

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Disputatio I. De natura primæ Philosophiæ seu Metaphysicæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

DISPUTATIONES
METAPHYSICAE VNIVER-
SAM DOCTRINAM DVODECIM LI-
BRORVM ARISTOTELIS COM-
PREHENDENTES.

AVTHORE R. P. FRANCISCO
Suarez, è Societate IESV.

PROOEMIUM.

DIVINA & supernaturalis Theologia, quamquam diuino lumine principijsque à Deo reuelatis nitatur, quia verò humano discursu & ratiocinatione perficitur, veritatibus etiam naturæ lumine notis iuuatur, eisque ad suos discursus perficiendos, & diuinas veritates illustrandas, tanquam ministris & quasi instrumentis vtitur. Inter omnes autem naturales scientias, ea, quæ prima omnium est, & nomen primæ Philosophiæ obtinuit, sacræ ac supernaturali Theologiæ præcipuè ministrat. Tum quia ad diuinarum rerum cognitionem inter omnes proximè accedit, tum etiam, quia ea naturalia principia explicat atque confirmat, quæ res vniuersas comprehendunt, omnemque doctrinam quodammodo fulciunt atque sustentant. Hanc igitur ob causam, quamuis grauioribus Sacræ Theologiæ commentationibus, ac disputationibus pertractandis, & in lucem emittendis sum distentus, earum cursum paululum intermittere, vel potiùs remittere sum coactus, vt quæ de hac naturali sapientia ante plures annos iuuenis elaboraueram, & publicè dictaueram, saltem succisuius temporibus recognoscerem & locupletarem, vt in publicam vtilitatem omnibus communicari possent. Cum enim inter disputandum de diuinis mysterijs hæc Metaphysica dogmata occurrerent, sine quorum cognitione & intelligentia vix, aut ne vix quidem, possunt altiora illa mysteria pro dignitate tractari, cogebat sapè, aut diuinis & supernaturalibus rebus inferiores quæstiones admiscere, quod legentibus ingratum est & parum vtile: aut certè, vt hoc incommodum vitarem, in huiusmodi rebus sententiam meam breuiter proponere, & quasi nudam fidem in eis à legentibus postulare. Quod & mihi quidem molestum, & illis etiam importunum videri merito potuisset. Ita enim hæc principia & veritates Metaphysicæ cum Theologicis conclusionibus ac discursibus cohærent, vt si illorum scientia ac perfectæ cognitio auferatur, horum etiam scientiam nimium labefactari

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

necessè sit. His igitur rationibus & multorum rogatu inductus hoc opus præscribere decreui, in quo Metaphysicas omnes disputationes ea doctrinæ methodo complecterer, quæ ad rerum ipsarum comprehensionem & ad breuitatem aptior sit: reuelatæque sapientiæ inseruiat magis. Quapropter necessarium non erit in plures libros opus hoc distribuere seu partiri, nam breui disputationum numero, ea omnia, quæ huius doctrinæ sunt propria, quæue subiecto eius sub ea ratione, qua in ipsa consideratur, conueniunt, comprehendere & exhauriri possunt: quæ verò ad puram Philosophiam aut Dialecticam pertinent, (in quibus alij Metaphysici scriptores prolixè immorantur) vt aliena à præsentī doctrina, quoad fieri possit, resecabimus. Prius verò, quàm de materia huic doctrinæ subiecta dicere incipiam, de ipsamet sapientia seu Metaphysica, eiusque obiecto, vtilitate, necessitate, attributisque illius atque muneribus, Deo auspice, disserere aggrediar.

DISPUTATIO I.

De natura primæ Philosophiæ, seu Metaphysicæ.

VT à nomine, vt par est, sumatur exordium, varia sunt nomina, partim ab Aristotele, partim ab alijs authoribus, huic doctrinæ imposita. Primò enim appellata est *Sapientia*. 1. Metaphys. c. 2. quoniam de primis rerum causis, & supremis ac difficilimis rebus, & quodammodo de vniuersis entibus disputat. Nec refert quòd 1. Metaphys. *Prudentia* appelletur, id enim cognomen non propriè, sed per analogiam quandam illi accommodatum est: quia sicut in practicis prudentia, ita in speculatiuis hæc sapientia maximè expetenda est. Deinde dicitur absolute & quasi per antonomasiam *Philosophia* 4. libro Metaphys. text. 5. vbi etiam text. 4. & lib. 6. text. 3. *Primæ philosophiæ* nominatur: est enim *Philosophia*, studium sapientiæ: hoc autem studium intra naturæ ordinem in hac scientia acquirenda maximè adhibetur, cum ipsa sapientia sit, & in diuinarum rerum

A

cogni-

cognitione versetur. Hinc rursus; *naturalis Theologia* vocatur ex lib. 6. Metaphysicæ cap. 1. & lib. 11. ca. 6. quoniam de Deo ac diuinis rebus sermonem habet, quantum ex naturali lumine habere potest: ex quo etiam *Metaphysica* nominata est, quod nomen non tam ab Aristotele, quam ab eius interpretibus habuit: sumptum vero est ex inscriptione, quam Aristoteles suis Metaphysicæ libris præscripsit, videlicet; *Τὸν κατὰ τὰ φυσικὰ*, id est, de his rebus, quæ scientias seu res naturales consequuntur. Abstrahit enim hæc scientia à sensibilibus, seu materialibus rebus (quæ Physicæ dicuntur, quoniam in eis naturalis Philosophia versatur) & res diuinas & à materia separatas, & communes rationes entis, quæ absque materia existere possunt, contemplatur: & ideo *Metaphysica* dicta est, quasi post Physicam, seu ultra Physicam constituta: post (inquam) non dignitate, aut naturæ ordine: sed acquisitionis, generationis, seu inuentionis: vel, si ex parte obiecti illud intelligamus, res de quibus hæc scientia tractat, dicuntur esse post Physicam seu naturalia entia, quia eorum ordinem superant, & in altiori rerum gradu constitutæ sunt. Ex quo tandem appellata est hæc scientia, aliârum *principes & domus*, 6. Metaphysicæ cap. 1. & lib. 11. cap. 6. quod dignitatē antecellat, & omnium principia aliquo modo stabiliat & confirmet. Hæc autem vniuersa nomina ex obiecto, seu materia circa quam hæc doctrina versatur, sumpta sunt, ut ex eorum rationibus & interpretationibus facile constare potest. Solent enim à sapientibus vnicuique rei nomina imponi, spectata prius cuiusque natura & dignitate, ut Plato in Cratilo docuit, vniuscuiusque autem scientiæ natura & dignitas ex obiecto potissimum pendet, & ideo primum omnium inquirendum nobis est huius doctrinæ obiectum, seu subiectum, quo cognito, constabit facile, quæ sint huius scientiæ munera, quæ necessitas vel vtilitas, & quanta dignitas.

SECTIO I.

Quod sit Metaphysicæ Obiectum.

Variæ sunt de hac re sententiæ, quæ sigillatim ac breuiter sunt annotandæ & examinandæ, ut intelligamus exactè, de quibus rebus in discursu huius doctrinæ nobis disserendum sit, ita ut neque illius fines transgrediamur, neque aliquid intra eos contentum relinquamus intactum.

Prima & secunda opiniones exponuntur.

- II. **P**rima igitur sententiæ est, ens abstractissimè sumptum, quatenus sub se complectitur non solum vniuersa entia realia tam per se, quam per accidens, sed etiam rationis entia, esse obiectum adæquatum huius scientiæ. Quæ opinio suaderetur primò, quia ens sic sumptum potest esse obiectum adæquatum alicuius scientiæ: ergo maximè huius, quæ est omnium abstractissima. Antecedens patet, tum quia ens in tota illa amplitudine intellectui obijcitur: ergo & potest obijci vni scientiæ, est enim eadem ratio: tum etiam, quia hæc scientia de omnibus illis disserit, nempe de entibus rationis, & realibus: & de entibus per se & per accidens: ergo, si propter illam causam continentur sub obiecto intellectus, propter similem contineri debent sub obiecto adæquato huius scientiæ: ergo ens prout obijcitur huic scientiæ, sumi debet sub ea abstractione & latitudine, qua hæc omnia directè comprehendat: & eodem modo sumenda erunt communia attributa, de quibus hæc scientia tractat, qualia sunt vnitas, multitudo, veritas, & similia. Vnde argumentor secundò, quia ad perfectionem & amplitudinem huius scientiæ pertinet, ut

hæc omnia separet ac distinguat, & de vniuersis doceat, quicquid certa cognitione de his sciri potest: nam hoc maximè pertinet ad rationem sapientiæ: ergo hæc omnia entia secundum communes rationes suas directè continentur sub obiecto adæquato huius scientiæ. Tertiò, nam, si quid impediret quominus ens sic sumptum posset esse obiectum, maximè quia non est vniuocum: sed hoc non refert, satis enim est quod sit analogum alias nec commune esse posset accidentibus realibus, & substantiis creatis, ac increatis; ens autem quatenus analogum est, etiam rationis entia complectitur, ut ex 4. Metaphysicæ text. 2. sumi potest: vbi Aristoteles priuationes, negationes, seu non entia subiicit analogiæ entis, quatenus intelligibilia sunt: ergo ens sic analogum esse potest adæquatum obiectum huius scientiæ, eò vel maximè quod omnia illa comprehenduntur sub abstractione adæquata huius scientiæ, quæ est ab omni materia sensibili & intelligibili: nam omnes illæ rationes entium possunt absque huiusmodi materia reperiri. Tandem in ipsismet proprietatibus, quæ de ente in communi demonstrantur in hac scientia, ita includuntur entia rationis, ut sine his illæ intelligi non possint, ut postea videbimus: ergo necesse est, ut hæc scientia de illis disputet.

Nec satis est si quis dicat, differere quidem hanc scientiam de his entibus, non tamen per se & ex instituto ut de obiecto, sed obiter, & dum aliud agit, vel ad minus explicanda sua obiecta, vel quia horum cognitio facile comparatur ex obiecti cognitione: hoc (inquam) satis non est, quia rationes factæ plus probare videntur: alioqui idem posset dici de accidentibus, imò & de substantiis creatis. Præsertim quia huiusmodi entia rationis & similia, sunt per se scibilia, multaque de illis naturaliter cognoscuntur & demonstrantur: nulla est autem alia scientia, ad quam hoc per se pertineat. Licet enim nonnulli hoc tribuant Dialecticæ, tamen neque in vniuersum dici hoc potest de omnibus entibus rationis, sed ad summum de quibusdam respectibus qui consequuntur operationes intellectus, nec de eis per se inquit Dialecticus, quomodo rationem entis & proprietates eius participant, sed solum obiter ea attingit, quantum ad explicandas conceptiones intellectus, & denominationes ab eis prouenientes necessarium est.

Secunda opinio esse potest, obiectum huius scientiæ esse ens reale in tota sua latitudine, ita ut directè non comprehendat entia rationis, quia entitatem & realitatem non habent, complectatur verò non solum entia per se, sed etiam entia per accidens, quia etiam hæc realia sunt, verèque participant rationem entis & passionem eius: & de his vrgentius procedunt rationes factæ in confirmationem superioris opinionis. Et potest confirmari, quia aliquæ scientiæ particulares habent entia per accidens pro obiectis: sed obiectum huius scientiæ directè complectitur omnia obiecta particularium scientiarum, ergo.

Refutantur duæ primæ opiniones.

Hæc verò duæ opiniones manifestè repugnant Aristoteli 6. Metaph. Nam in primis, quod ad entia per accidens attinet, quatenus talia sunt, sub scientiam cadere non possunt, ut ibidem Aristoteles probat text. 4. appellatur enim hic ens per accidens, non in ratione effectus, sed in ratione entis, id est, non quod ex accidente seu contingentè, & præter intentionem agentis efficitur, sed quod in se verè vnum non est, sed quoddam aggregatum ex multis: de qua distinctione dicemus plura inferius agentes de vnitate. Cum ergo hoc ens per accidens non sit vnum, sed aggregatio multorum, nec definitionem propriam habere potest, nec passiones reales, quæ de illo

IV.

illo demonstrantur, & ideo sub scientiam non cadit. Quod si tale ens consideretur, quatenus aliquo modo vnum est, eiusque unitas aliquo modo est in re, iam non consideratur tale ens, ut omnino per accidens, sed ut aliquo modo comprehensum sub latitudine entis per se, quamuis fortasse in illa imperfectum aliquem gradum teneat; sunt enim varij modi entis per se, & per accidens, ut suo loco declarabimus, de unitate tractantes. Propterea enim dixi, sermonem esse de ente per accidens, quatenus tale est: nam illud, ut sic non est ens, sed entia, & ideo directe non comprehenditur sub obiecto vnius scientiæ, sed plurium, ad quas pertinere possunt entia per se, ex quibus tale ens per accidens constat, ut D. Thom. notavit dicto lib. 6. Metaph. lect. 4. Si autem illa unitas non sit in re, sed tantum in apprehensione vel conceptione, tale ens ut sic, non vere dicitur reale: unde eadem erit de illo ratio, quæ de cæteris entibus rationis. Hæc autem excluduntur à consideratione directæ huius scientiæ ab eodem Aristot. libro 6. Metaphysic. in fine, ut ibidem omnes interpretes notantur. Et ratio est, quia talia neque vere sunt entia, sed fere nomine tantum, neque cum entibus realibus conveniunt in eodem conceptu entis, sed solum per quandam imperfectam analogiam proportionalitatis, ut infra videbimus: obiectum autem adæquatum scientiæ requirit unitatem aliquam obiectivam.

V.

Vnde non refert, quod aliquando Aristoteles analogiam entis declaraverit, prout se extendit ad hæc entia, quia ibi non assignabat huius scientiæ obiectum, sed explicabat vocis significationem ad æquiuocationem tollendam. Postea verò in proprio loco docuit, ens non esse obiectum secundum totam illam analogiam, quæ magis in unitate vocis, quam obiecti consistit. Et propter hoc etiam non est similis ratio de accidentibus realibus: nam illa reuera sunt entia, & sub unitate conceptus obiectivi entis aliquo modo comprehenduntur, ut postea videbimus. Neque necesse est omnia, quæ aliquo modo considerantur in scientia, directe contineri sub adæquato obiecto eius, nam multa considerantur obiter per quandam analogiam, seu reductionem, vel ut eorum cognitione obiectum ipsum magis illustratur, vel quia, cognito obiecto, per analogiam ad illud cætera cognoscuntur, & fortasse aliter cognosci non possunt. Item proprietates subiecti, quæ de ipso demonstrantur, non est necesse directe contineri sub ipso obiecto, saltem secundum omnia quæ includunt. Sic igitur, quamuis hæc scientia multa consideret de entibus rationis, nihilominus merito excluduntur ab obiecto per se & directe intento (nisi quis velit de nomine contendere) propter utramque causam dictam. Nam in primis entia rationis considerantur aliquo modo in hac scientia, non tamen per se, sed propter quandam proportionalitatem, quam habent cum entibus realibus, & ut ab eis distinguantur, & ut melius & clarius concipiatur, quid habeat in entibus entitatem & realitatem, quid verò non habeat, nisi solam speciem eius. Vnde (ut sic dicam) magis considerantur hæc rationis entia, ut cognoscantur non esse entia, quam ut eorum scientia vel cognitio acquiratur. Deinde considerantur ad declarandas proprietates entis realis, & obiecti huius scientiæ, quæ à nobis non satis concipiuntur & explicantur, nisi per huiusmodi entia rationis: ita enim agit hæc scientia aliquo modo de genere & specie ad explicandas rerum vires, & sic de alijs, ut sumitur ex 4. Metaph. cap. 1. & 2. & ex libro 6. & 7. ex discursuque materiæ id magis constabit. Deinde sæpe tractatur de his entibus ratione alius realis fundamenti, quod habent in rebus, vel certe, quia fundamentum ipsum non potest satis cognosci, neque eius realitas à nobis declarari, nisi prius explicemus, quænam denominationes rationis ibi misceantur.

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

Argumenta igitur præcedentium opinionum probant quidem, huiusmodi entia considerari in hac scientia, non verò, quod sint partes directæ eorum sub obiecto eius. Imò, ut ego existimo, ad nullam scientiam per se & primario pertinent, quia, cum non sint entia, sed potius defectus entium, non sunt per se scibilia, sed quatenus deficiunt à vera ratione entium, quæ per se consideratur, vel quatenus aliquo modo illam comitari videntur. Priori modo agit Philosophus de cœcitate, & de tenebris, ac vacuo, quatenus sunt defectus privationesque visus, lucis, ac realis loci. Posteriori modo tractant multi de relationibus seu denominationibus rationis. Dialecticus in quantum ad illum pertinet dirigere & ordinare reales conceptus mentis, à quibus denominationes rationis sumuntur, & in quibus hæc relationes rationis fundantur: à Philosopho verò etiam considerantur, vel considerari possunt, quatenus ipse & per se propriè speculatur operationes intellectus, non solum directas, sed etiam reflexas, & obiecta earum. In hac verò scientia considerantur ob rationes iam dictas.

Tertia opinio exponitur.

Prætermisssis ergo his sententijs, quæ nimium amplificabant huius scientiæ obiectum, sunt plures aliæ, quæ nimium illud coarctant. Tertia itaque opinio, & per extremum opposita, solum supremum ens reale (Deum videlicet) facit obiectum huius scientiæ adæquatum. Hanc opinionem refert Albertus in principio Metaphysicæ ex Alpharabio, libro de divisione scientiarum, potestque tribui Auerroï 1. Physicorum, comment. ultimo: reprehendit enim Avicennam, eo quod dixerit, ad primum Philosophum pertinere demonstrare primum principium esse: at (objicit Auerroës) nulla scientia demonstrat suum subiectum esse: Deus autem seu primum principium est obiectum totius Philosophiæ. Aristoteles etiam libro 1. Metaphysicæ, in principio ait, hanc scientiam contemplari primam rerum causam, & ideo esse maximè Divinam, quare ut vidimus, Theologiam illam appellat: Theologia autem nihil aliud est, quam scientia de Deo: erit ergo Deus huius scientiæ obiectum: nam ex obiecto accipit scientia suam dignitatem & præstantiam, eaque attributa vel nomina quibus talis dignitas indicatur: sed præstantissimum obiectum est Deus: ergo hoc debet esse obiectum præstantissimæ ac dignissimæ scientiæ.

Neque satisfaciet, qui respondeat, Deum esse præcipuum huius scientiæ obiectum, idque satis esse ad illam scientiæ dignitatem & appellationem, licet obiectum adæquatum non sit. Contra hoc enim virgetur argumentum. Primum, quia nobilius & excellentius est habere Deum pro obiecto adæquato, quam solum pro principali: est autem hæc scientia nobilissima omnium, quæ possunt naturali intellectus lumine acquiri: ergo Deus est adæquatum obiectum eius. Primum antecedens probatur, quia Deus secundum propriam rationem quid nobilius est, quam esse possit quælibet ratio communis Deo & creaturis, ut per se constat, quia Deus secundum propriam rationem est ens infinitè perfectum: omnis autem alia ratio abstractior, ex se non dicit, neque requirit infinitam perfectionem: sed illa scientia quæ habet pro obiecto adæquato Deum, immediatè & per se primo tendit in ipsum secundum propriam rationem eius: illa verò scientia, quæ solum respicit Deum ut principale obiectum, ad summum potest per se primo versari circa aliquam rationem entis communem Deo & creaturis: ergo illa prior scientia erit longè nobilior: quia nobilitas scientiæ sumitur ex illo obiecto, in quod per se primo tendit. Quod et-

VI.

Soluntur
fundamen-
ta præceden-
tium opinio-
num.

VII.

VIII.

Occurrunt
obiectiones.

iam potest exemplis declarari & confirmari, quia diuinus intellectus nobilissimus omnium est, & ideo solum Deum habet pro adequato obiecto, nihilque aliud attingit, nisi in quantum in ipso Deo, seu per ipsum manifestatur. Similiter visio beata nobilior est, habens Deum pro adequato obiecto, quam si immediatè attingeret Deum, & aliquid aliud sub aliqua ratione communi. Et denique propter hanc causam Theologia supernaturalis censetur habere pro adequato obiecto solum Deum ut supernaturaliter reuelatum: ergo eadem ratione Deus, ut naturali lumine intellectus nostri cognoscibilis, erit adequatum obiectum huius naturalis Theologiae. Quin potius argumentari possumus, Deum non posse esse principale obiectum huius scientiae, si non est adequatum, quia Deus & creatura non possunt conuenire sub aliqua communi ratione obiecti scibilis: ergo, vel Deus dicendus est adequatum obiectum huius scientiae, vel omnino excludendus ab obiecto illius. Antecedens patet primo, quia Deus est obiectum intelligibile longe altius rationis & eminentioris, quam sit omne obiectum creatum, magisque distat Deus ab obiecto quouis creato, in abstractione & immaterialitate, quam distent omnia entia creata secundum proprias rationes suas: sed non possunt omnia obiecta creata conuenire secundum proprias rationes sub vno adequato obiecto huius scientiae: ergo multo minus poterunt conuenire Deus & alia entia creata. Deinde, quia commune obiectum est prius naturae ipsi quae sub ipso continentur, quia est superius ipsis, & cum eis non conuertitur subsistendi consequentia: sed nihil potest esse prius naturae Deo: ergo non potest esse obiectum principale contentum sub aliquo communi: erit ergo adequatum.

IX. *Solutio obiectio.* Quod si obijcias, scientiam hanc non de solo Deo, sed de multis alijs rebus differere: Respondent, alia non tractari in hac scientia per se, seu propter se, sed quatenus ad Dei cognitionem conferre possunt. Et ita Aristoteles in 12. lib. Metaphysicae concludit scientiam de Deo, omnia verò quae in superioribus libris tradit, ad illum vltimum tanquam ad conclusionem praecipue intentam referuntur. Vnde D. Th. 1.2. q. 56. art. 2. & Caietanus ibi, dicunt, hanc scientiam versari circa id quod est vltimū respectu totius cognitionis, & iudicare de omnibus principiis per resolutionem ad primas causas, quod Caietanus interpretatur de prima, seu altissima causa, quae eminenter continet primas rationes cauandae, quae & vniuersales sunt, & ad perfectionem simpliciter pertinent, ut sunt finis, efficiens, exemplar: nam materia & forma vniuersales non sunt, & imperfectionem includunt.

Reiicitur tertia opinio.

X. *N*ihilominus haec sententia probanda non est, repugnat enim Aristoteli, & reliquis fere Philosophis, & interpretibus eius, ut videbimus: repugnat etiam ipsi (ut sic dicam) experientiae, & doctrinae, quae in hac scientia tradi solet, & ad eius perfectionem & complementum necessaria censetur: nam in ea multa continentur & docentur, quae per se sunt necessaria ad alias res cognoscendas praeter Deum, & ad perfectionem intellectus humani, quatenus in huiusmodi rebus, vel in rationibus ac principiis communibus cognoscendis versari potest, & ad Deum cognoscendum, vel nihil, vel parum conducunt, neque ex modo aut ratione talis scientiae ad hoc referuntur, quicquid sit de intentione scientis. Ratio denique a priori est, quia haec scientia, cum discursu naturali procedat, non attingit Deum prout in se est, sed quantum ex creaturis manifestari potest lumine naturali intellectus humani, & ideo nulla esse potest scientia naturalis, quae

ipsum attingat, & respiciat, ut adequatum obiectum, quia ratio, sub qua attingitur, semper communis est alijs rebus creatis. Vnde constat rectè dictum esse, tractando fundamentum superioris sententiae, Deum contineri sub obiecto huius scientiae ut primum ac praecipuum obiectum, non tamen ut adequatum.

Ad instantias verò seu replicas respondetur. Ad primam quidem fatemur esse magnam excellentiam scientiae, habere Deum pro obiecto, in quod solum per se ac primario tēdat, & per illud in reliqua; dicimus tamen, hanc perfectionem superare naturales vires ingenij humani, & scientiae quae per illas acquiri potest: & ideo, quamuis haec scientia sit nobilissima intra suum ordinem, non propterea illi tribuenda est tanta perfectio. Neque in hoc est comparanda cum intellectu diuino, ac visione beata, imò nec cum Theologia supernaturali, quae sub altiori lumine, & ex altioribus principiis procedit. Quamquam nec de supernaturali Theologia cōter, solum Deum esse obiectum adequatum illius: multi enim censent, non Deum, sed ens reuelatum, esse obiectum adequatum illius doctrinae: quia diuina reuelatio, quae est ratio formalis sub qua, illius obiecti, aequè cadere potest in Deum & res alias, quod attinet ad vim & rationem cognoscendi, quamvis in ratione finis, & in excellentia rei reuelatae Deus omnia superet, & ideo dici solet vel principale obiectum, vel simpliciter obiectum, practice & in ordine ad mores res considerando sed de hoc alias.

Ad vltimum respondetur, non repugnare, Deum ut cognitum per creaturas, conuenire cum illis in aliqua ratione communi obiecti: nam, licet in suo esse, & secundum se magis distet à creatura qualibet, quam ipsa inter se, tamen secundum ea, quae de ipso manifestari possunt scientia naturali, & iuxta rationem & modum quo manifestari possunt ex creaturis maior proportio & conuenientia inueniri potest inter Deum & creaturas, quam inter aliquas creaturas inter se. Neque ad huiusmodi obiectum adequatum constituendum, quod Deum sub se comprehendat, necesse est dari aliquod, vel aliquam rationem entis, quae sit prior naturae Deo, sed satis est ut detur secundum abstractionem vel considerationem intellectus, quod non repugnat, ut infra ostendimus, tractando de conceptu entis. Sicut enim intelligi potest conuenientia aliqua vel similitudo imperfecta inter Deum & creaturas in ratione entis, substantiae, vel spiritus, ita possunt dari aliqui conceptus secundum rationem priores Deo in vniuersalitate praedicationis: haec autem non est prioritas naturae, nec ratione causalitatis, ut per se constat, nec ratione independentiae seu prioritatis in subsistendo: nam omnis ratio, quantumvis abstrahatur communis Deo, & creaturis, ita comparatur ad Deum, ut existere nō possit in rerum natura, nisi in ipso Deo, vel dependenter à Deo, & ideo non potest esse prior natura ipsomet Deo.

Refutatur quarta opinio.

*A*tque ex dictis contra praecedentem sententiam facile excluduntur duae aliae parum certe probabiles. Quarta ergo opinio sit, substantiam, aut ens immateriale, prout in se includit solum Deum & intelligentias, esse adequatum obiectum huius scientiae. Quae opinio solet tribui Commentatori 1. Physic. comment. vltim. Sed ibi solum dicit, intelligentias per se pertinere ad obiectum huius scientiae, non vero esse adequatum obiectum. Potest autem haec opinio suaderi ex discursu seu partitione scientiarum: omnis enim scientia rationalibus, quae potius sunt artes quadam, & de vocibus seu conceptibus tractant, & scientiis Mathematicis, quae non agunt de substantia, sed de sola quantitate; in-

XI.

Deus an sit
creatura in
ratione ob-
iecti possit
conuenire.

XII.

ter

der scientias, quæ agunt de substantiis, Philosophia tractat de omnibus substantiis generalibus, & corruptibilibus, & de substantiis etiam corporeis incorruptibilibus, & de substantia etiam composita ex materia, & immortali forma, qualis est homo: & de ipsa etiam forma immateriali, anima scilicet rationali, ac denique de quinque gradibus seu ordinibus materialium substantiarum, scilicet simplicium corporum, mistorum inanimatorum, vegetabilium tantum, sentientium tantum, & rationalium, & de omnibus proprietatibus eorum. Nihil ergo sciendum superest in rebus præter immateriales substantias; illæ ergo complent obiectum adæquatum huius scientiæ. Qui totus discursus primò confirmari potest duplici testimonio Aristotelis. Vnum est 4. Metaph. tex. 4. vbi dicit, tot esse partes Philosophiæ, quot substantiæ. Vnde, sicut duplex est substantia, materialis scilicet & immaterialis, ita duplex est scientia, quæ de substantiis philosophatur: vnde concludit, illam esse primam philosophiam, quæ primam substantiam, id est, immaterialem contempletur. Alterum testimonium est 6. Metaph. tex. 3. vbi Aristot. ait, si non essent substantiæ secundum esse abstrahentes à materia, naturalem Philosophiā fore primam, neque præter illam fore aliam scientiā necessariam: ergo tota ratio obiectiua huius scientiæ, quæ illam suo modo constituit, & ab aliis distinguit, est substantia immaterialis: hæc ergo est adæquatum obiectum eius. Secundò confirmatur, quia communiter distinguuntur Philosophia naturalis, Mathematica, & Metaphysica, ex abstractione obiectorum: nam Physica considerat res materia sensibili constantes. Mathematica abstrahit ab illa materia secundum rationem, non autem secundum esse, & ideo dicitur non abstrahere à materia intelligibili: Metaphysica verò abstrahit à materia, tam sensibili, quam ab intelligibili, non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse: sed sola substantia immaterialis abstrahit à materia secundum esse: ergo illa est obiectum adæquatum huius scientiæ.

XIII.

Hæc verò sententia, vt dixi, non habet maiorem probabilitatem, quam præcedens: vnde nullus est grauis author qui illam defendat: nam in toto discursu facto dimittit præcedit. Probat quidem rectè ille discursus substantias immateriales maxime pertinere ad obiectum huius scientiæ. Probat etiam, ex rebus substantiis in rerum natura nullas alias cadere per se & secundum proprias rationes sub obiectum huius scientiæ præter substantias immateriales, vt paulo inferius contra Aegidium dicemus. Non tamen probat, nec rectè concludit, substantiam immaterialem vt sic, esse obiectum adæquatum huius scientiæ, quia in ipsa immateriali substantia considerari possunt aliæ rationes, seu conceptus obiectiui vniuersaliores, & communiores, de quibus secundum adæquatam rationem potest aliqua scientia tradi, nam his rationibus respondent propria principia & proprietates: nulla autem alia scientia præter Metaphysicam has rationes contempletur: igitur adæquatum Metaphysicæ obiectum sub aliqua vniuersaliori ratione designandum est. Quamuis ergo discursui, & inductioni factæ concedamus, omnes res materiales secundum eas rationes, in quibus cum immaterialibus non conueniunt, sufficienter fieri per alias scientias à Metaphysica distinctas, non rectè concluditur immaterialem substantiam vt sic, esse obiectum huius scientiæ adæquatum: quia adhuc supersunt rationes vtriusque rebus seu substantiis communes, in quibus propriæ demonstrationes fieri possunt.

XIII.

Aristoteles
testimonium
pro præcedē-
te opinione

Et ideo ex testimonio etiam Aristotelis nihil in contrarium colligi potest: ipse enim, vt statim videbimus, sæpe assignat huic scientiæ vniuersali obiectum, quam sit substantia immaterialis. In priori autem loco citato solum dicit, substantias mate-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

riales & immateriales secundum proprias rationes suas ad diuersas scientias pertinere, & eam scientiam, quæ substantias immateriales contempletur, priorem esse naturæ & dignitate: vtrumque autem verissimum est, etiam si substantia immaterialis vt sic, non sit adæquatum obiectum talis scientiæ, sed aliquo modo proprium, in quantum à sola hac scientia consideratur, tam secundum immediatam rationem suam, quam secundum omnem rationem superiorem in illa inclusam, atq; etiam secundum omnem rationem inferiorem seu partem subiectiuā, quæ sub tali ratione considerari possit. In posteriori autem loco conditionalis illa (*Si non esset alia substantia superior præter materialis, naturalis Philosophia esset prima neque esset alia scientia necessaria*) verissima est, non quia substantia immaterialis sit adæquatum obiectum primæ Philosophiæ: sed quia, hac substantia ablata, auferretur tam proprium, quam adæquatum obiectum primæ Philosophiæ, quia non solum auferretur immaterialis substantia, sed etiam omnes rationes entis vel substantiæ communes rebus immaterialibus & materialibus, & data illa hypothese, sicut nulla essent entia immaterialia, ita nulla etiam essent rationes entium abstrahentes à materia secundum esse, & ideo non esset necessaria alia scientia distincta. Ex quo etiam constat, secundam confirmationem non rectè concludere, quia non solum substantia immaterialis vt sic, sed etiam omnis ratio entis abstractior vel superior illa, abstrahit à materia sensibili, & intelligibili secundum esse: nihil enim aliud est abstrahere à materia secundum esse, quam quod possit in rerum natura verè ac realiter existere absque materia: hoc autem verum est non tantum de substantia immateriali vt sic, sed etiam de quacunque ratione superiori, quæ cum sufficienter existere possit in substantia ipsa immateriali, constat posse etiam in rebus existere sine materia.

Quid sit ab-
strahere à
materia se-
cundum esse.

Dices, elto, hoc verum sit, diuerso tamen modo conuenire hoc abstractionis genus substantiæ immateriali vt sic, & rationibus superioribus: nam substantiæ seu entia immateriali conuenit per se, positiuè ac necessariò, quia nec communis ratio immaterialis substantiæ, neque aliquid sub illa contentum potest in materia existere, at vero rationes communiores, vt sunt ratio entis, substantiæ, accidentis, & similes, solum permissiue (vt sic dicam) & quasi per aliud, participant illam abstractionem: possunt enim existere absque materia ratione vnius partis illis subiectæ, non tamen eis repugnat esse in materia, ratione alterius partis. Respondetur, hoc nihil obitare, quo minus rationes illæ sub obiecto huius scientiæ contineantur, sufficienterque illius abstractionem participant, quia hoc ipso quod rationes illæ possunt sine materia existere, nequeunt ad inferiorem Philosophiam, vel scientiam pertinere, vt per se notum est. Neque etiam requirunt aliam scientiam præter hanc: vel enim esset prior quam Metaphysica, quod non est asserendum, cum Metaphysica sit prima Philosophia, vt ex Aristotele vidimus, & cum nullum sit nobilius obiectum scibile, quam sit substantia immaterialis vt Deum comprehendit: Vel esset scientia aliqua posterior, & inferior, & hoc etiam dici non potest, tum quia scientia, quæ contempletur substantias immateriales secundum proprias rationes, potest multo magis contemplari rationes alias, quæ in eis sunt, licet sint communes aliis rebus inferioribus; tum etiam quia scientia humana, & naturalis vix potest attingere substantias immateriales, nisi incipiendo à rationibus quæ communes sint illis substantiis, & aliis rebus. Quocirca ad obiectum huius scientiæ satis est, quod in conceptu obiectiui suo materiam non includat, neque sensibilem, neque intelligibilem. Quod vero includat etiam aliquid repugnans materiæ, hoc potest

XV.

Obiectio.

Solutio.

potest pertinere ad maiorem quandam excellentiam vel proprietatem obiecti, non tamen adæquatum obiectum constituit. Atque ad hanc & præcedentem sententiam reduci potest ea, quam Aui-cenna attingit in principio suæ Metaphysicæ, eorum scilicet qui dicebant primam vel primas rerum causas esse obiectum adæquatum huius scientiæ. Quæ opinio ita absolute sumpta per se improbabilis est: qualiter autem causarum cognitio ad hanc scientiam pertineat, dicitur sect. sequente.

Quinta opinio proponitur, & confutatur.

XVI. Quinta opinio, quæ à fortiori etiam manet ex dictis improbat, est omnino diuersa à duabus præcedentibus, iuxta diuersos sensus illius. dicit enim ens diuisum in decem prædicamenta esse adæquatum obiectum huius scientiæ: dupliciter autem potest concipi hoc ens iuxta diuersas opiniones. Primo supponendo immateriales substantias finitas, & accidentia earum in prædicamentis collocari, & hoc modo obiectum erit ens finitum, solumque excludetur Deus à ratione obiecti, quamuis non omnino excludatur à consideratione huius scientiæ, saltem quatenus causa prima est obiecti eius, & hoc modo defendit hanc opinionem Elandria 1. Metaphysicæ. quæstio. 1. Alter sensus esse potest: si supponamus, iuxta aliorum opinionem, substantias omnes immateriales in nullo prædicamento collocari: hoc enim supposito, omnes illæ ab huiusmodi obiecto excludentur, si statuamus illud esse solum ens in decem prædicamenta diuisum. Quod hi authores sic ex Aristotele colligunt: nam postquam ille in libro quarto, Metaphysicæ ens constituit obiectum huius scientiæ, statim illud in libro quinto, diuisit in decem prædicamenta. Addunt etiam D. Thomæ testimonium, qui interdum docet, Deum & intelligentias considerari à Metaphysico ut principia & causas sui obiecti, non ut partes eius. Afferunt etiam nonnullas coniecturas, quæ partim, tractando tertiam opinionem, solutæ sunt: illæ enim rationes, quibus probari videbatur, non posse Deum esse principale obiectum huius scientiæ, nisi sit adæquatum, vsurpantur ab his authoribus ad probandum non posse vllò modo esse obiectum: sed illis iam responsum est. Alia autem earum pars soluetur examinando veram sententiam.

XVII. Hæc itaque opinio in utroque sensu falsa est & improbabilis, & in primis omitto posteriorem sensum, qui supponit sententiam plane falsam, & ad rem præsentem valde impertinentem, scilicet, substantias immateriales finitas, & proprietates earum non collocari in prædicamentis: est enim hoc sine fundamento dictum, cum in rebus illis sint vera genera & differentia, & conuenientia vniuocæ cum inferioribus rebus, ut in sequentibus propriis locis ostendemus. Nihil etiam hoc refert ad obiectum scientiæ assignandum, quid enim interest quod res sit, vel non sit in prædicamento, ut sub obiecto scientiæ collocetur nec ne? Deinde ob hanc etiam rationem sine causa excluditur Deus ab hoc obiecto, iuxta priorem sensum, propterea quod in prædicamentis non collocetur: est enim id impertinens. Falsumque subinde est, hanc scientiam non agere de Deo ut de primario ac principali obiecto suo, sed tantum ut de principio extrinseco. Idemque de cæteris intelligentiis dicendum est, ut aperte colligitur ex Aristotele 4. Metaphysicæ tex. 7. ubi ait, Metaphysicam superare Philosophiam naturalem, quia considerat primam substantiam, nimirum, ut præcipuum obiectum, nā ut extrinsecum principium etiam à Philosophia aliquo modo consideratur, ut ex 8. Physicorum pa-

tet. Præterea, libro 6. Cap. 1. dicit Aristoteles, quoniam præter substantias naturales datur alia superior, dari etiam superiorem scientiam, quam sit Philosophia naturalis, quæ de illa consideret. Metaphysicæ, sed etiam ut pars illius præcipua ad hanc scientiam pertinet. Intellegit ergo considerare de illa, ut de obiecto præcipuo. Idemque satis conuincunt omnia argumenta in fauorem tertiz & quartæ opinionis adducta. Nam Deus est obiectum naturaliter scibile aliquo modo (idemque semper de cæteris intelligentiis dictum intelligatur) ergo potest cadere sub aliquam naturalem scientiam, non solum, ut principium extrinsecum, sed etiam ut obiectum præcipuum: ergo hæc dignitas pertinet ad hanc scientiam. Probatur consequentia, tum quia hæc est omnium naturalium scientiarum prima & dignissima, quæ non est sine causa hac excellentia priuanda, tum etiam, quia non potest altiori via & modo Deus naturaliter inuestigari, quam in hac scientia fiat. Vnde confirmatur, quia hæc scientia non solum considerat Deum sub præciso respectu principij, sed postquam ad Deum peruenit, ipsumque sub dicta ratione principij inuenit, eius naturam & attributa absolute inquirunt, quantum potest naturali lumine, ut ex 12. lib. Metaphysicæ constat: ergo absolute Deus cadit sub obiectum huius scientiæ. Confirmatur secundo, quia hæc scientia est perfectissima sapientia naturalis: ergo considerat de rebus & causis primis & vniuersalissimis, & de primis principijs generalissimis, quæ Deum ipsum comprehendunt, ut, *Quodlibet sit, vel non est*, & similibus: ergo necesse est, ut sub obiecto suo Deum complectatur.

Nec Diuus Thomas vnquam oppositum docuit, sed solum hanc scientiam peruenire ad cognitionem Dei sub ratione principij: non tamen negat, eandem scientiam tractare de Deo, ut de præcipuo obiecto, ut ex eisdem locis facile constare potest & ex his, quæ infra dicemus. Quod autem Aristoteles diuiserit ens in decem prædicamenta, nihil obstat, nam si illa diuisio intelligatur de his, quæ directe tantum in prædicamento collocantur, sic constat diuisum eius non esse ens, prout est adæquatum obiectum huius scientiæ, nam illud non solum complectitur entia, quæ in prædicamentis directe collocantur, sed etiam alias rationes transcendentales & analogas, ut accidentis, formæ, & similes, atque etiam differentias eorum. Si autem sub ea diuisione intelligantur ea, quæ ad illa capita reuocantur, sicut etiam Deus dici potest ad substantiam reduci: ens ergo, vel substantia, prout est huius scientiæ obiectum, non excludit Deum, aut intelligentias.

Proponitur sexta opinio, ferturque de illa iudicium.

XIX. Sexta opinio, quæ Buridani esse dicitur, est, obiectum adæquatum huius scientiæ esse substantiam, quatenus substantia est, id est, ut abstrahit à materiali & immateriali, finita & infinita. Quod enim hoc obiectum non possit esse contractius, probant satis ea, quæ contra tres proximas præcedentes opiniones dicta sunt. Quod autem neque abstractius esse possit, sumi potest ex Aristotele 7. Metaphysicæ, tex. 5. ubi post diuisionem entis in substantiam & accidentia, cum dixisset, solam substantiam esse simpliciter ens, ita concludit, *Quapropter nobis maxime & primum, & solum (ut ita dicam) de ente hoc pacto quædam sit, speculandum est.* Quibus verbis solam substantiam videtur constituere huius doctrinæ subiectum. Vnde in libro 12. in principio iterum sic scribit, *Speculatio de substantia est, siquidem substantiarum principia & causa queruntur.* Ex quibus locis ratio etiam desumitur, nam substantia &

cia & accidens ita comparantur, ut substantia propter se sit, accidens vero sit proprietas substantia: ergo hæc scientia tractat de substantia, ut de subiecto, & de accidenti, ut de proprietate subiecti: ergo subiectum adæquatum huius scientie non abstractius constitutum est, quam sit substantia ut sic. Patet consequentia, quia nihil potest esse abstractius, nisi aliquid commune directe seu in recto ad substantiam & accidens: hoc autem assignandum non est, quia subiectum adæquatum scientie non est commune illi subiecto, de quo demonstrantur passionibus, & passionibus ipsis, sed obiectum adæquatum est illud subiectum, de quo passionibus demonstrantur, alias æque caderent sub scientiam subiectum & proprietates, quæ de illo dicuntur: de ratione autem communi utrique, (quæ assignaretur, ut obiectum adæquatum) nihil posset demonstrari, quod est valde absurdum. Igitur, cum substantia & accidens se habeant, ut subiectum & proprietas, non est assignandum obiectum huius scientie, quod sit abstractius utroque & directe, ac per se illis commune: erit ergo sola substantia ut sic, accidens enim esse non potest, ut per se notum est; sed considerabitur ab hac scientia, ut adæquata affectio substantia.

XX. Potestque hoc exemplis declarari ac confirmari, nam scientia, quæ considerat de homine, & proprietates eius de illo demonstrat, non habet pro adæquato obiecto aliquid commune homini, & proprietatibus eius, sed tantum ipsum hominem. Similiter Philosophia naturalis habet pro adæquato obiecto substantiam naturalem, de qua demonstrat proprietates, & non aliquid commune ipsi & proprietatibus eius. Ergo idem est in presenti dicendum de substantia & accidenti ut sic. Quod si contra hanc sententiam obicias, hanc scientiam considerare rationem entis ut sic, quæ latius patet quam substantia, & de illa demonstrare proprietates latius etiam patentes, & communes accidentibus: responderi potest hæc omnia esse analogia, & primo ac simpliciter cum substantia conuertri, & ideo perinde esse hæc demonstrare de ente, ac de substantia: quia ens simpliciter dictum nihil aliud est, quam substantia, præsertim si verum est, enti ut sic, non unum, sed plures conceptus obiectiuos respondere.

XXI. Hæc sententia habet nonnihil veri similitudinis & apparentie: & reuera qui negant conceptum obiectiuum entis, satis consequenter hoc modo loquerentur, quia si nullus est communis conceptus obiectiuus substantia & accidenti, nihil reale abstractius concipitur, quod possit esse huius scientie adæquatum obiectum. Nihilominus hæc opinio simpliciter falsa est, & à mente Aristotelis aliena, quia, ut inferius ostendetur, simpliciter verius est dari conceptum obiectiuum entis, secundum rationem abstrahibilem à substantia & accidenti, circa quem per se & ut sic, potest aliqua scientia versari, eius rationem & unitatem explicando, & nonnulla attributa de illo demonstrando; hoc autem fit in hac scientia, ut ex discursu eius constat, nec potest ad aliam pertinere, quia nulla est prior hac scientia, nullaque præter illam considerat rationes entium, quæ abstrahunt à materia secundum esse: ratio autem obiectiuæ entis ut sic, abstrahit à materia secundum esse, imò est prima & abstractissima omnium, ideoque ad primam scientiam seu Philosophiam pertinere debet. Non ergo potest ratio substantia ut sic, esse adæquata ratio obiecti huius scientie, quia non continet sub rationem entis ut sic, sed sub illa potius continetur: & sicut illa ratio est secundum conceptus & obiectiue diuersa à ratione substantie, & latius patet quam illa, ita viuius saliora, & abstractiora habet principia, & attributa, & ideo non potest commodè ad illam reuocari in rationem obiecti scilicet, quia, licet analogia sit, est tamen vna & communis, non tantum

in unitate vocis, sed etiam obiectiuo conceptus, & abstractionis eius.

Ex quo etiam intelligitur, in discursu seu fundamento huius sententia non recte procedi. Primo quidem, quia supponitur, accidens esse adæquatum attributum, quod hæc scientia de subiecto demonstrat: quod tamen falsum est, tum quia prius demonstrat de suo subiecto alia attributa vniuersaliora, quam sit accidens ut sic: qualia sunt, *unum, verum, bonum*, tum etiam, quia nec de substantia ut sic, demonstratur accidens ut adæquata passio: nam datur aliqua substantia, quæ nullum potest habere accidens: unde, si illud esset adæquatum obiectum huius scientie, quod est veluti subiectum adæquatum accidentis, non substantia ut sic, sed substantia finita, ponendum esset adæquatum obiectum huius scientie, quod tamen falsum est, ut ostendimus. Unde è conuerso, si substantia ut sic, ponitur adæquatum obiectum, assignandæ sunt proprietates, quæ de illa possint adæquate demonstrari, & conueniant omnibus substantiis: hæc autem fortasse nullæ sunt præter eas, quæ enti ut ens est, communes sunt, ac per se primo conueniunt: nam substantia finita & infinita, nullam communem & adæquatam passionem habere videntur præter rationem subsistendi, & negationem inherendi, quæ illam intrinsece comitatur. Accedit, quod, licet omne accidens dicatur proprietas substantia, quatenus est affectio eius, non tamen semper ita est talis hæc proprietas, quæ per se consequatur rationem substantia, & ideo non semper consideratur ut proprietas, quæ de substantia ut subiecto adæquato demonstraretur, quia solum illæ proprietates, quæ per se consequuntur rationem subiecti, hoc modo demonstrantur. Ac denique quamuis ipsum accidens aliquid substantia sit, tamen in illo ut sic, potest interdum aliquid veluti absolute considerari, & ideo aliquando potest aliqua scientia in solis accidentibus versari, ut Mathematica in quantitate.

Hæc igitur scientia, quæ vniuersalissima est, non considerat accidens solum ut proprietatem de substantia demonstrabilem, sed ut ipsum in se participat rationem & proprietates entis, quamuis illas semper participet in ordine ad substantiam. Quapropter non sunt similia exempla, quæ ibi adducuntur. Neque etiam verba Aristotelis repugnant his, quæ aliis locis ipse docuit, ut statim videbimus. non enim intendit accidens excludere, sed substantiam ei præferre, primumque ac principalem locum substantia attribuire, ut D. Thomas recte exposuit, & ex eodem Aristotele sumitur, libro 4. Metaph. tex. 20. & ex verbis eiusdem in prædicto loco libro 5. primo, si recte ponderentur: ait enim, *maxime & primum de substantia esse speculandum*, cum vero addit, *& solum*, subiungit illam limitationem (*ut ita dicam*) veluti significans illud esse per exaggerationem dictum, quia simpliciter non de illa solum speculandum est: quodammodo tamen dici potest, illam solum esse contemplandam, quia illa solum propter se, accidentia vero fere tantum propter illam inquiruntur.

Diffinitur, quod sit Metaphysica adæquatum obiectum.

XXIV. Dicendum est ergo, ens in quantum ens reale esse obiectum adæquatum huius scientia. Hæc est sententia Aristotelis 4. Metaph. fere in principio, quam ibi D. Thomas, Alensis, Scotus, Albert. Alex. Aphrod. & fere alij sequuntur, & Comment. ibi, & lib. 3. comm. 14. & lib. 12. comm. 1. Avicenn. lib. 1. super Metaph. c. 1. Soncin. 4. Metaph. q. 10. Aegid. lib. 1. q. 5. & reliqui fere Scriptores. Probataque est

hæc assertio ex dictis hætenus contra reliquas sententias. Oñsum est enim, obiectum adæquatum huius scientiæ debere comprehendere Deum, & alias substantias immateriales, non tamen solas illas. Item debere comprehendere non tantum substantias, sed etiam accidentia realia, non tamen entia rationis, & omnino per accidens: sed huiusmodi obiectum nullum aliud esse potest præter ens ut sic: ergo illud est obiectum adæquatum.

XXV.

*Dissolvitur
obiectio con-
tra assertio-
nem.*

Sed, ut hæc assertio amplius declaretur, occurrendum est obiectio, quæ statim sese offert, nam ad constituendum aliquod obiectum scientiæ necesse est, ut habeat proprietates, quæ de illo demonstrari possint, & principia ac causas per quas possint demonstrari: sed ens in quantum ens, non potest habere huiusmodi proprietates, principia & causas: ergo. Maior constat, quia hoc est munus scientiæ, demonstrare scilicet proprietates de subiecto suo, quas debet per causas demonstrare, ut sit perfecta scientia, ut constat ex i. Poster. Minor autem quoad priorem partem patet, quia ens in quantum ens ita abstractum includitur per se & essentialiter in omni ente, & in omni modo vel proprietate cuiuslibet entis: ergo non potest habere proprietatem ita adæquatam & propriam, quia subiectum non potest esse de essentia suæ proprietatis. Quoad posteriorem autem partem probatur, quia ens in quantum ens completitur Deum, qui est sine principio & sine causa: ergo ens in quantum ens non potest habere principia & causas, quia alioqui talia principia & causæ deberent convenire omni enti, quia quod convenit superiori in quantum tale est, debet convenire omni cōtecto sub illo. Et confirmatur, quia hæc scientia est nobilissima: ergo debet habere obiectum nobilissimum: sed ens in quantum ens, est imperfectissimum obiectum, quia est communissimum, & in infimis etiam entibus includitur, multoq; perfectius esset substantia, vel substantia spiritalis, vel Deus.

XXVI.

*Quæ pro-
prietates de
suo obiecto
demonstrat
Metaphy-
sica.*

Respondetur, negando priorem partem minoris, nam reuera ens habet suas proprietates, si non re, saltem ratione distinctas, ut sunt vnum, verum, bonum, quod ostendimus statim disputat. tertia, ubi declarabimus, an ens includatur intrinsece & per se in huiusmodi proprietatibus: & an illud principium, quod subiectum non sit de essentia proprietatis, limitandum sit, vel ad proprietates realiter distinctas, vel ad subiecta, quæ non dicunt rationes transcendentales, vel potius dicendum sit, has proprietates non esse omnino reales quantum ad id, quod addunt supra ens, satisq; esse, quod ens non includatur in illis quantum ad id, quod supra ens addunt, quod probabilius est, ut videbimus. Vnde potest argumentum factum in contrarium retorqueri, quia plures proprietates, quas demonstrat hæc scientia, immediate non conveniunt, nisi enti in quantum ens, & in eis explicandis magna ex parte versatur: ergo illud est adæquatum obiectum huius scientiæ, quia illud est subiectum scientiæ, de quo proprietates communiore in scientia immediate, & per se demonstrantur.

XXVII.

*Quæ sit
principia.*

Ad posteriorem partem respondetur in primis duplicia principia posse in scientia requiri: quædam dicuntur complexa seu composita, qualia sunt illa, ex quibus demonstratio conficitur: alia sunt simplicia, quæ significatur per terminos, qui loco medij in demonstratione à priori sumuntur. Priora dicuntur principia cognitionis: posteriora autem, principia essendi. In hac ergo scientia non desunt principia complexa, imo, ut infra videbimus, ad eam pertinet principia explicare, & confirmare, & primum omnium principiorum constituere, per quod alia quodammodo demonstrantur. At vero principia incompleta duplici modo intelligi possunt, primo, quod sint vere causæ secundum rem aliquo modo distinctæ ab effectibus, vel proprietatibus, quæ per illas demon-

*Sine causis
in re distinctis
ab effectibus
autem sunt*

strantur: & huiusmodi principia, vel causæ non sunt simpliciter necessariae ad rationem obiecti, quia necessariae non sunt ad veras demonstrationes faciendas, ut constat ex i. Posteriorum. Deus enim est obiectum scibile, & de eo demonstrantur attributa, non solum à posteriori, & ab effectibus, sed etiam à priori, vnum ex alio colligendo, ut immortalitatem ex immaterialitate, & esse agens liberum, quia intelligens est. Alio modo dicitur principium seu causa id, quod est ratio alterius, secundum quod obiective concipiuntur, & distinguuntur: & hoc genus principij sufficit, ut sit medium demonstrationis: nam sufficit ad reddendam, veluti rationem formalem, ob quam talis proprietates rei convenit. Quamvis ergo demus ens, in quantum ens non habere causas proprie & in rigore sumptas priori modo: habet tamen rationem aliquam suarum proprietatum: & hoc modo etiam in Deo possunt huiusmodi rationes reperiri, nam ex Dei perfectione infinita reddimus causam cur vnus tantum sit, & sic de aliis. Quocirca etiam hanc partem argumenti retorqueri possumus, nam ens in quantum ens de se est obiectum scibile habens sufficientem rationem formalem, & principia sufficientia, ut de eo demonstrentur proprietates: ergo circa illud versari potest aliqua scientia, quæ non est alia præter Metaphysicam. An vero ens in quantum ens habeat aliquo modo veras & reales causas, dicemus infra in disputatione de causis.

Ad confirmationem respondetur ex Diuo Tho-
ma, prima parte, questione quarta, articulo secundo, ad tertium, quamvis ens, ut præcise sumptum, & ratione distinctum, sit minus perfectum, quam gradus inferiores, qui includunt ipsum ens & aliquid aliud, tamen simpliciter ens seu ipsum esse secundum quod in re reperitur cum tanta perfectione, quam habere potest in ratione essendi, esse quid perfectissimum. Scientia ergo hæc, quamvis vno modo cōsideret rationem entis præcisam & abstractam, non tamen in ea sistit, sed considerat omnes perfectiones essendi, quas in re ipsa potest habere ens, saltem abique concretionē ad materiam sensibilem, & ita includit perfectissima entia, à quibus maxima perfectio huius scientiæ sumenda est, si in ordine ad res quas contemplatur, consideretur. Nam, si ad modum etiam speculandi, & scientiæ subtilitatem, ac certitudinem inspiciamus, magna ex parte sumitur ex abstractione obiecti, à qua potest interdum habere maiorem perfectionem in ratione scibilis, quamvis fortasse in suo esse perfectus non sit.

*Ratio enim
qualiter
perfectior
& imperfe-
ctior res-
pectu infir-
mitatis.*

SECTIO II.

*Vtrum Metaphysica versetur circa res omnes se-
cundum proprias rationes earum.*

X dictis in præcedente Sectione vide-
tur inferri pertinere ad hanc scien-
tiam de omni ente, & secundum om-
nem rationem entis differere, quia
scientia, quæ tractat de aliquo gene-
re, ut de obiecto adæquato, tractat etiam de omni-
bus speciebus sub illo contentis, ut de Philosophia
constat. Et ratio est, quia alias non erit adæquatio
inter tale obiectum, & talem scientiam: plura enim
sub vno extremo, quam sub alio continebuntur: er-
go pari ratione scientia, quæ speculatur ens, ut adæ-
quatum obiectum, omnia, quæ sub illo continen-
tur, considerat. In contrarium vero est, quia, si
hoc ita esset, superuacaneæ essent omnes alie scien-
tiæ, præsertim illæ, quæ proprias rerum naturas in-
quirunt, quandoquidem totum hoc sola Metaphy-
ca sufficienter præstaret.

Ad de-

*I. Ratio dubi-
tandi pro v-
traq; parte.*

II.
Prima op-
tina.

Ad declarandam hanc difficultatem, & materiam, in qua Metaphysica versatur, eiusque fines, ac terminos clarius & distinctius aperiendos, propo- sita nobis est praesens quaestio. In qua Egid. 1. Meta- phys. quaest. 22. & in principio Poster. affirmat Meta- physicam de omnibus rebus, & earum proprietati- bus vsque ad ultimas species, seu differentias earum considerare. Quam sententiam defendit Antonius Mirand. libro 13. de euerf. singul. certam. Sect. 6. & 7. Qui consequenter affirmat ceteras scientias non esse à Metaphysica totaliter diuersas, sed esse partes eius, seu potius omnes esse partes vnius scientiae communi autem vsu distingui, & numerari, vt plu- res propter commoditatem, & vsum earum in ad- discendo, quia ita docentur, & addiscuntur, ac si essent distinctae, idque propter rerum varietatem.

III.
Fundamen-
tum.

Fundarique potest amplius haec sententia, primò in auctoritate Aristot. 1. Metaphysicor. cap. 2. dicen- te, Metaphysicam esse vniuersalem scientiam, quia de omnibus rebus disputat. Et libro 4. in princi- pio ait, hanc scientiam vniuersaliter de ente dispu- tare, & in fine text. 2. addit: *Sicut est vniuersus sensus vniuersi obiecti, & eorum, quae sub ipso continentur, ita vnam scientiam hanc speculati ens in quantum ens, & species eius, & species specierum*, & libro 1. Posteriorum, cap. 23. ait, eiusdem scientiae esse considerare totum & partes, id est, genus & species, seu praedicata vniuersalia & specialia, & libro 6. Metaphysic. cap. 1. dicit Meta- physicam, quod quid est rerum omnium conside- rare.

IV.

Secundò argumentor in hunc modum, quia non repugnat dari vnam scientiam, quae de rebus omni- bus hoc modo consideret: ergo danda est huiusmo- di scientia, tum quia non sunt distinguenda & mul- tiplicanda scientiae sine causa, tum etiam quia intel- lectus acquirit scientias perfectiori modo quo potest: perfectius autem est rerum omnium scientiam vni- tam acquirere, quam diuisam, ergo: sed huiusmodi scientia non potest esse alia nisi Metaphysica, quae di- gnissima & vniuersalissima est omnium, quae natu- raliter esse possunt. Primum antecedens probatur, quia vna est intelligendi facultas, quae circa ens, in quantum ens hoc modo versatur, descendendo ad omnes proprias & specificas rationes entium: ergo potest acquirere vnum scientiae habitum, quo faci- lis reddatur, & prompta ad totum ens eodem modo cognoscendum: oportet enim vt iste habitus tam vniuersalis sit, sicut est potentia ipsa, alioqui non po- test perfecte illa potentia bene disponi ad omnes ac- tus suos ad perfectam scientiam necessarios. Vt, verbi gratia, ad perfectam scientiam non satis est sci- re quid vnumquodque sit, sed necesse est illud à ca- teris distinguere, vt verbi gratia, hominem à leone & ab angelo, & sic de ceteris, quod tamen nulla sci- entia praestare potest, nisi quae vniuersaliter conside- ret omnia secundum proprias rationes eorum, per quas distinguuntur, quia non potest distinctio inter extrema cognosci, nisi cognitio ambobus secundum proprias rationes, in quibus distinguuntur, vt per se notum est, & docet Aristoteles 3. de anima, capite se- cundo.

V.

Vnde argumentor tertio, quia si quid obstatet huic vniuersalitati Metaphysicae, maxime, quod non omnes rationes entium abstrahant à materia secundum esse: sed hoc non obstat, quia necessario dicendum est, Metaphysicam descendere ad consi- derandas plures rationes, seu quidditates entium, quae sine materia esse non possunt. Distinguit enim Metaphysica ens finitum in decem prima genera praedicamentorum: rursumque substantiam in mate- rialem & immaterialem distinguit: non posset enim ad immaterialem descendere, nisi eam à materiali discerneret, neque etiam posset haec praestare, nisi propriam rationem & quidditatem substantiae ma-

terialis vt sic, prius traderet: spectat ergo hoc ad Me- taphysicam munus: imò, cum nos immaterialia non nili ad modum priuationum cognoscamus, prius oportet scire quid materialis substantia seu materia sit, vt per carentiam eius immaterialem substantiam apprehendamus. Atque ita Aristoteles 7. & 8. Meta- physica ex professo disputat de substantia materiali, & de principiis eius intrinsecis, quae sunt materia, & forma.

Rursusque idem argumentum in accidentibus fieri potest, vt in qualitatibus, relationibus, & simi- libus. Sed peculiarem difficultatem inferunt quae- dam prima genera, quae omnino materiam concer- nunt, vt sunt quantitas, habitus, & situs, quorum rationes proprias Metaphysica tradit, vt adaequa- tam diuisionem entis, quae ad nullam aliam scientiam pertinere potest, conficiat. Quarto, vel suppo- nimus Metaphysicam esse vnum habitum simpli- cem, vel collectionem plurium quasi partialium. Si primum dicatur, necesse est consequenter dicere Metaphysicam praecise considerare rationem entis vt sic, & ad nullam particularem seu minus vniuer- salem rationem entis descendere, quod est plane fal- sum, vt constat ex dictis Sect. praeced. & patebit am- plius ex dicendis. Sequela probatur, quia non potest idem habitus simplex attingere rationem commu- nem secundum se ac praeciam, & ad particulares descendere, vt declarabimus Sect. sequenti. Si autem posterius dicamus, scil. solum esse vnum habitum collectionem plurium partialium, nulla erit maior ra- tio conficiendi vnam scientiam, quae versetur circa ens vt sic, & circa quaedam entia, quam circa omnia in particulari: quia verumque aequè commodè fieri potest collectione plurium.

Haec vero sententia ab omnibus fere scriptoribus VI. vt à mente Aristotelis, & à veritate aliena reijcitur: *Pracedens* expresse enim ipse Aristoteles libro primo, capite 2. *opinio refutatur,* cum dixisset, *Sapientem scire omnia*, subdit, *vt possibile est scire non habentem singulariter eorum scientiam: & infra hoc declarans dicit, Eum qui habet vniuersalem scientiam, quodammodo omnia scire, quae subiecta sunt vniuersali- bus.* Dicit autem, *quodammodo*, quia non scit illa sim- pliciter & secundum propria ex vi talis scientiae, sed quatenus sub vniuersali continentur. Clarius libr. 4. in principio distinguit hanc scientiam à ceteris, *quia speculatur ens vt ens est, & quae ei per se insunt: nulla autem ca- terarum vniuersaliter de ente prout ens est, considerans, sed eius aliquam partem abscondentes, quod ei accidit* (id est, con- uenit) *speculantur vt Mathematica scientia.* Distinguit ergo hanc scientiam à ceteris, quae circa particularia entia versatur: non ergo haec considerat partem il- lam entis quam aliae abscondunt. Idem repetit libro sexto à principio, vbi tres speculatiuas scientias di- stinguit, Philosophiam, Mathematicam, & natura- lem Theologiam, quas distinguit tum ex abstractio- ne obiectorum, tum etiam consequenter ex rebus, de quibus tractant, tum deniq; ex modo quo procedunt & demonstrant, vt infra declarabimus. Atque hanc diuisionem scientiarum speculatiuarum secuti sunt omnes Aristotelis interpretes, & fere omnes Phi- losophi, vt latius traditur in primo Posteriorum.

Est ergo secunda sententia ab his omnibus rece- pta; Metaphysicam non considerare entia omnia, se- cundum omnes gradus seu rationes speciales, pro- ut à Philosopho, vel Mathematico considerantur. Vnde Auerroës 2. Physicorum commentar. 22. ait, Metaphysicam solum considerare materiam, vt est quoddam ens: Physicam verò considerare illam, vt est subiectum formae: & idem fere repetit 4. Me- taphysicor. comment. nono, & super alia loca Ari- stotelis citata. Et Diuus Thomas eisdem locis, & super Boetium de Trinitate, in quaestione de diuif. scient. articulo quarto, ad sextum. Ratio etiam con- tra priorem sententiam sic explicari potest, quia tribus

VII.

Non sola
Metaphysica
est scientia.

tribus modis intelligi potest hanc scientiam cōtem-
plari res omnes secundum proprias rationes earum.
Primo ut non sola ipsa, sed alia scientia distincta à
Metaphysica de eis speculentur, ita tamen ut cogni-
tio earum, quæ per alias scientias habetur, non sit
verè ac propriè scientifica, sed alicuius ordinis infe-
rioris: & solum appelletur scientia vulgari modo,
quia habet aliquam certitudinem, vel ex sensu, vel
ex aliqua fide humana: ad eum modum quo scien-
tia subalternata, quando est sine subalternante, sci-
entia appellatur. Et hic modus declarandi hanc sci-
entiam falsus est: primò enim supponit falsam sci-
entiam de subalternatione aliarum scientiarum à
Metaphysica, de qua paulò post dicemus. Secundo
supponit, alias scientias seclusa Metaphysica non ha-
bere propriam euidentiā ex propriis principiis,
quod est plane falsum. Sequela patet, quia si habent
hanc euidentiā, nihil illis deest ad veram & prop-
riam rationem scientiæ: falso ergo negatur cogni-
tionem earum esse verè & propriè scientificam. Mi-
nor verò patet, quia est contra experientiam, nam
Mathematica habet propria principia euidentiā, &
per se nota, ex quibus per euidentes demonstratio-
nes procedit, nec nititur aliquo testimonio, aut fide
humana, ut per se notum est, sed euidentiā cogente
intellectum. Neque etiam nititur sensui, nam, per se
loquendo, abstrahit à materia sensibili, & conse-
quenter ab effectibus sensibilibus. Quod si aliquan-
do videtur figuris visibilibus, solum est ut mens per-
fecte apprehendat terminos principiorum, ut possit
intrinsecam eorum connexionem perspicere.

Alia scien-
tia à Meta-
physica ex
propriis prin-
cipiis habet
evidentiā
omni modò
evidentiā
De Mathe-
matica pro-
batur.

VIII.
De philoso-
phia.

Philosophia vero quamvis non habeat tantam
euidentiā sicut Mathematica, habet tamen sibi
propriam & accommodatam: quia etiam non fun-
datur per se in humana auctoritate: quod si in ali-
qua parte ita procedit, quoad illam non est scientia,
sed mere fides & opinio, neque mutabit rationē suam,
aut euidentiā fiet propter connexionem cum Me-
taphysica: fundatur ergo per se in euidentiā suorum
principiorum, quam etiam non habet primario ex
Metaphysica, sed ex habitu principiorum. Quod si
quis dicat hanc euidentiā in Philosophia solum
esse à posteriori, & ab effectibus per sensum cognitis:
respondetur fatendo in nobis magna quidem ex
parte ita contingere propter imperfectionem no-
stram: tamen hoc nihil referre ad id, de quo agimus:
nam illæ res physicae, quæ tam imperfecte per Philo-
sophiam cognoscuntur à nobis, non cognoscuntur
perfectius aut euidentiū per Metaphysicam. Quod
si res aliqua naturalis perfectiori modo cognosci
possunt ab intellectu humano corpori coniuncto, ut
reuera possunt, in his expectatur maior euidentiā à
Metaphysica, sed in ipsa Philosophia per se haberi
potest: nam, licet incipiat per sensum, non tamen
semper fundatur in illo, sed videtur illo ut ministro
ad percipiendas per intellectum rerum naturas, qui-
bus cognitis conficit demonstrationem à priori per
principia per se, & ex terminis euidentiā intellectui,
nec potest fingi alius modus, quo per Metaphysicam
habeatur perfectior scientia, aut euidentiā huius-
modi naturalium rerum: est ergo gratis confictus
huiusmodi dicendi modus.

IX.

Aliter ergo intelligi potest, quod Metaphysica tra-
ctet de omnibus entibus secundum omnes rationes
eorum, scilicet, quia Metaphysica, tanquam scientia
vniuersalissima, omnia hæc complexitur virtute &
efficacia sua (ut sic dicam) etiam si alia scientia par-
ticulares aliquam partem huius obiecti possint at-
tingere proprio & particulari modo, quamvis scien-
tifico & in suo genere perfecto. Itaque sicut causa par-
ticularis & vniuersalis, sensus particularis & vniuer-
salis, distincti sunt, & vniuersalis attingit quicquid
particularis, quamvis non è contrario, ita existimari
posset de hac scientia & de cæteris. Verumtamen
hic etiam modus nihil habet probabilitatis, primò,

quia, ut ex discursu proxime facto sumi potest, nul-
lus est possibilis naturalis modus demonstrandi pro-
prias res physicas, aut mathematicas, altior ac perfe-
ctior quam is quem seruatur ipsa scientia particula-
res: ergo superflue & sine causa ponuntur scientiæ
particulares distinctæ, si est vna vniuersalis, quæ ad
illa omnia descendat. Deinde, quia hæ scientiæ non
sunt excogitandæ, ut facultates seu potentiæ distin-
ctæ, sed ut habitus eiusdem facultatis proprii illius
actibus acquirendi, ut ad similes actus eliciendos il-
lam facilem reddant: ergo si Metaphysica speculare-
tur res, verbi gratia, naturales secundum proprias
rationes earum ut sic, non acquireretur per actus
nobiliores quam sint ij, quos Philosophia de eisdem
rebus exercere posset, quia neque quoad eam par-
tem haberent maiorem euidentiā, neque altiora
principia: ergo nulla esse posset ratio multiplicandi
hos habitus circa easdem res: neque potentia indige-
ret habitu facilitante ad illos actus, circa quos iam
haberetur Philosophicam scientiam.

Tertio itaque modo intelligi illa opinio potest con-
fundendo omnes scientias in vnam Metaphysicam,
ita ut intelligamus has denominationes vel conce-
ptus Mathematicæ, Philosophiæ, ac Metaphysicæ,
solum esse denominationes seu conceptus inadæ-
quatos eiusdem scientiæ. Et hic sensus pertinet ma-
gis ad quæstionem de distinctione scientiarum, ut
sunt quidam habitus, vel qualitates, quam ad quæ-
stionem de obiecto, quam modo tractamus. Certum
est enim ex dictis Metaphysicam secundum illum
conceptum obiectiuum, qui huic voci respondet,
non versari circa res omnes in particulari, quia hoc
ipso quod mens versari intelligitur circa res na-
turales, vel Mathematicas ut sic, iam intelligitur
transilire terminos Metaphysicæ, & Philosophiæ,
vel Mathematicæ utri. Sicut quamvis memoria non
distinguitur ab intellectu re ipsa, sed ratione forma-
li obiectiua, non dicitur proprie & formaliter ver-
sari circa res ut præsentēs, sed solū circa res ut præ-
teritas ut sic. Adde deinde (quicquid sit de illis tri-
bus scientiis, Philosophia, Mathematica, & Meta-
physica, quo modo vnaqueque earum per se vna sit,
quod paulo post breuiter attingemus) per se in-
credibile esse eas omnes verè ac propriè vnicam sci-
entiam humanam esse. Primo quidem, quia hoc per
se notum visum est omnibus fere Philosophis. Se-
cundo, quia agunt de rebus omnino diuersis, & fere
nullam inter se habent connexionem, quantum ad
ea, quæ sunt propria vniuersaliumque. Tertio, quia
multum differunt in modo procedendi: nam Philo-
sophus vix recedit à sensu: Metaphysicus verò pro-
cedit per principia vniuersalissima & maxime ab-
stracta, Mathematicus verò medio quodam modo
procedit: qui modi procedendi oriuntur ex illa vul-
gari triplici abstractione à materia. Quod si hæ tres
scientiæ distinctæ sunt, non minus distinguitur Me-
taphysica ab alijs duabus, quam alia duæ inter se,
quia res à materia separatæ, de quibus tractat, non
minus imò magis distant à cæteris, quam reliquæ
omnia inter se, tum in perfectione entis, tum in ab-
stractione, tum etiam in modo ratiocinandi, & diffi-
cultate ac subtilitate ipsiusmet scientiæ: cum ergo
Mathematica distincta à Philosophia sit omnium
consensu ob diuersam abstractionem, modumque
procedendi omnino diuersum, idem maiori ratione
censendum est de Metaphysica respectu illarum: er-
go non versatur circa res omnes, quas alia scientiæ
considerant secundum proprias rationes, quibus ab
eis considerantur.

Opinio tenenda, & pro ea prima
conclusio.

Hæc posterior sententia vera est, & tenenda,
quam ut distinctius proponamus, & confirme-
mus,

X.

mus, & vt clarius constet, de quibus rebus nobis in discursu huius doctrina tractandum sit, nonnullae propositiones subiicienda sunt. Dico ergo primo, quamuis haec scientia consideret ens in quantum ens, & proprietates, quae ipsi vt sic per se conueniunt, non tamen sinit in praecisa, & quasi actuali ratione entis vt sic, sed ad aliqua inferiora consideranda descendit secundum proprias eorum rationes. Tota haec assertio constat ex dictis in praecedente sectione: & quoad priorem partem de ente, in quantum ens, confirmari potest ex adductis inter referendam secundam sententiam. Quoad alteram vero partem confirmari potest ex dictis circa primam sententiam: & statim amplius declarabitur. Solum est animaduertendum, quod Dialectici dicunt, genus considerari posse, vel vt totum actuale, vel vt potentiale, seu (quod idem est) considerari posse, vt abstractum abstractione praecisa, id est, secundum id tantum, quod in sua ratione formali actu includit in suo conceptu obiectiuo sic praeciso, vel abstractione totali, vt abstrahitur tanquam totum potentiale includens inferiora in potentia: hoc (inquam) quod de genere dicitur, posse suo modo applicari ad ens in quantum ens: nam & habet suam rationem formalem, quasi actuale, quae praecisa secundum rationem considerari potest, & inferiora habet, quae suo modo in potentia includit secundum rationem. Quando ergo ratio aliqua communis assignatur, vt adaequatum obiectum alicuius potentiae, vel habitus, non semper assignatur, vt est quid actuale, & omnino praecisum abstractione formali, sed vt includit aliquo modo inferiora: sicut ens naturale, vel substantia materialis dicitur esse subiectum adaequatum Philosophiae, non tantum secundum praecisam rationem substantiae materialis, vt sic, sed etiam secundum proprias rationes inferiorum substantiarum materialium, corruptibilium vel incorruptibilium, &c. Sic ergo, cum Metaphysica dicitur versari circa ens in quantum ens, non est exiitmandum sumi ens omnino ac formaliter praecisum, ita vt excludantur omnia inferiora, secundum proprias rationes, quia haec sententia non sinit in sola consideratione illius rationis formalis actualis: sumenda ergo est illa ratio, prout includit aliquo modo inferiora.

Ens conueniunt potest, & quasi totum actuale, vt totum potentiale.

Quid intellegendum quando Metaphysica dicitur considerare ens in quantum ens.

XII. Quae rationes in partem speculatiue spectant Metaphysica, quae non item.

Scientia speculatiua rem de qualiter in abstractio me conueniant, differens qualiter.

Dico secundum; Haec scientia non considerat omnes proprias rationes seu quidditates entium in particulari, seu vt talia sunt, sed solum eas, quae sub propria eius abstractione continentur, vel quatenus sunt cum illa necessario coniunctae. Haec est mens Aristotelis, & auctorum, quos citauimus in secunda sententia, & aliorum, qui de hac scientia scripserunt. Qui omnes distinguunt triplicem abstractionem in scientiis speculatiuis, & realibus, quales sunt tres supra numeratae, Physica, Mathematica, & Metaphysica: nam de alijs scientiis vel moralibus, vel rationalibus, vel practicis alia est ratio, & modus considerandi vnitate obiecti, vel ex fine scientiae, vel ex modo procedendi, de quo alias. Illae ergo tres scientiae in aliqua abstractione conueniunt, nam omnes considerant de rebus in vniuersali: differunt tamen in abstractione quasi formali & praecisa a materia, nam Philosophia quamuis abstrahat a singularibus, non tamen a materia sensibili, id est, subiecta accidentibus sensibilibus, sed ea potius vitatur in suo ratiocinandi modo. Mathematica vero abstrahit quidem secundum rationem a materia sensibili: non autem ab intelligibili, quia quantitas quantumuis abstrahatur, non potest concipi, nisi vt res corporea & materialis. Metaphysica vero dicitur abstrahere a materia sensibili & intelligibili, & non solum secundum rationem, sed etiam secundum esse, quia rationes entis, quas considerat, in re ipsa inveniuntur sine materia: & ideo

in proprio & obiectiuo concepta suo per se non includit materiam. De qua triplici abstractione, & partitione harum trium scientiarum per has abstractiones ex professo differitur in libris posteriorum. Nunc nobis sufficiat haec non esse inuentam aptiorem rationem distinguendi has scientias, & aliunde hanc videri satis conuenientem: nam, cum haec scientiae sint de rebus ipsis, suntque maxime speculatiuae, ideoque abstractione vtantur, vt constituent obiectum scibile, de quo possint demonstrationes fieri: recte ex diuerso modo abstractionis intelligitur variari obiectum scibile vt sic: & ideo solet dici haec abstractio, quatenus in ipso obiecto fundamentum habet, ratio formalis sub qua talis obiecti in ratione scibilis. Item, quia res eo sunt perfectius intelligibiles, quo magis abstrahunt a materia: & similiter cognitio, quo est de obiecto immaterialiori, & consequenter abstractioni, eo est certior: & ideo ex diuerso gradu abstractionis seu immaterialitatis, recte consideratur varietas obiectorum scibilium, & scientiarum. Ex hac autem recepta doctrina facile intelligitur, & probatur assertio posita, quia scientia non transgreditur limites sui obiecti formalis, seu rationis formalis, sub qua sui obiecti: considerat autem quidquid sub illa continetur: ergo haec scientia considerat omnia entia, seu rationes entium, quae sub praedicta abstractione continentur: & ultra non progreditur, nam caetera ad Physicam, vel Mathematicam spectant.

Modus distinguendi scientias per diuersam abstractionem a materia qua aptius.

Vt hoc autem clarius intelligatur, dico tertio. Haec scientia sub ratione entis considerat rationem substantiam, vt sic, & rationem etiam accidentis. De hac assertione nullus dubitat: & parat facile ex principio posito, quia illae duae rationes abstrahunt a materia secundum esse: vt enim supra diximus, & recte notauit Diuus Thomas in prolog. Metaphysicae, non solum dicuntur abstrahere a materia secundum esse illae rationes entium, quae nunquam sunt in materia, sed etiam illae, quae possunt esse in rebus sine materia, quia hoc satis est, vt in sua ratione formali materiam non includant, neque illam per se requirant. Accedit etiam, quod haec rationes sunt scibiles, & habere possunt attributa, veluti adaequata & propria, & ad aliam scientiam non spectant: pertinent ergo ad hanc: non potest enim intellectus humanus, si perfectus sit dispositus, carere huiusmodi scientia. Vnde, sicut Philosophia considerans de varijs speciebus substantiarum materialium, considerat subinde communem rationem materialis substantiae, & adaequata principia, & proprietates eius: rursusque agens de varijs speciebus viuientium, considerat communem rationem viuientis, vt sic, & propria principia, & proprietates eius: ita scientia humana (vt sic dicam) considerans varios gradus & rationes entium, necesse est, vt consideret communem rationem entis. Item, cum varias substantias speculetur, & varia accidentia, necesse est, vt consideret communes rationes substantiae, & accidentis: hoc autem non praestat, nisi per hanc vniuersalem, & principem scientiam.

XIII. Rationem substantiae vt sic, & accidentis, vt sic considerat Metaphysica. Quod sit abstrahere a materia secundum esse.

Atque hinc constat (ne eadem repetamus) idem dicendum esse de omnibus rationibus communibus, quae sub ente, substantia, & accidente ita abstrahi possunt, vt sint in rebus sine materia: huiusmodi sunt ratio entis creati vel increati, substantiae finitae, aut infinitae, & similiter accidentis absoluti vel respectiui, qualitatis, actionis, operationis, aut dependentiae, & similia. De quibus obseruandum est, plures posse abstrahi rationes communes rebus materialibus, & immaterialibus, quarum consideratio iuxta principium positum in rigore deberet ad hanc scientiam spectare, vt est communis ratio viuientis, quae abstrahi potest a rebus materialibus & immaterialibus: item communis ratio cognoscentis & intelli-

XIV. Quae aliae rationes sub ente ad Metaphysicam considerationem pertinent. Notatu dignum.

telligentis, sicut etiam communis ratio entis necessarii, seu incorruptibilis ab hac scientia considerantur: tamen quia plures ex prædictis rationibus, ut à nobis cognoscuntur, non nisi ex diversis animarum gradibus cognosci possent, ideo nihil de illis potest hic convenienter dici, præter ea, quæ in scientia de anima dicuntur: ideoque in eum locum ea prædicata rejicimus, quæ ex operationibus vitæ sumuntur, & communia sunt.

*Prædictam
solam immat
erialibus
rebus com
muni, hu
ius sunt con
siderationem.*

Secundò ulterius à fortiori inferitur pertinere ad hanc scientiam tractare in particulari de omnibus entibus seu rationibus entium, quæ non nisi in rebus immaterialibus inueniri possunt, ut est communis ratio substantiæ immaterialis, ratio primæ, seu increate substantiæ, & spiritus etiam creati, & omnium specierum, seu intelligentiarum, quæ sub ipso continentur. Solum est attendendum, has substantias præsertim creatas, valde imperfectè posse naturaliter cognosci, ad summum secundum quasdam communes rationes, & negatiuos conceptus, non tamen secundum proprias, & específicas differentias: eo tamen modo, quo cognosci possunt, ad hanc scientiam potissimum pertinere earum contemplationem, ut supra dictum est. Non enim pertinet proprie, & per se ad Physicam, nisi fortasse secundum quandam rationem communem extrinsecam, & non satis certam, scilicet quatenus Angeli sunt motores cœlestium orbium; per se autem, & quoad cognitionem essentia & proprietatum intelligentiarum, quæ naturaliter haberi potest, excedunt Physicam facultatem, quia sunt à sensibus remotissimæ, & ideo earum cognitio difficilior est, & altior. Pertinet ergo ad hanc scientiam, quæ hominem perficit secundum id, quod in eo præstantissimum est, & in quo eius felicitas naturalis, magna ex parte consistit, id est, in contemplatione rerum altissimarum, ut Aristot. dixit 10. Ethic. cap. 7.

XV.

*Communio
ratio causæ,
& quatuor
genera cau
sarum, &
potissimil
larum cau
salarum ad
metaphysi
cam spectat.*

Tertiò colligitur ex dictis pertinere ad hanc scientiam tractare de communi ratione causæ, & de singulis causarum generibus, ut sic, & de primis ac potissimis causis seu rationibus causandi totius universi. Declaro singula, quia in primis ratio causæ & effectus, ut sic, ex se communis est rebus materialibus & immaterialibus: nam in Deo, qui summe immaterialis est, ratio causæ reperitur, & in angelis ratio effectus, & omnibus entibus creatis, quatenus entia finita sunt, commune & essentiale est, ut ab aliqua causa emanent, & ad ipsa etiam creata entia, vel materialia vel immaterialia secundum communem rationem aliquod genus operationis, vel causalitatis pertinet. Rursus hæc ratio causæ non tantum secundum communem rationem causæ, sed etiam secundum speciales & distinctos causandi modos ex se abstrahit à materia secundum esse: nam ratio causæ efficientis, ut sic, per se non requirit materiam, & multò minus ratio finis. Item hæc ratio agentis liberis, & à proposito. Item ratio causæ exemplaris, seu ratio causæ agentis per proprium exemplar, vel ideam. Rursus causa materialis & formalis, quamvis prout in substantijs reperiuntur, non videantur à materia abstrahere: tamen quatenus secundum communes rationes suas à substantijs & accidentibus abstrahunt, à materia etiam separantur: pertinet ergo ad Metaphysicam hæc genera causarum distinguere, & singulorum rationes explicare. Et quia ipsa Sapientia est, & suprema naturalis scientia, ad eam pertinet primas rerum causas, vel potius primas rationes causandi in prima causa considerare: eiusmodi autem sunt ratio causæ efficientis & finalis: hæc namque secundum suam perfectionem supremam nec materiam requirunt, neque ipsam, aut aliud genus causæ supponunt, neque imperfectionem requirunt, sed per se ac primario in prima causa, quæ est Deus, coniunguntur: secus vero est de ratione materiæ ac formæ: hæc namque necessario supponunt aliam causam

priorem à qua oriuntur saltem efficienter, & finaliter, & ideo non computantur inter causas seu rationes causandi simpliciter primas, & ideo earum exacta cognitio non pertinet ad Metaphysicum, nisi secundum rationes communes talium causarum, non tamen secundum eas res, in quibus tales rationes causandi reperiuntur, quæ sunt materia & forma substantialis: Nam licet hæc à Metaphysica attingantur, tamen integra earum scientia à Philosopho traditur.

Illud denique circa hoc considerandum est, varijs scilicet, titulis seu rationibus pertinere ad Metaphysicum hanc causarum considerationem: nam si virtus causandi, vel causalitas ipsa, vel relatio inde resultans, considerentur, ut sunt entia quædam, pertinent ad hanc scientiam, ut obiectum eius, non quidem, ut adæquatum (ut quidam falso dicebāt, quod supra tetigimus) sed ut pars obiecti, quia hæc tantum sunt quædam entia, seu modi entium, non vero in se concludunt totam latitudinem entis. Si vero consideretur ratio, vel virtus causæ in ordine ad ipsam causam, scilicet, quatenus est proprietates, seu attributum eius rei, quæ causa dicitur, sic pertinet ad hanc scientiam considerare, de causa, non ut de obiecto, vel parte obiecti, sed ut de attributo quodam obiecti, vel partis eius: atque hoc modo, quia hæc scientia considerat de Deo, consequenter in eo considerat rationem primæ causæ finalis, efficientis, & exemplaris, & considerans de Angelis, inquit quam virtutem causandi habeant in reliqua entia, & tractans de substantia, ut sic, speculatur, quam causalitatem habeat circa accidentia, & sic de alijs. Denique consideretur ratio causæ in ordine ad effectum: id est, quatenus eius cognitio necessaria est, ad exactam effectus cognitionem, sic etiam pertinet ad hanc scientiam causarum cognitionem, non ut obiectum, neque ut proprietates obiecti, sed ut principium, seu causam obiecti seu partis eius.

Duæ vero supersunt difficultates circa dicta. Una est de anima rationali, an eius consideratio ad Metaphysicum pertineat, siue in ratione entis, siue in ratione causæ consideretur: Est enim hæc anima substantia quædam immaterialis, & consequenter abstrahit à materia secundum esse, unde etiam abstrahit in proprijs rationibus suis. Hac ergo ratione videri potest propria & specifica consideratio huius animæ ad hanc scientiam pertinere. Quod videtur confirmare Aristot. 1. de partib. c. 1. significans Physicum non considerare de omni anima. In contrarium vero est, quia anima rationalis etiam, ut rationalis est, est forma naturalis habens essentialem ordinem ad materiam, & ut sic, est principium suarum operationum, etiam earum quas per corpus exercet etiam secundum eum peculiarem modum, quo ab homine exercentur. Sed hæc controuersia tractari solet ex professo in principio librorum de Anima, ubi videri potest Cardin. Tolētus quæst. 2. proœmiali.

Nunc breuiter dicitur huius animæ considerationem remittendam esse in postremam & perfectissimam partem Philosophiæ naturalis. Primò, quia scientia de homine, ut homo est, physica est: eiusdem autem artificis est de toto, & de essentialibus eius partibus considerare. Deinde, quia licet anima habeat esse subsistens & separabile à materia quantum ad actualem coniunctionem: non tamen quantum ad aptitudinem, nec quantum ad ordinem ad materiam, & consequenter, neque quantum ad perfectam cognitionem, tam essentia, quam proprietatum & operationum eius; omnis autem cognitio per materiam Physica est. Non est ergo dubium, quin cognitio animæ quantum ad substantiam eius, & proprietates per se illi convenientes, & modum, seu statum existendi, vel operandi, quem habet in corpore, ad Physicum pertineat. De statu vero animæ separatæ, & modo operandi, quæ in eo habet, considerare, putat aliqui

XVII.

*Anima ra
tionalis
consideratio
fit Metaphy
sica.*

XVIII.

aliqui ad Metaphysicum per se pertinere: quod est probabile, quia secundum eam rationem videtur omnino fieri abstractio à materia, & nihil de anima, prout in illo statu cognosci posse, nisi per analogiam quandam & proportionem ad reliquas substantias immateriales: nihilominus tamē, quia ad perfectionem scientiæ spectat integrè atque completè subiectum suum considerare, commodius hæc omnia in Philosophia tractantur, maximè, quia hæc consideratio animæ & statuum eius, quasi in partes diuisa, & in diuersis scientiis tradita, prolixitatem parit & confusionem: & ideo in discursu huius operis à consideratione animæ rationalis, tam coniunctæ, quam separatæ abstinemus. Præsertim, quia etiam de angelis propter eandem causam per pauca dicturi sumus, quia integra eorum consideratio & contemplatio à Theologis merito iam usurpata est, quam totā huic traducere alienum esset à naturali scientia, & consequenter à nostro instituto: res autem obiter attingere, aut imperfectè tractare, aut nullius, aut parue utilitatis esset. Atque eadem fere ratio est de cognitione Dei, quamuis, quia de Deo plura possunt naturaliter cognosci, quam de intelligentijs, & quia eius cognitio naturalis, magis est ad perfectionem huius scientiæ necessaria, nonnulla de ipso dicemus, quatenus vel à Philosophis tacta sunt, vel ratione naturali inueniri possunt.

XIX. Altera difficultas erat de communibus rationibus substantiæ materialis & aliis, quæ materiam includunt, vel sine materia esse non possunt: hæc vero in argumentis tangitur, & in solutionibus eorum expeditur.

XX. Ad primam ergo rationem dubitandi in principio positam solutio patet ex dictis: Non est enim necesse, vt si scientia, quæ considerat vniuersalem rationem, in particulari descendat ad omnia, quæ sub tali ratione continentur, sed solum ad ea, quæ eandem rationem scibilibis, seu eandem abstractionem participant. Quocirca quamuis considerando conuenientiam realem in communi ratione entis, non videatur esse maior ratio de quibusdā entib. particularibus, quam de alijs, vt sub hanc scientiam cadant secundum proprias rationes, considerando tamen conuenientiam in abstractione à materia secundum esse, quæ est inter quasdam speciales rationes entium, cum ipsamet communi & abstractissima ratione entis, datur sufficiens ratio ob quam hæc scientia ad particularia quædam entia descendat, & non ad alia.

XXI. Ad primum vero fundamentum primæ sententiæ sumptum ex Aristotelis testimonijs patet responsio ex dictis, dicitur enim hæc scientia vniuersaliter considerare de ente, quia abstractissimam rationem entis in quantum ens considerat, & de omnibus, quæ in eadem abstractione & ratione scibilibis cum illa conueniunt. Et eodem modo dicitur tractare de omnibus rebus, scilicet, quatenus entia sunt, & quia docet principia generalia, & communia omnibus rebus. Specialem verò difficultatem videntur habere verba illa, libro quarto, textu secundo, vbi dicitur huius scientiæ esse considerare ens & eius species, ac species specierum. Quidam respondent eam distributionem esse accommodatè intelligendam, scilicet, de speciebus entis proximis & remotis sub eadem abstractione scibilibis contentis. Sed melius Diuus Thomas, & alij antiqui, quos Fonseca sequitur, ad hoc respondent, aliter construendo litteram Aristotelis, quæ sic habet secundum versionem antiquam: *Entis in quantum ens quascunque species speculari vniuersalis scientia genere, & species specierum.* In quibus verbis illa duo & species specierum æquiuoca sunt: possunt enim coniungi, ita vt vnum determinet aliud, & referantur ad ens, & ad species specierum entis, & hunc sensum significat clare versio Argypoli, & in eo procedit expositio data. Aliter ve-

Franc. Sutor. Metaph. Tona. I.

ro possunt illa duo verba disiungi, & ad diuersa referri, scilicet, ad species rerum scibilibis, & ad species scientiarum, & hoc rectè significauit Fonseca vertens hoc modo: *Entis quotquot sunt species, vniuersalis scientia genere est, & species specierum contemplari:* atque ita sensus erit, vniuersalis scientiæ genere esse contemplari species entis in communi, & in genere: variarum tamen specierum scientiarum esse contemplari varias species entis secundum proprias & específicas rationes scibilibis. Atq. ex hoc sensu confirmatur nostra sententia: nam si per scientiam vnā intelligamus in rigore commune genus scientiæ, ex hoc loco habetur non pertinere ad aliquam scientiam in specie contemplari omnia entia secundum omnes específicas rationes eorum, sed hoc pertinere ad genus scientiæ speculatiuæ in communi: Ad scientias autem específicas spectare particularia obiecta scibiliba secundum proprias rationes eorum. Si autem per scientiam vnā in genere intelligamus scientiam generalem ratione obiecti, qualis est Metaphysica, sic etiam ex hoc loco habetur huiusmodi scientiam solum considerare omnes species entis sub communi ratione entis, vel substantiæ: scientias autem speciales considerare species entis sub proprijs & specificis rationibus.

Ad secundam respondetur non posse dari vnā scientiam humanam, & proprijs actibus humani ingenij acquisitam, quæ vniuersaliter illud perficiat quoad omnia scibiliba secundum omnes rationes eorum, alioqui non solum illæ tres scientiæ speculatiuæ, Philosophia, Mathematica, & Metaphysica, sed etiam morales, & rationales, ac denique omnes in vnā coalescerent, quæ esset adæquata perfectio intellectus humani, quod est incredibile, quia cum actus, & discursus humani ingenij, sunt tam varijs & tam particulares & distincti, atque independentes inter se, non est verisimile fieri posse, vt omnes concurrant ad eandem scientiam generandam. Neque id est necessarium ad effectum, de quo in argumento fit mentio, scilicet, ad iudicandum de diuersitate rerum distinctarum, quæ ad diuersas scientias pertinere dicuntur, quia vnaquæque scientia tradens cognitionem sui Obiecti sufficienter reddit facilem intellectum ad distinguendum illud à reliquis, si tamen reliqua cognoscantur, vnde duæ scientiæ possunt sese iuuare & concurrere ad huiusmodi iudicia, maximè si vna præbeat veluti formale medium: alia vero, quasi ministret materiam, cui medium illud applicatur. Ita enim fere in proposito contingit, vt enim intellectus iudicet, & demonstrat, vnum esse diuersum ab alio, verbi gratia, equum à leone, ex Metaphysica sumit formale medium, quod est ratio diuersitatis, seu quid sit esse diuersum, & illud applicat seu attribuit equo & leoni, quorum conceptus seu rationes ex Philosophia sumit, tamen quia medium est quasi formale demonstrationis, ideo talis demonstratio, Metaphysica censetur, & hoc modo dicitur esse Metaphysicæ munus diuersitatem in rebus ostendere, & eodem modo dicitur demonstrare quidditates rerum: quia medium demonstrandi quidditatem in ratione quidditatis, Metaphysicum est, quia rationem quidditatis vt sic cognoscere, proprium est Metaphysicæ.

Ad tertium respondent aliqui distinguendam esse in Metaphysica duplicem rationem. Vna est scientiæ particularis, sub qua ratione negant attingere materialia, vt sic. Alia est, quatenus est communis ars, aliisque scientijs, vel artibus præest: hoc enim munus tribuit illi Aristotel. in hoc proœmio & primo Poster. cap. 7. tex. 23. vbi per scientiam omnium Dominam Metaphysicam intelligit, vt omnes exponunt, sub hac ergo ratione dicunt, Metaphysicam cognoscere res materiales, vt materiales sunt, imo & materiam istam, quatenus pura potentia pas-

XXII.

Vna humana scientia acquisita quoad omnia scibiliba ambire non potest secundum proprias rationes.

XXIII.

sua est, quod si obijcias, quia non potest scientia transgredi obiectum suum, sub eadem distinctione respondent, id verum esse de scientia, ut particularis scientia est: non verò ut communis ars. Verumtamen distinctio & responsio maiori indigent declaratione. Nam illa duæ rationes non distinguuntur ex natura rei in habitu Metaphysicæ, tanquam duæ partes eius in re ipsa distinctæ, sed solum consideratione, & præcisiua abstractione nostra per inadæquatos conceptus: nam Metaphysica non nisi ratione sui obiecti abstractissimi, & vniuersalissimi dicitur esse vniuersalis scientia, & principia vniuersalia tradere, ideoque posse alias scientias inuare: ergo non potest illa duo munera diuisim (ut sic dicam) seu per diuersas sui partes præstare, sed simul, dum suum obiectum proprium perfecte tractat, consequitur quidquid perfectionis habet super alias scientias, & confert omnem utilitatem, quam ad illas præstare potest: illa ergo partitio est tantum secundum rationem nostram. Igitur fieri non potest, ut Metaphysica transcendat rationem formalem sui obiecti, tam secundum vnam rationem, quam secundum aliam. Et confirmatur: nam si Metaphysica, ut esse dicitur vniuersalis, transcendit abstractionem suam, & in rebus materialibus, quatenus tales sunt, versatur: ergo in hoc nullum habet terminum, aut limitem, sed ad omnia obiecta aliarum scientiarum secundum omnes rationes eorum descendit, & sic incidit in omnia incommoda, quæ contra alias sententias intulimus. Sequela vero patet, tum quia si ex ratione formali obiecti non assignatur talis terminus, non est unde assignetur: tum quia si Metaphysicus attingit proprium obiectum Philosophiæ, v. g. ut constituat illud, etiam attingeret omnium scientiarum obiecta, & in ipsa Philosophia oporteret omnes species naturalium entium contemplari, ut si forte plures sunt Philosophiæ, earum obiecta secernat, si verò est vna, quomodo ex tot rebus vnum eius obiectum conflectur, declararet.

XXIV.

Existimo ergo, Metaphysicam sub nulla ratione consideratam transilire propriæ rationem formalem sui obiecti, nec attingere materialia, nisi concernendo aliquo modo abstractionem suam: nec denique esse vniuersalem, aut deferuere ad alias scientias, nisi sub ea ratione, qua perfecte exhaurit obiectum suum. Ut autem hoc declarem, dico in primis, Metaphysicam non attingere rationem substantiæ materialis, & alias similes, quæ sine materia non reperiuntur, nisi quatenus illarum cognitio propria necessaria est ad tradendas generales diuisiones entis in decem summa genera, & alias similes, usque ad propria obiecta aliarum scientiarum præscribenda: hoc enim munus proprium est huius scientiæ, ut sumitur ex 6. 7. & 8. Metaphysicæ, & quia ad nullam aliam scientiam hoc pertinere potest, ut per se facile constat. Item, quia sine his diuisionibus non posset Metaphysica suum obiectum exacte cognoscere, nec secundum communem rationem entis, quæ cum analogia sit, non satis distinctè cognoscitur, non distinguendo modos, quibus contrahi potest, neque secundum eas proprias & speciales rationes, quæ à Metaphysica per se & exacte contemplandæ sunt, quia non potest has rationes perfecte attingere, nisi ab alijs eas separet ac distinguat.

XXV.

Secundò dicitur, quoniam rationes vniuersales, quas Metaphysica considerat, transcendentales sunt, ita ut in proprijs rationibus entium imbibantur, hinc fieri, ut dum Metaphysicus attingit nonnullos gradus entium, quæ materiam includunt, ut ab illis separet ceteros gradus, qui ad se directe & per se pertinent, de illis abstracte consideret rationes & proprietates, quæ communes sunt entibus abstractis à materia, & ipsis etiam materialibus entibus, etiam ut talia sunt, specificatiuè conueniunt. Ut, verbi gratia, distinguit Metaphysica substantiam in ma-

terialelem & immaterialem, vel ut substantiam immaterialem propriam rationem & considerationem assumat, vel, quia ad scientiam pertinet proprias partes sui obiecti aliquo modo considerare, ut dicitur primo Posteriorum capite 23. Tradita autem huiusmodi diuisione, substantiam immaterialem per se & directe considerat, omnia in vniuersum tractando, quæ de illa cognosci possunt: substantiam autem materialem non ita contemplatur, sed solum quatenus necesse est ad distinguendam illam à substantia immateriali, & ad cognoscendum de illa omnia Metaphysica prædicata, quæ illi ut materialis est, conueniunt, ut, verbi gratia, esse compositam ex actu & potentia, & modum huius compositionis, & quod sit quoddam ens per se vnum, & similia.

XXVI.

Tertio in forma ad argumentum responderetur, ideo Metaphysicam non considerare in particulari omnia entia, quia non transcendit propriam abstractionem sui obiecti: gradus autem quoddam genericos considerare, qui attingunt materiam, non omittendo suam abstractionem, tum quia illosmet abstrahit à materia, quatenus est subiecta motui & sensui, solumque considerat illos secundum communes rationes actus, seu formæ, & potentie, & similes tum etiam, quia solum indirectè attingit proprias rationes eorum in ordine ad propriam abstractionem, scilicet, ut declararet quomodo in eis reperiatur communia & transcendentia prædicata, & quomodo ab eis distinguantur alij gradus, vel genera, quæ vere ac secundum rem ab omni materia abstrahunt. Et hoc quod Aristoteles 4. Metaphysicæ textu quinto, significauit, cum dixit, *Philosophi est de omnibus possibile: scilicet, si enim non Philosophi, quæ erit, qui considerabit: si idem Socrates, & Socrates si dicit, aut si vnum vni contrarium, &c.* Philosophiam enim per antonomasiam vocat Metaphysicam, ad quam dicit pertinere considerare diuersitatem rerum in communi, quia idem & diuersum sunt passionis entis: & hoc declarat prædicto exemplo, quod affectandæ fortassis obscuritatis gratia in quodam indiuiduo posuit, cum constet scientiam non descendere ad indiuidua ex primo Poster. cap. 7. & lib. 3. Metaphys. cap. 13.

Quantum argumentum est reuera difficile; attingit enim difficultatem de scientiæ vnitatem, qualis sit, quæ non potest hoc loco exactè tractari; attingemus tamen illam breuiter scilicet, sequente.

XXVII.

S E C T I O III.

Vtrum Metaphysica sit vna tantum scientia.

Explicato obiecto Metaphysicæ, facile erit eius essentialem rationem exponere: quoniam vero essentia & vnitates rei, vel sunt idem, vel intrinsecè coniuncta, ideo simul explicanda est eius vnitates, præsertim quia sermo est de vnitatem specificam, nam de numerica nulla est quaestio, cum constet in diuersis multiplicari hanc scientiam secundum numerum, sicut & reliqua accidentia. In eodem autem certum est non multiplicari in ordine ad eandem res, an vero respectu diuersarum ipsa etiam distinguatur, & consequenter in eodè subiecto multiplicari possit, pendet ex priori quaestione de vnitatem eius specificam seu essentiali. Quoniam vero hæc vnitates per genus & differentiam declaratur rectè, eo quod species ex genere & differentia constat, ideo supponimus id, quod certum ac per se notum est, Metaphysicam esse verè ac propriè scientiam, ut Aristoteles in principio Metaphysicæ, & alijs innumeris locis docuit, & constat ex definitione scientiæ, quæ ex 1. Poster. & 6. Ethicorum cap. 3. sumitur, scilicet, quod sit cognitio seu habitus præbens certam ac euidentem cogni-

Metaphysica
ca vere ac
propria scientia.

cognitionem rerum necessariarum per propria earum principia & causas, si sit scientia perfecta & à priori. Hæc autem omnia in hac doctrina inueniuntur, quantum est ex vi & ratione obiecti eius: & ideo non est dubium quin hæc sit in se scientia, quamvis fortasse in nobis non semper, vel non quoad omnem statum vel perfectionem scientiæ assequatur. Constat ergo hanc scientiam contineri sub genere scientiæ. Imò ex dictis facile constare potest contineri sub genere speculatiue scientiæ, vt Arist. dixit, 1. Metaph. c. 2. & lib. 2. c. 1. quia circæ res maxime speculatiuas & quæ ad opus non ordinantur, versatur, vt inferius commodius declarabimus attributa huius scientiæ explicando. Deinde constat ex dictis hanc scientiam esse essentialiter distinctam à reliquis scientiis speculatiuis ac realis, vt sunt Philosophia & Mathematica: unde sit etiam consequens habere illam, vt sic unitatem aliquam, ratione obiecti à nobis explicari. Sub qua ratione definiri potest, Metaphysicam esse scientiam, quæ ens in quantum ens, seu in quantum à materia abstractit, secundum esse contemplatur.

Difficultas ergo in præsentia tractanda superest, an hæc unitas sit generica, vel specifica, & consequenter, an illa differentia, quæ sumitur ex habitudine ad obiectum adequatum à nobis expositum, sit subalterna, ita vt sub ea possint plures specificæ designari, vel potius sit vna indiuisibilis atque vltima. Multi enim priori modo de illa existimant: quorum sententia suaderi potest, primo quia in obiecto à nobis constituto abstractiones variz possunt assignari: inprimis enim est illa duplex abstractio à materia secundum esse aut necessario, aut permissiuè tantum, quæ videtur sufficiens ad variandum secundum speciem obiectum scibile, vt sic, & consequenter scientiam. Rursus inter res, quæ necessario existunt sine materia, videtur, vt minimè valde diuersa abstractio Dei, qui est omnino purus actus, & ab omni etiam Metaphysica compositione abstractit, ab abstractione aliarum intelligentiarum, quæ licet materia careant: compositæ tamen sunt, eisque attributa longè diuersa conueniunt. Possunt ergo sub generali Metaphysicæ unitate tres saltè scientiæ specie distincte constitui. Vna quæ versetur circa ens in quantum ens, & ad summum descendat ad communes rationes substantiæ, & accidentis, & ad nouem genera quæ sub illo continentur, secunda quæ intelligentias creatas: tertia vero, quæ solum Deum contempletur: Nam sicut in eo solo naturalis beatitudo consistit, ita videtur danda scientia naturalis, quæ secundum vltimam & specificam rationem suam Deum solum attingat. Neque fortasse deerit, qui in plura membra hanc scientiam partiatur, iuxta diuersos gradus abstractionis in ipsis communibus rationibus entis in quantum ens: vel substantiæ in quantum substantia, & sic de aliis.

Secundo principaliter argumentor in hunc modum, quia si hæc scientia est vna, maxime quoad habitum iudicatum, qui in mente relinquitur ex actibus eius: Nam species intelligibiles, quibus hæc scientia vtitur, certum est esse quamplurimas, & non vnā tantum: similiterque constat actus eius esse varios & multiplices, non solum numero, sed etiam specie differentes: Quis enim dubitaret diuersum esse actum, quo iudicamus, omne ens esse vnum, seu unitatem esse passionem entis, & quo iudicamus: intelligentias esse immortales, vel aliquid simile? Si ergo unitas specifica in Metaphysica excogitari potest, solum est quoad habitum iudicatum: Sed in eo etiam constitui non potest: Ergo in nullo esse potest: Probatur minor, quia si ille habitus est vnus speciei, vel est omnino simplex in sua entitate secundum ordinem ad obiectum (omissa pro nunc compositione, si qua est, per solam intensiōem: aut radicationem in sub-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

iecto) vel est qualitas composita: Neutrum autem dici posse videtur. Primum probatur, quia cum habitus Metaphysicæ ad varia iudicia, & de rebus distinctissimis inclinēt, vt sit ipsis actibus, quasi commensuratus, non videtur posse per vnā & eandem simplicem qualitatem ad omnes illos inclinare, seu omnes efficere.

Quod secundo ita declarat, quia habitus Metaphysicæ primo acquiritur per vnū actum circa vnū obiectum, verbi gratia, circa hanc conclusionem: *Omne ens est verum*, vel etiam similem, deinde per alios actus augetur & extenditur ad alias conclusiones valde diuersas, in quo augmento necesse est aliquid realitatis vel entitatis illi addi, quia impossibile est intelligere augmentum reale sine additione reali. Hæc autem additio non potest esse sufficiens per modum intensiōis solius, quia hoc augmentum non tantum est ex diuersa participatione subiecti secundum maiorem & maiorem radicationem ipsius formæ in ipso, sed est ex parte ipsiusmet habitus per maiorem extensionem ad obiectum: ergo requiritur additio ex parte ipsiusmet habitus, quatenus ei aliquid additur, quo nouum obiectum, seu nouam conclusionem respiciat, vt aperte docuit Diuus Thomas agens de habitibus in communi, 1. 2. quæstione 52. articulo primo & secundo. Non potest ergo huiusmodi habitus esse omnino simplex, vt respicit totam latitudinem sui obiecti. Quod vero neque compositus esse possit, & tamen esse vere vnus in specie, probatur primo, quia id, quod primo acquiritur in habitu per actus vnus speciei, & quod additur per actum specie distinctum, sunt etiam inter se specie distincta: ergo non componunt vnū habitum secundum speciem. Antecedens patet, tum quia actus quibus illi generantur, sunt specie distincti, tum etiam, quia inclinant ad similes actus specie distinctos: tum præter ea, quia non est maior ratio distinctiōis inter actus ipsos secundos, quam inter inclinationes, quæ per modum actus primi manent, ad similes actus inclinantes, iis, quibus genitæ sunt, & consequenter commensuratz, & proportionatz ipsis, tum denique, quia si non esset distinctio specifica inter illa duo, nec numerica esset necessaria, sed sufficeret augmentum per modum intensiōis. Consequētia autem prior probatur, quia ex duabus qualitatibus specie distinctis non potest vna qualitas, & vnus speciei componi.

Responderi potest, illa duo non distingui specie totali, sed partiali, ideoque posse qualitatem integram, simpliciter vnā ex eis componi tanquam ex partibus heterogeneis. Sed contra, nam interrogo qualis sit hic compositionis modus, nam, aut est per veram & realem vnionem illarum qualitarum (quæ dicuntur partiales) non tantum in eodem subiecto, sed etiam inter se, vel est solum per adunationem in eodem subiecto. Neutrum dici potest, nam primum non videtur satis posse intelligi, aut explicari: nam interrogo qualis sit illa vnio. At enim est per immediatam coniunctionem vnus cum alio, & hoc non, quia talis vnio non interuenit, nisi inter ea, quæ se habent, vt potentia & actus, vel vt forma & materia, accidens & subiectum, terminus & res terminabilis: nullo autem ex his modis illa duo inter se comparantur, vt per se constat, quia vtræque respicit per se suum obiectum, & non requirit aliam, vt ab ea terminetur, vel a seipso. Vel vniuntur per modum cuiusdam continuationis in aliquo termino communi, vt creduntur vniiri gradus intensiōis: & hic modus vnionis etiam est intellectu difficillimus. Primum quidem, quia oportet assignari aliquem indiuisibilem terminum, in quo illa duo vniuntur. Quod tamen non videtur posse fieri, quia ille terminus etiam debet respicere aliquod obiectum: nullum est autem ad quod possit tendere, quia nec simul tendit in vtrumque obiectum illorum partialium habituum

B 2

habituum seu actuum, per quos geniti sunt, neque est vlla ratio, ob quam magis tradat in vnum, quam in aliud: nec fingi potest nouum obiectum, in quod tendat, cum nullum aliud fuerit per actus cognitum seu iudicatum. Tertio quia in actibus non potest requiri talis vnio, neque talis indiuisibilis terminus in quo vniantur: alias omnes actus scientiæ Metaphysicæ possent in vnum coalescere, & realiter vniri, quod est intelligibile: ergo neque in habitu est talis vnio, quia non potest aliquid esse in habitu, quod non fuerit in actibus: Si autem actus non habent inter se vnionem, non habent vnde, vel quo illam efficiant. Et hæc rationes procedunt, etiam si illi duo particulares habitus fingantur esse eiusdem rationis & speciei. Si autem specie differunt, addi potest quarta ratio, scilicet, quia ea, quæ differunt specie, non possunt per se esse continua, neque habere proprium terminum communem.

Tandem si propter has rationes dicatur, illas qualitates solum componere vnum habitum per adunationem in eodem subiecto, sequitur primo, non esse veram vnitatem in hac scientia, sed tantum per accidens ratione subiecti, maxime, si (vt videtur probabilius) qualitates illæ specie distinguuntur. Sequitur secundo eadem ratione ex omnibus habitibus scientiarum componi vnam scientiam per adunationem in eodem subiecto.

VI. Duæ difficultates seu quæstiones tanguntur in argumentis propositis. Prima est propria & specialis huius loci, an Metaphysica sit vna scientia specie, nec ne. Secunda est generalis & eiusdem rationis in omnibus scientiis & fere in omnibus habitibus acquisitis, an sint simplices qualitates, vel compositæ secundum extensionem ad obiecta.

VII. Circa priorem partem, quæ est propria huius loci, aliqui sentiunt, Metaphysicam non esse vnam scientiam specie, sed genere, & ad minus continere sub se tres illas species prædictas, scilicet de Deo, qui omnino abstrahit à materia, & ab omni vestigio materiæ, vt existimari potest omnis compositio: item ab omni mutatione & vicissitudine, & de intelligentiis creatis, quæ neque abstrahunt ab omni compositione, neque ab omni mutatione, tum locali, tum intellectus & voluntatis; Abstrahunt tamen intrinsece & essentialiter à materia & motu Physico, & de ente, quod solum permisiuè abstrahit à materia secundum esse: Neque est hoc contra diuisionem scientiæ speculatiuæ datum ab Aristotele in Physicam, Mathematicam, & Metaphysicam, quia illa non est diuisio in vltimas species, sed subalternas, vt constat de Mathematica, quæ plures scientias sub se continet.

VIII. Nihilominus asserendum est eum communi sententia, Metaphysicam simpliciter esse vnam scientiam specie. Hæc enim videtur clara mens Aristotelis in toto procemio, seu capite primo & secundo, libro primo Metaphys. vbi semper de hac scientia, tanquam de vna specie loquitur, eiq; tanquam vni & eidem attribuit nomina & attributa, quæ partim illi conueniunt, secundum quod versatur circa Deum & intelligentias: Sic enim vocatur Theologia, seu scientia diuina, & prima Philosophia: partim vt versatur circa ens in quantum ens, & prima attributa, & principia eius, quæ ratione dicitur scientia vniuersalis, & Metaphysica: *Sapientia* autem vocatur quatenus hæc omnia complectitur, & prima principia, primasque rerum causas contemplatur. Item in libro quarto, vbi ex professo tractare videtur de obiecto huius scientiæ, dicit illam esse vnam, & considerare omnia, quæ à materia sunt secreta. Vnde in discursu & modo tradendi hanc doctrinam, satis indicat eam esse scientiam vnam in specie, & sæpe indifferenter ait ens in quantum ens, esse adæquatum obiectum huius scientiæ, eiusque præcipuam partem esse substantiam, vel simpliciter, vel immaterialem, ac

primam, vt patet ex lib. 4. cap. 2. & 3. & lib. 7. cap. 1. & lib. 12. in quo de Deo & de intelligentiis cognitionem tradit, eamque dicit esse præcipuam huius doctrinæ partem, ad quam quodammodo ceteræ ordinantur. Ac denique lib. 6. cap. 1. & lib. 11. capite 6. abstractionem à materia secundum esse constituit vt adæquatam rationem formalem sub qua obiecti huius scientiæ. Si autem distincta esset scientia, quæ ageret de ente, vt ens est, ab ea, quæ tractat de ente immateriali, & re ipsa à materia separato, illa prior non participaret propriè ac perfectè huiusmodi abstractionem, neque ageret de primis rerum causis, neque alia haberet, quæ Aristoteles Metaphysicæ tribuit: & hoc fere argumento concludit D. Thom. 1. 2. quæst. 57. art. 2. sapientiam naturalem tantum esse vnam, cum habitus aliarum scientiarum plures sint, vbi necesse est loqui de vnitæte specifica: nam secundum genus, cum aliæ scientiæ vnitatem habent: hæc autem sapientia non est Metaphysica: nec potest dici sapientiam vocari solum eam partem, seu scientiam vltimam Metaphysicæ, quæ de Deo agit, quia illa præcisè sumpta non considerat prima principia communia omnibus scientiis, neque illa corroborat & confirmat, quod ad sapientiam spectat: sicut e contrario pars illa prior Metaphysicæ, quæ agit de ente vt sic, per se sola non considerat omnes altissimas causas, & ideo etiam illa præcisè sumpta non habet propriam rationem sapientiæ: oportet ergo, vt vna & eadem scientia hæc omnia complectatur. Et hoc ipsum docuit idem D. Thom. sup. citata loca Aristotelis, & præcipue in prologo Metaphysicæ, idemque sentiunt reliqui expositores antiqui & moderni.

Ratio vero huius sententiæ est, quia nullum est sufficiens fundamentum ad hæc scientiarum multiplicationem: & alioqui omnia ea, quæ in hac scientia tractantur, ad eam sunt inter se connexa, vt non possint commodè diuersis scientiis attribui. Eò vel maxime, quod ratione eiusdem abstractionis omnia conueniunt in eadem ratione scibilibus: Nam licet Deus, & intelligentiæ secundum se consideratæ, videantur altiori quodam gradu & ordine esse constitutæ, tamen prout in nostram considerationem cadunt, non possunt à consideratione transcendentium attributorum coniungi. Vnde etiam confirmatur: nam perfectæ scientia de Deo & aliis substantiis separatis tradit cognitionem omnium prædicatorum, quæ in eis insunt: Ergo etiam prædicatorum communium & transcendentium. Neque est eadem ratio de inferioribus scientiis, verbi gratia, Philosophia, quæ licet consideret de materiali substantia, non tamen propterea contemplatur prædicata communia, & transcendentia, quæ illi etiam insunt, quia cum illa sit inferior scientia, non potest ascendere ad abstractiora & difficiliora prædicata cognoscenda, sed per altiore scientiam cognita supponit. At verò scientia de Deo, & intelligentiis est suprema omnium naturalium, & ideo nihil supponit cognitum per altiore scientiam, sed in se includit quidquid necessarium est ad sui obiecti cognitionem perfectam, quantum per naturale lumen haberi potest: eadem ergo scientia, quæ de his specialibus obiectis tractat, simul considerat omnia prædicata, quæ illis sunt cum alijs rebus communia, & hæc est tota Metaphysica doctrina: est ergo vna scientia.

Atq; ex his satisfactum est primæ rationi dubitandi in principio positæ: declaratum est enim, quo modo illa abstractio à materia secundum esse, quæ permisiua dicitur, vel necessaria: non variet speciem rationem obiecti scibilibus, tum propter nostram connexionem talium rerum & prædicatorum inter se, præsertim in ordine ad cognitionem, tum etiam propter eundem ordinem doctrinæ, & certitudinis. Denique, quia illa diuersitas abstractionis solum est

IX.

X.

Ratio: præma dubitandi respondetur.

est secundum diuersos conceptus rationis, quæ diuersitas sola per se non sufficit ad diuersam scientiæ constituendam, nisi alia maior ratio distinctionis occurrat. Alioqui quot sunt communia prædicata abstrahibilia ab inferioribus: tot essent scientiæ multiplicandæ, & quot essent rerum species, tot etiam essent scientiæ specie differentes, quod communiter non admittitur.

Metaphysica
causæ
habitus.

Ad secundam dubitandi rationem non possumus in hoc loco ex professo satisfacere, quia ut dixi, quæstio, quæ ibi tangitur, communis est omnibus scientiis, & fortasse inferius tractando de qualitate, eam examinabimus. Nunc breuiter dico, difficultum mihi videri velle defendere habitum Metaphysicæ esse, aut vnam simplicem qualitatem, aut ita compositam, ut ex variis partialibus entitatibus, vera ac reali vniione inter se vnitis consurgat, quam difficultatem satis ostendunt, quæ in illo argumento proposita sunt. Quare facilius dici videtur huiusmodi scientiam includere partiales qualitates, seu habitus, qui vnam scientiam componere dicuntur non sola aggregatione per accidens in eodem subiecto, cui inhaerent, sed subordinatione aliqua ac dependentia, quam inter se habent per ordinem ad idem subiectum, circa quod versantur: non enim necesse est in omnibus rebus eundem ordinem vnitatis inueniri. Quod si quis inquirat, quisnam sit iste ordo subordinationis & dependentiæ: responderi potest consistere in habitudine ad idem obiectum, quod licet res varias complectatur, & diuersas proprietates habeat, quæ de illo demonstrantur, ita tamen inter se sunt connexæ, ut harum cognitio ab illis pendeat, & sese mutuo in cognitione inuenit sub eadem ratione & modo scientiæ, ac doctrinæ. Sed hæc res, ut dixi, magis accuratam postulat inquisitionem ac disputationem suo loco tradendam.

SECTIO IV.

Quot sint huius scientiæ munera, quis finis, quæue utilitas?

I.

Explicatio obiecto, & essentia huius scientiæ, oportebat nonnihil dicere de causis eius: sed quoniam de materiali, formali, & efficiente nihil proprium ac peculiare dicendum occurrat, ideo solum dicemus de causa finali. Materialis enim causa huius scientiæ non est alia, nisi subiectum eius, quod constat esse intellectum, nisi quis velit materiam circa quam ad materiale causam reuocare: illa autem materia non est alia, præter obiectum scientiæ, de quo satis dictum est. Rursus cum ipsa scientia forma quædam sit: non habet aliam causam formalem propriam, sed habet essentiam suam, seu rationem formalem, habet etiam obiectum, quod quatenus speciem tribuit rationem quandam formæ habere dicitur, saltem extrinsecus. Denique cum hæc scientia acquisita sit, per proprios actus, tanquam per proximam causam efficientem sit, in quo nihil speciale habet præter ea, quæ communia sunt cæteris habitibus acquisitis. Igitur solus finis & munus huius scientiæ explicanda supersunt: hæc enim duo ita in præsentia coniuncta sunt, ut vnum potius esse videantur: est autem hæc scientia quoad habitum propter suam operationem, quam proxime elicit: hoc enim commune est omni habitui, neque aliquid in particulari habet habitus huius scientiæ, quod noua declaratione indigeat. De ipsa vero operatione, seu actu huius scientiæ explicandum est qualis sit, & quem finem habeat, & inde constabit, quænam fuerit huius scientiæ necessitas, vel utilitas.

Quæ sit materialis causa Metaphysica.

Quæ forma sit.

Quæ efficiens.

II.

Quis finis Metaphysica.

Dico ergo primo, finem huius scientiæ esse veritatis contemplationem propter seipsam. Ita docet Aristotel. 12. Metaph. cap. 2. & lib. 2. cap. 1. vbi id pro-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

bat primo à priori, quia ea scientia maxime est propter veritatis cognitionem, & propter seipsam, quæ de primis rerum causis, & principiis, & de rebus dignissimis considerat: huiusmodi enim res aptissimæ sunt, ut sciatur, & earum cognitio maxime expectabilis est, sed hæc scientia versatur in cognitione altissimarum rerum & causarum, ut constat ex his: quæ de obiecto illius diximus: ergo hæc scientia maxime est propter se, & propter veritatis cognitionem. Secundo, quia hæc scientia non inquit veritatis cognitionem propter operationem: ergo propter seipsam: non est enim inter hæc inuenire medium. Antecedens autem probatur ab Aristotele duplici signo: vñ est, quod homines propter admirationem & causarum ignorantiam hanc scientiam inuenire cœperunt: ergo propter cognitionem, & non alterius operis gratia, eam inquisierunt. Secundum signum est, quia homines, cum eis omnia ad hanc vitam necessaria suppetere, hanc scientiam inuestigauerunt: non ergo propter alium vsum, sed ad expellendam ignorantiam, atque adeo propter ipsam veritatis cognitionem, eam inquisierunt. Tercio nos id probare possumus, quia scientia, quæ cognitionem ordinat ad operationem, proxime disputat de rebus operabilibus ab homine: hæc autem scientia non tractat de huiusmodi rebus, sed de nobilissimis entibus, & de vniuersalissimis rationibus entis, & maxime abstractis.

III.

Sed si quis recte consideret, tam assertio posita, quam ea, quæ ex Aristotele in eius confirmationem adduximus, communia sunt omnibus speculatiuis scientiis, & maxime naturali Philosophiæ, & ita ex dictis rationibus recte infert Aristoteles hanc scientiam speculatiuam esse, & non practicam, quia proxime non ordinatur ad opus, sed sistit in veritatis cognitione, quod (ut dixi) commune est vniuersæ naturali Philosophiæ, ut ergo in assertione posita proprius finis huius scientiæ declaratur, subintelligere oportet eam esse propter cognitionem earum veritatum, quæ de ipso ente ut tale est, & de rebus, quæ secundum esse abstrahunt à materia, demonstrari possunt. Atque ita proprius finis eius est declarare naturam, proprietates & causas entis in quantum ens, & partium eius, quatenus secundum esse à materia abstrahunt.

IV.

Atque hinc colligitur prima necessitas seu utilitas huius doctrinæ, nimirum, ut perficiat intellectum secundum se (ut sic dicam) & propter perfectissimas res, rerumque rationes cognoscendas. Intellectus enim humanus licet in corpore sit, & ideo ministerio sensuum & phantasmatum indigeat, tamen secundum se spiritualis est, & vim habet omnes, etiam spirituales & diuinas percipiendi, propter quod, quodammodo diuinus, appellatus est ab Aristotele, lib. 1. de anima, text. 82. Philosophia igitur naturalis videtur intellectum perficere, prout vitur sensibus, & circa sensibilia versatur. Mathematicæ vero scientiæ illum videntur perficere, prout aliquo modo abstrahit ab externorum sensuum experimento, cum dependentia tamen ab imaginatione, seu phantasia. Hæc autem doctrina intellectum illustrat secundum se, abstrahens, quantum in corpore fieri potest à sensibus, & phantasia, & res spirituales, ac diuinas contemplans, rationesque ac principia omnibus rebus communia, & generalia attributa entium, quæ à nulla inferiori scientia considerantur.

Secundo vero addendum est scientiam Metaphysicæ, non solum propter seipsam esse conuenientem, sed etiam ad alias scientias perfectè acquirendas esse valde utilem. Hæc assertio sumitur ex Aristotele. 1. Metaph. cap. 2. & lib. 3. cap. 2. vbi inter alias conditiones sapientiæ ponit, quod reliquæ scientiæ illi ministrent, ipsa vero alijs præsit, eisque (ait Aristot.) præcipiat non imperio practico, quod ad prudentiam potius, vel morales scientias spectat, sed directione speculatiua, & subdit huiusmodi esse Metaphysicam, respe-

B 3

respectu aliarum scientiarum, qui de præstantissimis rebus, & de primis rerum causis, ac de ultimo fine & summo bono disputat. Addit etiam. Poster. cap. 7. Metaphysicam solum versari circa prima principia reliquarum scientiarum. Sunt enim duplicia principia scientiarum, ut in eodem lib. docet cap. 8. quædam propria, quæ in vnaquaque scientia declarantur: alia communia multis, vel potius omnibus scientiis, quia omnes illis vtuntur, ut res subiecta postulat, & quatenus ab eis cætera particularia principia pendent, ut ibidem Philosophus ait, & libro 4. Metaph. text. 7. Cum ergo omnes scientiæ ab his principijs maxime pendeant, necesse est, ut per hæc scientiam maxime perficiantur: quia, ut supra dictum est, horum principiorum cognitio & contemplatio ad nullam specialem scientiam pertinere potest, cum ex abstractissimis, & vniuersalissimis terminis constet. Sic igitur est hæc scientia ad aliarum consecutionem & perfectionem valde utilis. Vnde D. Thom. in princip. Metaph. & in 2. dist. 3. quæst. 2. art. 2. dicit, Metaphysicam esse ordinatiuam aliarum scientiarum, quia considerat rationem entis absolute: alia vero secundum determinatam rationem entis: & in 2. d. 24. quæst. 2. art. 2. ad 4. ait, Metaphysicam dirigere alias scientias. Denique ex his, quæ de obiecto & materia circa quam versatur, diximus, id facile probari potest, quia hæc scientia considerat supremas entium rationes, & vniuersalissimas proprietates, & propriam rationem essentie & esse, & omnes modos distinctionis, qui sunt in rebus: at sine horum omnium distincta cognitione non potest perfecta particularium rerum cognitio haberi. Quod experimento etiam cognosci potest: omnes enim alia scientiæ sæpe vtuntur principiis Metaphysicæ, aut ea supponunt, ut in suis demonstrationibus, vel ratiocinationibus progredi possint, vnde sæpe contingit ex ignoratione Metaphysicæ in aliis scientiis errari.

*Solutio
obiectio.*

*Ad aliud
multipliciter
aliquid
vtilis.*

Dices, cum hæc scientia Metaphysicæ maxime propter seipsam inquiratur, quo modo potest esse utilis ad alias: Nam quod est vtile ad alia, est propter illa. Respondetur: Dupliciter contingit aliquid dici vtile ad aliud: vno modo tanquam medium ordinatum ad aliud: vno modo vtile ad aliud dicitur tanquam causa superior & eminentior, influens suo modo in aliud. Hoc igitur posteriori modo & Metaphysica utilis ad inferiores scientias, & ideo non repugnat, sed potius est valde consentaneum ac consequens, quod sit maxime propter se, & aliis valde utilis seu proficua. Priori autem modo cætera scientiæ ordinantur ad Metaphysicam, quatenus omnia sua cognitio, tam speculatiua, quam practica ordinatur ad supremam contemplationem, in qua naturalis hominis felicitas consistit. Ita fere D. Thom. 2. contra Gentes c. 25. ratione 6. vbi sic inquit: *Hæc autem modo se habet Philosophia prima ad alias scientias speculatiuas: nam ab ipsa omnes alia dependent, vtpote ab ipsa accipientes sua principia, & directionem contra negantes principia, ipsaq; prima Philosophia tota ordinatur ad Dei cognitionem, si vis ad vltimum finem.*

Sed ut hæc Metaphysicæ munera exactius intelligantur, oportet in specie declarare, quæ sint officia, quæ circa alias scientias exercet, & quomodo illa exequatur.

*Quomodo Metaphysica circa obiecta aliarum
scientiarum versatur, ea vi
demonstret.*

V. PRIMUM itaque attribui solet Metaphysicæ, quod vniuique scientiæ obiectum præferibat, & si necesse sit, illud esse demonstret, quod significauit Auerroes 3. de celo, comm. 4. dicens, Metaphysicæ esse defendere, ac verificare (sic enim loquitur) subiecta particularium scientiarum. Ratio vero esse potest, quia, ut Aristoteles docet 1. Posterior. scientia non

probat, sed supponit suum subiectum esse, & quid sit: ergo oportet ut aliunde sumat: ergo cum non semper id sit per se notum, sæpeq; indigeat aliqua declaratione & probatione, oportet illud sumere ex aliqua superiori scientia, quæ non potest esse nisi Metaphysica, ad quam spectat considerare essentiam, quidditatem & ipsius esse rationem.

Dices, Quomodo potest Metaphysica de obiectis aliarum scientiarum demonstrare quod sint: nam, si sermo sit de actuali existentia, hæc non requiritur, ut res scientiæ obiciantur, sed quasi per accidens se habet: vnde demonstrari non potest, præsertim de entibus creatis, cum illis non necessario conueniat, quod si aliquo modo ex effectibus probari potest, id magis videtur ad Philosophum naturalem pertinere, qui ex effectibus sensibilibus philosophatur, si vero sermo sit de esse in aptitudine, seu in potentia, hoc non potest de vno subiecto demonstrari, quia nullum est medium, quo demonstrari possit: sicut etiam non potest de subiecto scientiæ demonstrari quid sit, quia nullum est medium quo vniuique rei propria essentia conueniat, sed immediate ac per sese illi conuenit. Adde, quod hæc scientia non potest descendere ad particularia obiecta singularium scientiarum, qui non potest suam propriam abstractionem transcendere: sicut ergo propter hanc causam non potest demonstrare proprietates eorum, ita neque ostendere, an sint, vel quid sint. Præterea, si alia scientia huius operi indigerent, ut ab ea sumerent obiecta sua, non possent ante hanc scientiam addisci: quod est falsum, ut constat ex euentia: nam licet hæc scientia dignitate prima sit, non tamen generatione. Denique, si necessarium est, ut hæc scientia aliarum obiecta demonstret, necessaria erit alia scientia, quæ huic deseruiat ad ostendendum proprium eius obiectum, quia si hoc non potest demonstrare subiectum suum esse, sed supponere debet: neque illud est ita per se notum, quin aliqua ostensione indigeat.

Respondetur ad primam difficultatem, hanc scientiam ita iuuare alias ad ostendendum earum obiecta esse, vel quid sint, sicut ipse de obiectis suis, hoc supponunt. Scientiæ autem, per se loquendo, non supponunt suum obiectum actu existere: hoc enim, ut argumentum factum probat, accidentarium est ad rationem scientiæ, illam excipio, quæ est de Deo, cuius esse est de quidditate eius: in aliis vero rebus ad scientiam & demonstrationem non est necessaria existentia earum, nisi fortasse interdum ex parte nostra ad inquirendam & inueniendam scientiam, quia nos ex rebus ipsis scientiam accipimus. Igitur hæc scientia non demonstrat aliarum obiecta actu existere, sed ea solum de causa dici potest alia obiecta esse, quia præbet principia ad ostendendum, in quo gradu entium talia obiecta collocentur, & quæ quidditatem habeant. Hoc autem præstat hæc doctrina, declarando in primis ipsam rationem entis, & essentiam seu quidditatem, & in quo consistat, & deinde distinguendo varios gradus entium, sub quibus omnia obiecta scientiarum continentur. Quocirca quamuis à priori & in se non possit per proprium medium intrinsecum demonstrari obiectum scientiæ esse, & quid sit, tamen quoad nos ostendi potest ex signis, seu effectibus, declarando in primis, quid requiratur ad rationem entis, & in quo ratio essentie consistat, & quam connexionem cum talibus signis, vel effectibus habere possit, quæ omnia non nisi per principia huius doctrinæ exacte ostenduntur.

Accedit etiam, quod per causas extrinsecas, ut sunt finalis & efficiens: potest interdum ostendi aliquod obiectum esse, quod maxime fit per primas & vniuersales causas, de quo hæc scientia considerat, ut ostendere possumus angelos esse, quia & ad perfectiorem vniuersi sunt necessarij, & talis sunt naturæ, ut non repugnauerit à Deo fieri.

VI.
Obiectio.

VII.
Responsio.

VIII.

Atque

IX. Atque ita etiam constat, quomodo possit hæc scientia tale munus exercere circa obiecta particularium scientiarum, etiam si infra illius abstractionem esse videantur. Nam in primis, ut supra sectione secunda tetigimus, quamvis Metaphysica per se non versetur circa res omnes secundum proprias rationes earum, tamen aliquo modo attingit illas, quatenus, scilicet, necesse est ad proprias rationes explicandas, vel divisiones tradendas, & proprios gradus Metaphysicos discernendos ab aliis, quæ divisiones Metaphysicæ multum aliis scientiis deseruiunt ad sua subiecta præscribenda, & ab aliis discernenda. Ac deinde non semper necesse est, ut Metaphysica per se ipsam immediate ostendat singularium scientiarum obiecta, sed satis est quod tribuat principia, & declaret terminos, quibus aliæ scientiæ uti possunt ad supponenda, vel ostendenda, quantum necesse fuerit, obiecta sua.

X. Vnde consequenter fatendum est, si ordo doctrinæ spectetur secundum se, Metaphysicam esse ceteris priorē, quod non solum ex hoc munere, sed etiam ex alio, quod statim explicabimus, colligi potest; nam confirmat aliquo modo omnium scientiarum principia. Deinde transcendentes rationes entis declarat, sine quarum cognitione vix potest in aliqua scientia quippiam exacte tractari. Ac denique quandam habet singularem connexionem cum dialectica, quam inferius declarabo, ratione cuius effectum fortasse est, ut magna pars huius doctrinæ à modernis Dialecticis confusa tractetur. Nihilominus tamen ratione nostri modi cognoscendi, hæc scientia postremum locum sibi vindicauit, ut constet ex usu omnium, & ex ipsamet Aristotelis inscriptione: nam propterea hanc scientiam *Transphysicam* seu *Postphysicam* vocauit. Et ratio est, quam regit Diuus Thomas in 1. Metaph. cap. 1. lect. 2. & Auenen. lib. 1. suæ Metaph. cap. 3. quia res, quæ à materia abstrahunt secundum esse, licet secundum se sint maxime intelligibiles, à nobis tamē inueniuntur non nisi per modum, ut constat ex 12. Metaph. Et similiter rationes entis vniuersalissime & abstractissime, quamvis secundū se sint notiores, præsertim quoad quæstionem an sint, tamen, quid sint, & quas proprietates habeant, difficile à nobis cognoscitur, & sæpe incipere oportet à particularibus & sensibilibus, ut ad illas pertingere possimus, & hoc modo dixit Aristot. 1. Metaph. cap. 2. vniuersalissima esse cognitu difficillima. Vnde loquendo ordine quoad nos, non semper necesse est, hanc scientiam aliis præmitti: semper tamen supponuntur aliqua principia huius scientiæ, vel termini metaphysici, quatenus aliquo modo cognosci possunt virtute naturalis luminis intellectus, & prout satis est ad discurrendum, & progrediendum in aliis scientiis, quamvis non tam exacte & perfecte, sicut fit comparata hac scientia.

Quare vniuersalissima addiscatur.

Vniuersalissima cognitio difficillima.

XI. Ad vltimam confirmationem dicitur, hanc scientiam in hoc superare reliquas, quod ipsa non solum supponit suum obiectum esse, sed etiam, si necesse sit, illud esse ostendit, propriis principiis vtens, per se loquendo: nam per accidens interdum vitur alienis & extraneis propter excellentiam sui obiecti, & defectum nostri intellectus, qui non potest illud perfecte attingere, ut in se est, sed ex inferioribus rebus. Cum autem dicitur scientiam supponere suum obiectum esse, intelligitur per se loquendo, ut notauit Caietanus prima parte, quæstione secunda, articulo tertio, per accidens vero non inconuenit scientiam aliquam demonstrare quoad nos obiectum suum. Quod si illa scientia suprema sit, non indiget opē alterius, sed vi sua id præstare potest, & huiusmodi est Metaphysica in ordine naturalium scientiarum, sicut etiam id Theologia habet in ordine supernaturali.

Scientia quomodo supponat suum obiectum.

Quomodo Metaphysica prima principia confirmet actuatur.

SECUNDUM munus præcipuum, quod huic scientiæ tribuitur, est prima principia confirmare, ac defendere. Hoc munus tribuit huic scientiæ Aristoteles 1. Poster. cap. 7. & 1. Physic. cap. 1. & illud ex professo tradit atque exercet. 4. Metaph. capite. 3. vbi commentatores omnes idem tradunt, & Proclus lib. 1. Comment. in Euclid. cap. 4. vbi etiam Mathematicis scientiis ait, Metaphysicam suppeditare principia. Quale autē sit hoc munus, & cur vel quomodo ad hanc scientiam pertineat, non est facile ad explicandum. Et ratio difficultatis est primo, quia prima principia sunt per se, naturaliter, ac sine discursu nota: hæc autem scientia, cum essentialiter scientia sit in omnibus partibus suis, in nulla earum potest, nisi per discursum, & consequenter circa conclusiones, & propositiones mediatas versari: ergo nullum munus proprium circa prima principia potest exercere. Secundo, quia alias confunderetur habitus Metaphysicæ cum habitu primorum principiorū, quia Metaphysica vsurparet propriū munus illius habitus: vnde non oporteret eos distinguere, contra Aristotelem 6. Ethic. capite tertio, vbi quinque virtutes intellectus distinguit & inter eas ponit intellectum, id est, habitum principiorum, & sapientiam, quam esse Metaphysicam constat ex eodem in præmio huius operis. Prima sequela patet, quia ad habitum principiorum pertinet, assensum præbere primis principiis cum maiori euidētia & certitudine, quam omnis scientia: quandoquidem omnis scientiarum euidētia ab illo habitu pendet: ergo Metaphysica non potest confirmare prima principia, aut robur aliquod addere assensui illorum, nisi munus habitus primorum principiorum vsurperet. Tercio, quia vel hæc scientia exercet hoc munus, explicando tantum terminos ex quibus prima principia constant: & hoc non est munus scientiæ, neque ad illud est necessarius aliquis habitus iudicatus, sed solum conueniens apprehensio, & terminorum explicatio. Vel exercet hoc munus, demonstrando aliquo modo ipsa principia: & rursus interrogo, an hoc intelligatur de demonstratione à priori, vel à posteriori. Et primum dici non potest, quia prima principia, ut sic sunt immediata, vnde à priori demonstrari non possunt. Si autem sumantur, ut non sunt immediata quoad nos, quale est illud principium, quo prima passio prædicatur de definito, sic non est munus vnius scientiæ talia principia demonstrare, sed vnaquæque scientia in sua materia demonstrat ea, quæ ad ipsam pertinent, nec potest Metaphysica ad ungula in specie descendere, ut ex dictis in sectionibus præcedentibus constat: Ergo nihil proprium potest hac in parte Metaphysicæ tribui. Secundum autem de demonstratione à posteriori non potest conuenientius dici, quia hoc genus demonstrationis & scientiæ non pertinet ad sapientiam, qualis est Metaphysica, sed pertinet vel ad experientiam, vel ad scientiam à posteriori, quam scientiam quia apprehendant, quæ sine dubio est inferior, & distinctus habitus à scientia perfecta, quia fortasse non est vnius circa prima principia communis, & propria singularium scientiarum. Vnde sicut perfectæ sapientiæ seu Metaphysicæ adiungi potest in nobis aliquis imperfectus habitus demonstrans à posteriori prima principia communia, ad Metaphysicam spectantia, ita singulis scientiis particularibus adiungi potest similis habitus proportionatus, vniuscuiusque principia à posteriori demonstrans, quid est ergo quod in hoc munere proprium ac singulare habet Metaphysica?

XII.

Prima difficultas ratio

Secunda.

Tertia.

Non possumus commodius ad hanc interrogationem respondere, & hoc munus declarare, quam

XIII.

Proposita
rationes du-
bitandi sol-
vantur sin-
gularim.

per difficultates propositas breuiter discurrendo. Et prima quidem facilis est: concedimus enim munus huius scientiæ circa prima principia non esse elicere illum assensum euidentem & certum, quem intellectus lumine naturali ductus sine vilo discursu præbet primis principiis sufficienter propositis: Hoc enim recte probat argumentum illud, & confirmat etiam secundum. Pertinebit ergo ad hanc scientiam aliquo discursu vel circa ipsa prima principia, quo illa conformetur aliquo modo ac defendatur: quo modo autem id præstet, in secunda & tertia difficultate declarabitur.

Circa secundam aliqui tractare hoc loco solent, an habitus principiorum, quem Aristoteles intellectum appellauit, sit qualitas à potentia intellectiua in re ipsa distincta, & verum sit qualitas à natura congenita, an potius acquisita. Qui enim negant, hunc habitum esse qualitatem aliquam præter ipsum naturale lumen intellectus, quod, quatenus natura sua est sufficienter propensum ad assensum primorum principiorum, illorum habitus appellatur, & non realiter, neque ex natura rei, sed sola ratione à facultate intelligendi distinguitur. Qui (inquam) ita sentiunt, facile expedient difficultatem propositam, dicentes Metaphysicam distingui à naturali lumine intellectus; non vero distingui ab alio habitu, qui potest conferre intellectui facilitatem aliquam circa primorum principiorum assensum. Aliis vero (& quidem probabilius) videtur hanc quæstionem ab illa non pendere, nam siue habitus principiorum sit qualitas distincta, & per actus acquisita, siue non, necesse est Metaphysicam esse habitum ab illo distinctum, quia, ut in priori difficultate dicebant, Metaphysicæ munus non potest esse præbere assensum simplicem, seu absque discursu primis principiis. Qui autem ponunt illum habitum qualitatem distinctam, eius munus & utilitatem esse dicunt elicere promptius & facilius cum intellectu ipsummet assensum simplicem & immediatum primorum principiorum: ergo, etiam si ponamus habitum principiorum esse propriis actibus acquisitum, non propterea confundere illum debemus cum habitu Metaphysicæ.

XV.

Non ergo sunt hæc quæstiones connexæ, neque vna ab altera pendet. Et (ut ego opinor) Aristoteles virumque posuit, scilicet, & habitum principiorum esse virtutem distinctam à sapientia, ut constat ex citato loco tertio Ethic. & esse habitum, quem nostris actibus comparamus, ut ex eodem loco, & ex secundo poster. capite ultimo, facile sumi potest. Nam in priori loco manifeste ponit illum inter habitus seu virtutes intellectus: Si autem non esset res distincta ab ipsa difficultate intelligendi, propriissime, imo & falso diceretur esse habitum intellectus. In posteriori autem loco apertius sentit esse habitum, non à natura inditum, sed acquisitum, non per discursum, sed per simplices actus ex sola terminorum propositione, & intelligentia comparatos. Et reuera hoc posterius sequitur ex illo priori. Nam si hic habitus non esset facilitas aliqua vsu comparata ad similes actus promptius eliciendos, nulla esse ratio, aut fundamentum, cur existimaretur esse qualitas aliqua distincta ex natura rei à lumine naturali intellectus, seu ab ipsa facultate intelligendi, tum quia ut Aristoteles dixit, tertio de anima, capite quarto, intellectus natura sua est pura potentia in ordine intelligibilem, & tanquam tabula rasa: tum etiam, qui si natura ipsa dedisset totam vim, quæ ex parte potentie necessaria est ad eliciendos hos actus, non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad promptitudinem & facilitatem, superuacaneum fuisset multiplicare entitates in ipsa facultate intelligendi, sed ipsa posset & deberet in suamet intrinseca entitate fortior & efficacior constitui, neque esset vllum indicium ad illam distinctionem

entitatum colligendam: Sicut si voluntas natura sua ita est prompta & facilis ad amandum bonum in communi, ut non possit per actus promptior & faciliior reddi, optimum argumentum est, non habere illam promptitudinem per habitum innatum, sed per suamet entitatem. Et similiter visus, quia ex natura sua habet totam inclinationem & efficacitatem, quam ex parte sua habere potest ad eliciendum actum videndi, recte colligimus habere totam illam vim, & inclinationem per intrinsecam facultatem & entitatem suam indiuisibilem, & non per aliquam aliam à natura inditam. Vnde Diuus Thomas, 1. 2. quæstione 51. articulo 1. sentit, hunc habitum non esse naturalem secundum se, sed quoad inchoationem quandam, quia, scilicet, actus per quos acquiritur, non sunt per discursum habiti, sed immediate ab ipso natura lumine profiunt, quamuis in principio & ante habitum non emanent cum tanta promptitudine & facilitate, sicut post acquisitum habitum; de qua re late in secundo Posteriorum disputauimus, & foras in sequentibus non nihil addemus.

Hac ergo sententia supposita, ad secundam difficultatem negatur sequela: Nam Metaphysicæ aliter versatur circa principia prima, quam habitus principiorum: Nam in primis Metaphysicæ non versatur circa prima principia formaliter, ut principia sunt, sed ut sunt aliquo modo conclusiones: At vero habitus versatur formaliter circa principia, ut talia sunt, & veritates immediatæ: Et ideo hic habitus attingit sine discursu, Metaphysicæ vero, mediante aliquo discursu. Hinc rursus habitus principiorum non addit proprie aliquam euidentiam, vel certitudinem assensui principiorum, qui ex sola natura haberi potest, sed addit facilitatem & promptitudinem in exercenda illa euidentia & certitudine: Metaphysicæ vero addit certitudinem & euidentiam, quia nouo modo & per nouum medium facit assentiri eidem veritati. Est autem attendendum, hoc augmentum non esse intentionis, sed extensionis. Primo quidem, quia Metaphysicæ non auget euidentiam, vel certitudinem, imo neque intentionem ipsiusmet assensus, quem elicit habitus principiorum, quia ut dixi, Metaphysicæ nullo modo operatur circa illum assensum, sed circa obiectum seu materiam eius præbet nouum assentiendi modum, per actum utriusque distinctum. Secundo, quia si hos actus inter se cõferamus, reuera non est certior aut euidentior assensus Metaphysicæ, quam assensus habitus principiorum, ut argumentum factum probat, quia semper necesse est, assensum Metaphysicæ in aliquibus primis principiis, ut per se notis, niti. Et hac ratione dicimus Metaphysicam non augere intensiue euidentiam, vel certitudinem circa prima principia, sed extensiuè tantum, nouam eorum euidentiam, & certitudinem præbendo.

Circa tertiam difficultatem attingitur alia quæstio, scilicet, quibus modis versetur Metaphysicæ circa prima principia, iuuando & confirmando intellectum in assensu eorum. In qua breuiter dicendum est, doctrinam hanc præstare hoc munus duobus modis in tertia difficultate insinuat. In primis enim tradit & declarat rationem ipsorum terminorum, ex quibus prima principia constant. Quod ferè experientia ipsa patet in discursu huius doctrinæ, tum apud Aristotelem, præsertim libro quinto, septimo, octauo & nono, tum etiam apud alios autores, & ex his, quæ in disputationibus sequentibus dicemus, constat: Traditur enim in hac scientia, quid sit ens, quid substantia, quid accidens, quid totum, quid pars, quid actus, quid potentia, ex quibus terminis, & ex aliis similibus, prima principia constant. Cum enim hæc principia in re non habeant intrinsecum, & quasi forma-

XVI.

Qualiter
Metaphysicæ
versetur
circa prima
principia,
qualiter circa
principiorum ha-
bitum.

XVII.

Termino-
rum cognitio ad
se me-

complexa
principia
cognoscenda
maxime
conferat.

le medium, quo illorum extrema connectantur, per se cognoscuntur ex cognitione terminorum: unde nihil magis potest ad eorum cognitionem iuuare, quam scientifica, & euidentis notitia terminorum, seu rationem eorum, qualis est illa, quæ in hac scientia traditur. Neque enim verum est, quod in prædicta difficultate tertia sumebatur, scilicet, hoc munus non pertinere ad scientiam, quæ discurrendo & iudicando procedit, sed ad simplicem terminorum apprehensionem: nam licet, per se loquendo, ex parte simplicium rerum & terminorum non requiratur demonstratio: imo neque compositio ad intelligendum, quid vnumquodque sit, aut significet, tamen quoad nos sæpe potest hoc demonstrari, præsertim vtendo diuisione constante ex oppositis membris, & demonstrando quid res non sit (quod frequenter est nobis notius) & inde concludendo quid sit. Sæpe etiam hoc fit, tradendo aliquas descriptiones rationum simplicium, quæ sunt quoad nos notiores, & illis vtendo, vt mediis ad demonstrationes efficiendas, quæ ad scientiam humanam acquirendam interdum sufficiunt. Atque hinc tandem intelligitur hunc modum illustrandi prima principia præcipue & immediate exerceri in hac scientia circa illa prima principia, quæ vniuersalissima sunt, & constant terminis abstractioribus, id est, significantibus res aut rationes rerum, quæ sine materia possunt existeret: nam, vt diximus, hæc sunt, quæ, per se loquendo, sub obiecto Metaphysicæ continentur, cumque illa sit suprema scientia, per se sufficiens est ad tradendum & explicandum rationes omnium rerum, & terminorum, quæ sub obiecto eius elatunduntur. At vero non ita proxime & immediate descendit ad proxima & particularia principia singularum scientiarum, & ad terminos ex quibus constant, sed solum illa attingit altero ex duobus modis superius explicatis, scilicet, vel quatenus necesse est ad proprias definitiones tradendas, propriosque terminos explicandos, vel quatenus in eis generales rationes, & præsertim transcendentales, includuntur, sine quarum cognitione & adminiculo non potest aliqua ratio, seu quidditas cuiuscunque rei in particulari explicari.

XVIII.

Alter modus, quo hæc scientia versatur circa prima principia, est, demonstrando illa, seu veritatem & certitudinem illorum, quod variis modis præstare potest. Primo dicunt aliqui, Metaphysicam demonstrare principia à priori, non quidem per causam intrinsecam formalem, vel materialem, quia (vt recte probat argumentum factum) in his principiis immediatis, non habet locum tale genus demonstrationis, sed per extrinsecam causam formalem, efficientem & exemplarem: nam quia Metaphysica considerat primas causas, etiam Deum ipsum, qui sicut est prima veritas, ita est causa omnis veritatis, saltem extrinseca omnibus prædictis modis, potest saltem per hanc causam demonstrare veritatem, non tantum primorum principiorum, sed etiam conclusionum. Hic tamen modus demonstrandi rarissime, aut nunquam exercetur in hac doctrina, & si attentius consideretur, vix habere potest locum. Nam in primis, quod attinet ad causam efficientem: hæc non habet locum in vniuersalissimis principiis constantibus ex terminis communibus Deo & creaturis: nam sicut respectu Dei nulla potest dari causa efficiens, ita nec respectu illorum principiorum, quæ in Deo ipso veritatem habent, vt est illud: *Quodlibet est, vel non est, & impossibile est aliquid de eodem affirmare & negare*. Atque hinc etiam constat, hæc principia non posse per causam finalem demonstrari, quia causa finalis est in ordine ad effectum, & operationem, & ideo quæ abstrahunt ab efficiente, abstrahunt etiam à fine. Rursus hinc fieri videtur, etiam illa principia, quæ solis creaturis communia sunt, quatenus sub scientiam cadunt, non posse per

Vniuersalissima principia non possunt per causas demonstrari.

causam efficientem, vel finalem demonstrari, quia, vt sic, abstrahunt ab actuali existentia, & consequenter ab efficientia: nam omnis efficientia est circa rem existentem, seu quæ ad exitum perducitur, vt, verbi gratia: *Omne totum esset maius sua parte*: verum est, omnis efficientia seculæ, & sic de cæteris. Et hinc vltius non videtur hic possibilis probatio per causam exemplarem, tum, quia quod abstrahit ab efficiente causa, abstrahit etiam ab exemplari: nam exemplar est id, ad cuius similitudinem efficiens operatur, & comparatur tanquam ars, vel ratio operandi respectu efficientis intellectualis: si ergo veritas horum principiorum abstrahit ab efficiente, etiam abstrahit ab exemplari causa: tum etiam, quia essentia rerum vt sic, non pendet à causa exemplari: ergo nec veritas primorum principiorum. Antecedens patet, quia homo, verbi gratia, non ideo est animal rationale, quia Deus talem illum cognoscit, seu quia in exemplari diuino talis repræsentatur, sed potius ideo talis cognoscitur, quia ex se postulat talem essentiam.

Sed ad hæc dici potest, hæc principia abstrahere quidem ab efficientia actuali, non tamen ab efficientia possibili, & consequenter non omnino abstrahere à causa efficiente, exemplari, & finali, vt enim infra dicemus, quamuis essentia creaturarum abstrahi possint ab esse, non tamen ab ordine ad esse, sine quo intelligi non potest vera & realis essentia: eadem ergo ratione prima principia communis creatis veris & realibus, etiam si secundum necessarium connexionem abstrahant à tempore & actuali existentia, non tamen ab ordine ad esse, scilicet, quia cum tali connexionem possent existere, & non aliter, & hoc modo possunt etiam habere respectum ad prædictas causas, & per eas demonstrari. Vt, si quis probet omne totum esse maius sua parte, quia ita potest à Deo fieri, & non aliter, vel hominis essentiam esse animal rationale, quia in eo potest à Deo condi, & non in alia. Et similiter ex causa finali potest ostendi, hominem esse animal rationale, quia potest ad Deum cognoscendum, & amandum intuiui. Vel ex causa exemplari, quia in diuina idea talis repræsentatur: Non enim haberet homo talem essentiam realem, nisi in Deo haberet tale exemplar: nec repugnat sub diuersis rationibus, vtrumque verum esse, scilicet, & Deum cognoscere hominem esse talis essentia, quia reuera talis est, & hominem habere talem essentiam, quia in Deo talem habet ideam.

XIX.

Occurrit obiectio.

Quæ responsio declarat quidem hunc modum demonstrandi non semper esse impossibilem, nec inutilem. Quamquam enim hi modi demonstrandi in singulis primis principiis non omnes locum habeant: nam, quod tria & quatuor sint septem, non est necesse, vt habeat causam finalem, & sic de aliis principiis, in quibus est veritas ex connexionem extremorum, non quidem ordinata ad aliquem finem, quia prædicatum non declarat proprietatem aliquam, vel essentiam subiecti, sed identitatem potius, seu repugnantiam oppositorum, vt patet in hoc: *Quodlibet est, vel non est*, & similibus, in quibus dicti modi demonstrandi per causas extrinsecas locum non habent. Nihilominus tamen ad multa principia applicari possunt, præsertim illa demonstratio, quæ est per causam finalem: nam essentia rerum, & proprietates causam finalem habent, per quam possunt demonstrari, si talis causa aliunde per se notata sit, vel per aliud notius principium ostendi possit: hoc enim in omni demonstratione necessarium est.

XX.

Addo vero vltius, sæpe hoc probationis genus excedere vim naturalis luminis intellectus humani, & pertinere potius ad Metaphysicam diuinam (vt sic dicam) vel supernaturalem, quam naturalem. Nam exemplaria diuina, nisi in seipsis videantur, esse non

XXI.

Per efficientem finem & exemplar primum demonstratio non potest naturalis luminis, non

non possunt ratio aut medium cognoscendi aliquam veritatem: non possunt autem in seipsis videri per Metaphysicam naturalem, imo non potest hæc scientia ostendere, Deum habere hæc, vel illa exemplaria rerum, nisi à posteriori ex rebus ipsis, sicut ex artifice habuerit. Atque eadem ratio est de causa efficiente prima: quamdiu enim non agnoscimus virtutem Dei in se, non possumus ex illa cognoscere, quales possint ab ea res fieri, sed potius ex rebus factis virtutem Dei inuestigamus, quamuis, cognita virtute Dei ex quibusdam effectibus, possit per illam demonstrari, quid in aliis facere possit. Et similiter ex perfectione & efficientia eius possumus inuestigare finem & perfectionem operum eius, ut quod ad eum spectet omnia propter se condere, vel perfectum facere vniuersum. Ex quo possumus ulterius colligere, quas naturas rebus cognitis tribuerit, quem philosophandi modum attigit Aristoteles lib. 12. Metaphysicæ in fine.

XXII. *Demonstratio per deductionem ad impossibile* Præter hos demonstrandi modos, qui parum sunt vsitati, est alius per deductionem ad impossibile, & hoc modo ostenduntur omnia principia per deductionem ad illud: *Impossibile est de eodem simul idem affirmare & negare*: Et quia hoc est generalissimum principium huius doctrinæ proprium, ideo huiusmodi demonstrandi genus ad hanc sapientiam spectat: de illo autem principio & vsu eius dicturi sumus plura inferius disp. 3. Denique ad augendam hanc certitudinem circa prima principia, plurimum conferre potest consideratio ipsius luminis intellectualis, quo ipsa principia prima manifestantur, & reflexio circa illud, & reductio ad fontem unde dimanat, scilicet, ipsum diuinum lumen. Sic enim recte colligimus prima principia, vera esse, quia ipso naturali lumine immediate, & per se vera ostenduntur, quia in huiusmodi modo assentiendi non potest hoc lumen decipi, aut ad falsum inclinare, quia est participatio diuini luminis in suo genere & ordine perfecta. Unde est illud Psalm. 4. *Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Vnde Aristoteles in principio scientiæ de anima, illam scientiam iudicant esse valde certam, quia lumen ipsum intellectuale contempletur, in quo hæc sapientia illam scientiam superat: nam altiori modo considerat vim, & perfectionem huius luminis secundum se, quatenus secundum esse abstrahit à materia, & quatenus certitudinem & infallibilitatem diuini luminis participat.

Dices huiusmodi ostensionem primorum principiorum non esse à priori, sed à posteriori tantum: non enim hæc principia vera sunt, quia per infallibile lumen cognoscuntur, sed potius, quia vera & immediata, ideo per tale lumen manifestantur. Respondendo, concedendo hanc probationem non esse à priori, si veritas principiorum in esse rei (ut ita dicam) consideretur, potest tamen aliquo modo dici à priori in ratione cognoscibilis seu euidentis & certi: recte enim à priori ostenditur, aliquam propositionem esse certam, quia à Deo reuelatur, vel esse euidentem, quia demonstratione probatur: Sic ergo ostendi potest, hæc principia esse euidentissima, quia ipso lumine naturali immediate manifestantur: Atque hæc probatio & reflexio maxime confert ad confirmandum intellectum, eiusque certitudinem augendam, scilicet ex parte Subiecti, in assensu principiorum.

XXIII. *Illatio.* Ex his ergo satis declaratum est, quomodo prima principia contineantur sub Obiecto seu materia circa quam hæc scientia versatur, quodque munus circa illa exerceat. Atque obiter colligi etiam potest, hoc quidem esse verum de primis & vniuersalissimis principis, non de illis solis, ut Soncinas & Iauellus & nonnulli alii voluerunt: quia licet circa priora principia, per se loquendo, immediatius versetur

hæc doctrina, & pluribus modis illa demonstret, ut ex dictis patet, tamen etiam ad alia se extendit, quia nonnulli ex prædictis modis generales & communes omnibus sunt. Et ideo Aristoteles absolute de omnibus locutus est, dicens, Metaphysicam demonstrare principia omnium scientiarum, ut patet ex Procemio, cap. 1. & 2. & ex lib. 4. Metaph. tex. 7. & ex 1. Posterior. cap. 7. & ex 1. Topic. cap. 2. & 1. Physicor. capit. 2. ubi ait si quis neget prima principia Geometriæ, non pertinere ad Geometriam illa probare, sed ad primum Philosophum. Estque aperta sententia Diui Thomæ 1. 2. quæst. 57. art. 2. præsertim ad 1. & secundum. Et rationem facile ex dictis ostendi, nam modi ostendendi prima principia, etiam in particularibus & propriis principis aliarum scientiarum locum habent. Imo addit D. Thomas, citato loco ad hanc scientiam non solum pertinere confirmare intellectum in assensu principiorum, sed etiam conclusionum, quod intelligi potest remote & mediate, quia confirmando principia, virtute etiam confirmat conclusiones: vel materialiter tantum (ut sic dicam) quia interdum per altiores causas potest sapientia ostendere conclusiones, quæ per alia media inferiora in aliis scientiis demonstrantur.

Non esse munus Metaphysicæ tradere instrumenta sciendi.

XXIV. *Aliquorum sententia.* Vne qui existiment, munus hoc etiam ad Metaphysicam pertinere. Nam licet Dialecticus definire doceat, diuidere, &c. non tamen potest ex propriis principis huiusmodi instrumenta declarare, eorumque rationem reddere, sed solum quoad quæstionem an sint, huiusmodi instrumenta tradere & exponere: ad Metaphysicum autem spectare de illis differere, eorum primas radices & causas declarando. Quod de singulis ita exponi potest: nam definitio declarat essentiam rei, rationem essentiae declarare ad Metaphysicam pertinet: Ergo & perfectam rationem definitionis tradere, munus est Metaphysicæ. Rursus diuisio declarat rerum distinctionem: sed de rerum distinctionibus agere munus est Metaphysicæ: ergo & rationem diuisionis explicare ad eam pertinet. Ad hæc, omnis vis argumentationis, si formam eius spectemus, consistit in altero ex his principis: *Quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se*. Non potest idem simul de eodem affirmari, & negari: Sed hæc principia sunt propria Metaphysicæ scientiæ, ad quam pertinet tractare de eodem, & diuerso, & de ente, & non ente, quæ per affirmationem & negationem explicantur: ergo ex hoc etiam capite pertinet ad Metaphysicum, instrumentum sciendi tradere. Tandem scientia est spiritalis qualitas: ergo ut sic comprehenditur sub Metaphysicæ obiecto: ergo eadem ratione pertinet ad Metaphysicam tradere rationem acquirendi scientiam, & declarare quibus modis aut instrumentis acquiratur: nam agere de fine & mediis, eiusdem est doctrinæ: omnia autem hæc ad scientiam tanquam ad finem ordinantur.

Sed hæc sententia, nisi amplius declaretur, confundit Metaphysicam cum Dialecticâ, nam Dialectica proprium munus est, sciendi modum tradere, quod non aliter facit, nisi docendo instrumenta sciendi, & eorum vim & proprietates demonstrando. Quocirca, ut, quid veritas rei habeat, exponamus, & vniuersæ scientiæ suum proprium munus tribuamus, aduertendum est, hæc instrumenta sciendi proprie & formaliter inueniri in cogitationibus mentis, seu internis actibus intellectus, fundari vero in rebus, vocibus autem explicari. Scientia enim in actu quodam intellectu consistit, vel in habitu, iuxta diuersas acceptiones scientiæ, actualis scilicet & habitualis: & ideo necesse est, ut propria sciendi instrumenta in ipso intellectu, & in actibus ipsius po-

XXV. *Reprobatur.*

ita sint: nam, quia homo per discursum scientiam acquirit, & ad discursum perficiendum alijs prioribus operationibus, seu conceptionibus rerum indiget, ideo huiusmodi conceptiones mentis ita dispositæ & ordinatæ, vt ad scientiam acquirendam per se ac directe conferant, dicuntur instrumenta sciendi, sunt ergo huiusmodi instrumenta formaliter in operationibus mentis. Quia ergo mentis operationes vt rectæ sint & veræ, esse debent rebus ipsis proportionatæ, & commensuratæ, ideo necesse est vt huiusmodi instrumenta aliquo modo in rebus ipsis fundentur: explicantur autem vocibus, quæ à natura data sunt ad exprimenda animi sensa, iuxta illud Aristotelis i. Periherm. *Sunt autem ea quæ in voce, earum, quæ sunt in anima, passionum nota:* & illud Cic. i. de Orat. *Hoc vno præstamus form, quod loquimur inter nos, & quod exprimere dicendo sensa possumus.*

XXVI.
Vera in hoc
instrumenta.

Sic ergo dicendum est non pertinere ad Metaphysicam directe tradere instrumenta sciendi, & modum ac dispositionem eorum docere, quam in conceptionibus mentis habere debent, vt apta sint ad scientiam generandam. Probat argumentum suprà finuato, quia hoc spectat ad munus Dialecticæ: qua ratione dixit Aristoteles 2. lib. Metaphysicæ c. 3. *Abstrudum est, si uiam simul & modum scientia quæ re. Quibus verbis docere voluit (vt omnes expostores tradunt) Dialecticam ante alias scientias, præsertim ante Metaphysicam esse acquirendam, eo quod ad illam spectat modum sciendi tradere: quod nihil aliud est, quam instrumenta sciendi docere, modumq; aperire tractandi & probandi res scientiæ accommodatum. Neque est verum Dialecticam solum perfuntorie, & quoad an est (vt vocant) hæc explicare, tum quia experimento constat, non solum tradere Dialecticam leges recte definiendi, argumentandi aut demonstrandi, sed etiam rationes harum rerum: nam etiam à priori demonstrat, cur recta definitio & argumentatio tales conditiones & proprietates requirant, & similia: tum etiam quia alias non satis esset Dialectica ad scientiam acquirendam, sed oporteret etiam Metaphysicam præmittere, quod est plane falsum, & contra omnium sensum & usum. Sequela patet, quia nunquam acquiritur vera scientia, nisi quis sciat se scire: nam scientia esse debet perfectum intellectualem lumen, quod seipsum manifestat, alioqui non erit omnino euident: non potest autem scire, quod sua cognitio est vera scientia, nisi sciat suam rationationem esse veram demonstrationem, quod scire non potest, nisi sciat quid sit vera demonstratio, & cur talibus principijs, talique forma rationandi constare debeat. Si ergo Dialectica horum omnium rationem non redderet, sed potius fidem quandam illorum postularet, non posset ad veram scientiam acquirendam deferuire, aut esse sufficiens. Et confirmatur, quia demonstratio non est aptum instrumentum sciendi, nisi cognita vt demonstratio, id est, vt ratio cinatio necessario concludens ex principijs certis & euidentibus. Nam si quis conficiat rationem quæ in se sit demonstratio, ab ipso autem non cognoscatur, sed existimetur ratio probabilis, vel procedens solum ex certis, non vero euidentibus, in illo non generabit veram scientiam, quia talis demonstratio sic proposita, vel est ineptum instrumentum, vel non satis applicatum ad talem effectum. Vnde Dialectica ita tradit modum sciendi vt scientiæ illum doceat: propter quod, qui recte de illa sentiunt, non tantum sciendi modum, sed etiam veram scientiam illam esse existimant: hoc igitur munus ad Dialecticam proprie & per se spectat, & non ad Metaphysicam.*

XXVII.
Coniectariū

Atque hinc etiam fit eiusdem Dialecticæ, & non Metaphysicæ esse huiusmodi instrumenta tradere seu dirigere, prout vocibus exprimi, aut confici possunt (sub vocibus autem scripta complectimur, quia quoad hoc solum materialiter differunt) imo nec

Dialectica ipsa directe & ex instituto circa hæc versatur vt circa proprium obiectum & materiā suam, sed ex consequenti, & quasi ex quadam concomitantia hoc præstat. Cū enim voces à conceptibus oriuntur, dum Dialectica conceptus dirigit & ordinat, consequenter docet quibus verbis, seu qua verborum forma exprimendi sint, vt vim habeant suadendi ac demonstrandi, quod totum & per se clarum est, & ex ipso Dialecticæ usu perspicuum.

Addendum vero est, quatenus hæc instrumenta sciendi in rebus ipsis fundantur, eorum scientiam & cognitionem plurimum perfici per scientiam Metaphysicā, ita vt quod circa omnes scientias & principia earum Metaphysicam præstare diximus, peculiari quadam ratione circa Dialecticam eiusque munera locum habeat. Hoc probat ratio dubitandi in principio posita, & declaratur in hunc modum. Nam peculiariter pertinet ad Metaphysicam cognitio essentia, & quidditatis vt sic: definitio autem cuius rationem ac formam Dialectica tradit, si sit perfecta, explicat rei essentiam & quidditatem, & ideo dum Metaphysica tradit quid sit vniuscuiusque rei essentia & quidditas, plurimum confert ad perfectum definiendi modum. Præsertim quia non solum tradit Metaphysica rationem essentia in communi, sed etiam intra suam abstractionem varios essentiarum gradus ac modos declarat: ex quibus maximè pendet cognoscere, quibus partibus definitiones rerum constare debeant, aut quem modum definiendi in distinctis rebus (verbi gratia, in substantia, vel accidenti, & in re simplici, aut composita) tenere oporteat. Sic igitur Metaphysica plurimum perficit definiendi artem, quamuis directe & ex instituto illam non tradat. Simili modo cōtingit circa aliud instrumentum sciendi, quod est diuilio, cuius leges & conditiones tradit Dialectica: illæ vero omnes fundantur in rerum distinctione seu oppositione: agere vero de varijs distinctionibus rerum ad Metaphysicam pertinet: nam idem & diuersum ad proprietates entis reducuntur, sicut vnum & multa: & ideo, dum Metaphysica distinctiones varias rerum exacte declarat, artem etiam diuidendi illustrat. De argumentatione autem seu demonstratione non videtur similis ratio, quia non fundatur proximè in essentia, vel aliqua proprietate entis, sicut definitio, & diuilio: nihilominus alia via, etiam in hoc munere, Metaphysica Dialecticam iuuat, tam ex parte materiæ, quā ex parte formæ. Ex parte quidem materiæ, quia dum Metaphysica fere omnium entium rationes distinguit ac separat, & generatim declarat quid sit res in essentia, quid etiam proprietates: quid res, quid vero modus: materiā subministrat demonstrandi, & argumentandi, seu potius exacte declarat qualiā esse debeant tam extrema, quam media demonstrationis. Et parte vero formæ, quia hæc doctrina exacte declarat & ostendit omnia principia, in quibus omnis recta forma argumentandi nititur, vt sunt illa, *Quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se. Non potest idem de eodem simul affirmari & negari,* & similia.

Ad rationes dubitandi in principio positas facilis est responsio ex dictis. Ad primam de definitione respondetur; Metaphysicum quidem declarare in communi, quid sit essentia, & qualis etiam sit, simplexne, an composita, intra sui obiecti latitudinem, suamq; abstractionem: Dialecticum autem tractare de modo quo à nobis concipienda est & declaranda distincte per definitionem, rei essentia & natura, seu ex quibus conceptibus aut vocibus componenda sit definitio, quasve proprietates habere debeat, vt apta sit: hæc autem munera distincta sunt, quamuis sese mutuo iuuent: nam Dialectica iuuat Metaphysicam, sicut modum sciendi scientiam: Metaphysica autem iuuat Dialecticam tanquam generalis scientia, quæ proximè & exacte de rebus differit, quas Dialectica, vel supponit, vel solum remote attingit.

Atque

XXVIII.
Metaphysica
ca, luri m d
ill, lrat sc
endi in sibi
mentis.

XXIX.
Rationes pro
opposita sen
sentia sol
uuntur.

Atque eadem vere responsio appellanda est ad alteram partem ex diuisione, nam Metaphysica tractat de distinctionibus rerum, prout in rebus ipsis sunt: Dialectica vero de modo concipiendi & explicandi partitiones rerum. Similiter ad tertium membrum de argumentatione dicendum est, quod licet Metaphysica aliquo modo demonstret illa principia, eaque reducat ad illud vniuersalisimum, *Quodlibet est vel non est*, seu, *Impossibile est idem simul esse, & non esse*, tamen etiam Dialectica supponit simile principium, ut per se notum, id est, non posse idem de eodem affirmari & negari: ad quod fere omnem vim & formam recte argumentationis reducit, ut illius proprietates, & conditiones demonstret.

XXX.
Scientia tra-
ctatio ad
quorum scien-
tiam perti-
nent.

Ad vltimum membrum de scientia respondetur, considerationem scientiæ, prout est quædam spiritalis qualitas mentis, & habitus, vel operatio eius talis conditionis & naturæ, multiplicem esse posse. Vna est mere speculatiua, qua contemplamur quid sit talis res, & quas proprietates habeat: & hæc consideratio, vel pertinet ad eam partem Philosophiæ naturalis, quæ de anima rationali tractat, si de humana tantum scientia: quæ non est sine phantasia, sit fermo: vel, si abstracte & absolute loquamur de scientia, pertinebit ad Metaphysicam, nam est res vel proprietas abstrahens à materia secundum esse. Alia consideratio scientiæ est quasi practica, & artificiosa, quæ non est de habitibus, sed de actibus scientiæ: nam ars circa operationes versatur: & solum habet locum hæc consideratio in humana scientia, quæ per compositionem & discursum perficitur, ars enim non versatur circa simplicia, sed circa composita: nam scopus artis est dirigere compositionem aliquam, vel consentum: unde forma artificiosa ex debita proportionem & compositionem partium seu rerum simplicium confurgit: hæc ergo scientiæ directio & consideratio ad Dialecticam spectat, quæ est ars sciendi, non ad Metaphysicam. Ut autem Dialectica hoc munus exercere possit, non oportet quod exacte speculetur totam naturam & essentiam illius qualitatis quæ est scientia, sed satis est, quod supponat esse operationem mentis, & aliquas eius proprietates tradat, quas ad veritatem exacte & sine errore manifestandam requirit, ut quod sit euidens, certa, & similes. Atque hæc cognitio scientiæ traditur à Dialectico, ut constat ex libris Posteriorum; eaque sufficit Dialectico; ut ad eam tamquam ad finem suam artem & sciendi methodum dirigat. Alia denique consideratio scientiæ potest dici moralis, quatenus usus, vel exercitium scientiæ potest esse laude, vel reprehensione dignum: quod munus ad moralem Philosophiam, vel prudentiam spectat.

SECTIO V.

Verum Metaphysica sit perfectissima scientia speculatiua, veraque sapientia.

I. Explicando causam finalem & utilitatem huius scientiæ, simul effectum eius declarauimus: nam tota eius utilitas in operatione & effectu eius posita est: reliquum ergo est, ut de illius attributis pauca dicamus, quæ ex materia subiecta, & ex fine illius facile colligi poterunt.

II.
Prima con-
clusio.

Dico primò Metaphysicam scientiam esse speculatiuam omnium perfectissimam. Ita docet Arist. lib. 1. c. 2. & lib. 2. c. 1. & lib. 3. c. 2. & omnes interpretes. Estque satis probata hæc assertio ex dictis. Nam scet. præced. ostendimus, finem huius scientiæ esse veritatis cognitionem, & ex se in ea sistere: scientia autem ex hoc fine vocatur speculatiua, ut Arist. lib. 6. docet, & inferius suo loco tractabitur. In Sect. autem primâ ostensum est obiectum huius scientiæ esse nobilissimum, tam in esse obiecti, propter summam abstra-

ctionem, quam in esse rei propter nobilissima entia, quæ comprehendit. Omnis autem scientia habet nobilitatem suam ex obiecto suo: est ergo hæc scientia speculatiua, omnium præstantissima.

Interrogabit autem fortasse aliquis, an hæc scientia pure speculatiua sit, vel etiam practica: ut enim nunc suppono, non repugnat eandem scientiam vel cognitionem simul eminenti ratione speculatiuam esse & practicam: id enim Theologi attribuunt scientiæ diuinæ, non tantum ut in ipso Deo est, sed etiam ut participatur à nobis, vel per visionem clarâ, vel per obscuram Theologiam & fidem: ergo etiam in scientiis acquisitis & naturalibus esse poterit aliqua, quæ hanc eminentiam participet, simulque sit speculatiua & practica. Quod si alicui maxime huic doctrinæ conuenire debet. Primò, quia est suprema omnium scientiarum, omnibusque imperat, prout in præmio Aristoteles dixit. Deinde quæ naturalem Dei cognitionem dirigunt, atque adeo ex ea parte practica est. Et declaratur in hunc modum, nam hæc scientia demonstrat attributa diuinæ quæ naturæ lumine demonstrari possunt, inter quæ sunt esse summe bonum, esse vltimum finem omnium, esse primam veritatem: ergo hæc omnia demonstrat hæc scientia: ergo etiam demonstrabit Deum esse super omnia diligendum, quia hoc debetur ei quatenus summe bonus; & vltimus finis est. Rursus demonstrat hæc scientia Deum habere omnium prouidentiam: esseque sapientissimum & iustissimum: ergo consequenter etiam docebit eum esse timendum, & illi esse fidendum & similia: quæ omnia ad mores & praxim spectant. Denique non alia ratione Theologia infusa merito existimatur eminenter practica, & speculatiua, nisi quia sub altiori lumine considerat in Deo illam rationem finis vltimi, consequendi per media moralia & practica: ergo idem erit de naturali Metaphys. ut sub inferiori lumine procedit, seruata proportionem.

Nihilominus dicendum est, doctrinam hanc nihil habere practicæ scientiæ, sed tantum esse contemplaticem. Ita sumitur ex Aristotele, & alijs expostoribus, nam licet expresse non attingant hanc questionem, tamen dum simpliciter docent, hanc scientiam esse speculatiuam, & aut tacent de practica, aut certe id negant, plane sentiunt esse pure speculatiuam. Accedit quod Aristoteles in libris Ethicorum ex professo disputauit de beatitudine hominis tantquam de prima regula moralium actionum: Beatitudo autem hominis consistit in Deo ut est finis vltimus omnium, & singulari modo creaturæ rationalis, illa ergo consideratio non spectat ad Metaphysicam: ergo nulla alia consideratio superest, sub qua possit hæc doctrina esse practica. Quia si est practica, maxime moralis: nam per se notum est, non esse factiuam seu directiuam operationum artis, imo nec actionum intellectualium, ut præcedente sectione dictum est; moralis autem non est, quia consideratio vltimi finis in ordine ad mores non est munus eius, sed moralis Philosophiæ, ut dictum est.

Ratio autem à priori reddi potest ex differentia inter supernaturalem Theologiam, & hanc naturalem: quæ ex differentia luminis, sub quo vtraque procedit, sumenda est. Illa enim procedit sub lumine diuinæ reuelationis fidei, quatenus mediate ac per discursum applicatur ad conclusiones in principijs fidei contentas: fides autem non solum reuelat Deum ut finem vltimum omnium, sed etiam specialiter docet in eo consistere hominis Beatitudinem: ac proinde non solum reuelat fides veritates speculatiuas circa Deum, sed etiam practicas: imo etiam fere omnia prima principia morum reuelat:

& ea-

III.
Quæstio-
cula.

IV.
Responsio.

V.
Chr. Theolo-
gia specula-
tiua & pra-
ctica, Meta-
physicam
autem specu-
latiuam.

& eadem certitudine, atque ex se eodem modo circa hæc omnia versatur: ex quibus discurrit Theologia, considerans non tantum speculative in Deo rationem ultimi finis, sed etiam moraliter in ordine ad media quibus est consequendus. At vero Metaphysica procedit tantum sub naturali lumine, quod non eodem modo, nec eadem certitudine omnia obiecta sua complectitur: & ideo Metaphysica non est habitus illi adequatus, sed sub speciali quadam ratione, & abstractione perficit naturale lumen circa ea obiecta quæ abstrahunt à materia secundum esse ut diximus. Et ideo de Deo solum speculative considerat rationem ultimi finis & supremi boni, scilicet quatenus in se talis est, talique cognosci potest lumine naturæ, potius quantum ad *an* est, quam quantum ad *quid* est. Non vero considerat practice, quomodo hic finis sit ab homine consequendus, immo nec in particulari attingit vel inquiri modum, quo Deus est finis ultimus hominis, vel quo homo ipse potest attingere Deum, prout est suus finis ultimus: quia hoc iam est infra Metaphysicam abstractionem & contemplationem, & ad Philosophiam spectat, imo supponit considerationem physicam hominis, seu naturalem philosophiam, quæ mere speculative est: & spectat ad philosophiam moralem, quæ quodammodo, & (ut ita dicam) inchoatiue, practica scientia est: de quarum scientiarum distinctione non est hic dicendi locus. Fateor tamē, quod si de angelis prout in se sunt, haberi posset naturalis scientia Metaphysica, ad illam pertineret non solum naturam eorum contemplari, sed etiam quomodo essent capaces ultimi finis sui, & in quo eorum beatitudo consisteret, quibusque medijs ad illam posset peruenire: quæ scientia ex parte moralis esset, simulque proximam aliquam cum speculatione coniungeret: essetque tota Metaphysica, quia tota abstraheret à materia secundum esse. Veruntamen huiusmodi scientia angelica potius esset, quam humana: nos enim de angelorum Beatitudine vix aliquid possumus nisi per analogiam ad nostram inuestigare; & ideo Metaphysica prout in nobis est, merè est speculatiua omni ex parte, & ad moralia seu practica non descendit.

VI. Dico 2. Metaphys. non solum scientia est, sed etiam naturalis sapientia. Hanc assertionem ponit, & ex professo probat Arist. lib. 1. cap. 1. & 2. & lib. 3. cap. 2. Qui primum supponit esse in nobis aliquam virtutem intellectualem quæ sit sapientia: quod etiā docuit idem Arist. 6. Eth. c. 2. & sequent. Estque communis omnium sapientium consensus: nam si nullus habitus hominis esset sapientia, nullus hominum sapienter dici posset, nam sapiens à sapientia est & dicitur, non n. est homo sapiens à natura, nec ex sola potentia seu facultate, ut est per se notum, alias omnes homines essent sapientes: sed sapiens sit homo aliquo usu, & habitu aut virtute: est ergo sapientia habitus. Rursus ex ipsa voce & omnium sensu constat significare habitum ad intellectum pertinentem, non quemcunque, sed perfectum, quique virtus intellectualis sit, & valde perfecta. Quod optimo discursu probat Aristoteles in prooemio cap. 1. distinguens experientiam ab arte, & artem à scientia, quæ propter se queritur, & in causarum ac principiorum cognitione versatur: & concludens sapientiam esse debere aliquam huiusmodi scientiam.

VII. Est autem hoc loco aduertendum, si attendamus vulgarem sermonem, interdum videri hoc sapientie nomine significari, non vnum determinatum habitum intellectus, sed rectitudinem quandam intellectualem ad bene iudicandum de rebus omnibus, confurgentem ex perfecta consecutione scientiarum omnium, & eum modum quo iustitia in vna acceptione non significat vnum singularem habitum, sed concentum & rectitudinem omnium virtutum voluntatis. Atque ad hanc sapientie acceptionem Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

videtur optime accommodari descriptiones illæ Ciceronis: *Sapientia est rerum diuinarum atque humanarum causarumque quibus hæc res continentur, scientia.* Atque eodem sensu videntur de sapientia locuti antiqui Philosophi, qui de ratione sapientie aiebant esse, ut omnium rerum sit cognitio, etiam vsque ad infimas species, & omnes proprietates earum: hoc enim non fit vna scientia, sed omnium collectione. Imo, si de homine sit sermo, neque per omnes scientias simul sumptas tam exactam rerum omnium cognitionem assequitur: & ideo ipsi aiebant non esse in homine veram sapientiam, sed fucata: nos autem verius dicimus esse in homine veram sapientiam, etiam naturalem, sed humanam, ac proinde valde limitatam. Alio vero modo, magisque apud sapientes vsitato, sumitur sapientia pro aliquo peculiari habitu, idque dupliciter: est enim quædam, quæ dicitur sapientia simpliciter: alia; quæ tantum secundum quid: illa est quodammodo vniuersalis, non prædicatione, aut omnium collectione, sed eminentia & virtute, ut statim declarabimus: hæc est particularis, non tantum habitu, sed etiam materia, & virtute. De hac posteriori sapientia est longus sermo Socratis apud Platonem, dialog. 3. seu de sapientia, vbi distinguit sapientiam artificum, & gubernatorum, & similes. Et hoc eodem modo videtur dixisse Paulus 1. Corinth. 3. *Vi sapiens architectus fundamentum posuit.* Dicitur enim sapiens in aliquo genere, vel materia, qui scientiam vel artem quæ circa eam versatur, perfecte nouit, & per supremas causas illius generis, ut notauit D. Tho. 2. 2. q. 45. art. 1. Alio denique modo (ut ibidem ait D. Thom.) quædam particularis scientia, seu intellectualis virtus dicitur sapientia simpliciter, & hoc modo vsus est Aristoteles hac voce, lib. 6. Ethic. loco citato, & in præsentia: & hoc sensu tribuit Metaphysicæ hanc dignitatem sapientie.

Secundo ad hoc probandum subiicit Aristoteles cap. 2. conditiones sapientie, quarum aliqua communes illi sunt cum alijs scientijs speculatiuis: alia vero sunt illi propria: & illæ, quæ communes esse videntur, ita accipiendæ sunt, ut secundum quandam eminentiam, & singularem perfectionem, sapientie conueniant. Prima ergo conditio est, sapientiam versari circa omnia, esseque omnium scientiam, ut possibile est. Hæc conditio satis est à nobis exposita in sect. 2. ratio vero eius constabit ex dicendis.

Secunda conditio sapientie ab Aristotele posita est, ut in rebus difficilioribus & à sensibus remotioribus versetur: nam ea cognoscere, quæ omnibus sunt obuia, quæque sensibus percipiuntur, non ad sapientes, sed ad quoscunque vulgares homines spectat. Hæc autem conditio intelligenda videtur de cognitione rerum difficiliorum, quanta homini possibilis est: non enim spectat ad hominis sapientiam altiora se querere, & quæ lumine naturali cognosci non possint, quales sunt futurorum contingentium euentus, & similia, quæ per humanam scientiam velle cognoscere, non sapientia est, sed temeritas. Sapientia igitur humana in rebus altioribus ac difficilioribus iuxta ingenij humani capacitatem versatur.

Tertia conditio est ut sit certissima cognitio: sub qua conditione etiam euidentia, & claritas comprehenditur: quia naturalis certitudo, de qua sermo est, ex euidentia nascitur, eique commensuratur. Ratio autem perspicua huius conditionis est, quia sapientia significat perfectam scientiam, & eximiam cognitionem: maxima autem perfectio cognitionis humanæ in certitudine, & euidentia posita est.

Quarta conditio est ut sit aptior ad docendum, causæque rerum tradendas. Hoc ipsum significauerat Aristoteles c. 1. dicens, signum sapientis esse posse docere, & ad sapientem pertinere causas rerum cognoscere, ac tradere. Item in vnaquaque arte vel scientia illum sapientiore existimamus, qui rerum causas

4. Tusc. 8.
2. Officior.

VIII. Aliquot sapientia proprietates.

Prima.

IX. Secunda.

X. Tertia.

XI. Quarta.

C causas

causas intimius & vniuersalius comprehendit. Denique humana cognitio tunc perfectior est, cum causam assequitur, alioqui semper est imperfecta: cuius signum est, quia inquirentis animus non quiescit, donec causam inueniat. Igitur sapientia simpliciter illa erit, quæ rerum causas altiores & vniuersaliores assequitur; vnde etiam fiet ut aptior sit ad docendum.

XII.
Quinta.

Quinta est, talem sapientiam maxime dignam esse quæ propter se, sciendi quæ causa appetatur: hoc enim ad dignitatem pertinet, ut per se constet: cum ergo sapientia dignitatem quandam, & excellentiam inter scientias obtineat, non est dubium, quin in eo genere scientiarum collocanda sit quæ propter ipsum scire quæritur: & quod in eo habeat supremum quendam & excellentem gradum, atque adeo quod propter se sit maxime expetibilis.

XIII.
Sexta.

Sexta proprietas sapientiæ est præesse aliis, potius quam eis ministrare: quod etiam est consonum dignitati eius: quo autem sensu accipiendum sit, statim declarabo. Solum circa has proprietates aduerto Aristotelem in eis assignandis fere non loqui de sapientia, sed de sapiente; subintelligit tamen eam scientiā esse sapientiam, ratione cuius sapientiæ hæ conditiones conueniunt. Quod si quis dicat, non conuenire has proprietates sapienti, ratione vnius scientiæ, sed ratione omnium, vel plurium simul: respondendum est id nunc superesse ostendendum, probando has condiciones reperiri in scientia Metaphysicā, simulque ostendetur esse vnam quandam scientiam, quæ omnibus illis attributis alijs prægemineat, ideoque sit sapientia, illamque esse Metaphysicam.

XIV.
Dicitur pro-
prietates sa-
pientiæ in
Metaphysi-
ca reperiri
demonstratur.

Tertio igitur loco probat Arist. dicto cap. 2. has omnes condiciones in Metaphys. reperiri. Primam quidem, quia ille quodammodo nouit subiecta omnia qui præditus est scientia vniuersali: sed Metaph. est vniuersalissima scientia: ergo est scientia rerum omnium eo modo quem sapientia requirit, scilicet quantum possibile est. De hac conditione satis dictum est supra, sect. 2. & ex ibi dictis colligere licet, duobus vel tribus modis agere Metaphysicam de omnibus rebus. Primo confuse & in communi, quatenus agit de rationibus entis communibus omnibus, aut omnibus substantijs, vel accidentibus, & consequenter de primis & vniuersalissimis principiis, in quibus omnia principia reliquarum scientiarum aliquo modo fundantur. Secundo in particulari de rebus omnibus vique ad proprias differentias, & species; quod aliquid verum est, non tamen æque nec eodem modo in omnibus: nam in rebus vel rationibus rerum, quæ abstrahunt à materia secundum esse, id est simpliciter verum ex parte ipsarum rerum: limitatur tamē ex imperfectione intellectus nostri. Itaque Metaphysica humana (de qua tractamus) de his demonstrat & differit, quantum humanum ingenium naturali lumine potest. In rebus autem quæ sensibilem, aut intelligibilem materiam seu quantitatem concernunt, non est id simpliciter verum, etiam ex parte ipsius scientiæ, sed quatenus in eis reperiuntur transcendentia prædicata, vel eis aliquo modo applicantur Metaphysicæ rationes & media abstrahētia à materia, ut per ea aliquid de eis demonstraretur. Tertio addere possumus hanc scientiam agere de omnibus non in se, sed in causis suis, quia disputat de vniuersalissimis causis rerum omnium, & præsertim de Deo.

XV.

Possit ergo inquiri, quinam ex his modis ad rationem sapientiæ sufficiat, & consequenter quæ ex parte Metaphysicæ, sapientia sit, vel an solum sit sapientia, prout omnes hos modos comprehendit. Ad quod breuiter dicendum videtur, Metaphysicam requirere totam illam amplitudinem & cognitionem, ut sit absolute & simpliciter sapientia. Etenim si quis ex Metaphysica sciat communem rationem entis in quantum ens, & eius attributa ac principia,

habet quidem inchoatam sapientiam, quandoquidem principia tenet vniuersalia, quibus potest alia principia confirmare & diiudicare. Item, quia habet quandam scientiam, vel scientiæ partem per sese valde appetibilem, & scitu dignissimam, & ad alias omnes scientias vtilissimam, & quodammodo necessariam: esset ergo illa, aliqualis sapientia. Num tamen possit dici sapientia simpliciter: quæ enim est simpliciter sapientia sine Dei cognitione? Item, quia ens in quantum ens, in eo præcise sistendo, licet in ratione obiecti scibilis sit satis perfectum propter eius abstractionem, subtilitatem, & transcendentiam, tamen in esse rei habet minimam perfectionem, nam maior est in determinatis entibus: ad rationem autem sapientiæ non satis est obiectum scibile sine dignitate rerum quæ sciuntur. Tamen si in nomine vim faciamus, certe Metaphysica, si in ea entis abstractissima ratione sistat non erit satis sapida scientia, ut sapientia simpliciter possit appellari. E contrario vero si fingeretur Metaphysica quæ de Deo, & non de ente tractaret, illa quidem plus aliquid haberet de ratione sapientiæ, tum propter nobilitatem obiecti, quod re ipsa non minus abstractum est quam ens, licet non prædicatione aut vniuersalitate, tum ob iucunditatem, quam maxime habet adiunctam talis contemplatio, tum denique ob virtutem continentiam & causalitatem, ex qua fit ut talis Dei cognitio facile pariat aliarum rerum cognitionem. Veruntamen huiusmodi cognitio Dei exacta ac demonstratiua non potest per naturalem Theologiam obtineri, non cognitio prius communibus rationibus entis, substantiæ, causæ, & similibus, quia nos non cognoscimus Deum, nisi ex effectibus, & sub communibus rationibus, adiunctis negationibus. quibus imperfectiones excludimus. Et ideo fieri non potest ut Metaphysica sit sapientia sub postrema ratione, nisi etiam primam includat. Si autē singatur Metaphysica quæ ex primo & secundo modo cognoscendi omnia habeat, quæcumque necessaria sunt ad cognoscendum Deum, eumque primario attingat & contempletur, illa quidem dici posset sapientia, absolute, etiam si de alijs rebus parum aut nihil in specie cognoscere: esset tamen valde imperfecta, & mutila sapientia, quam necesse esset multa etiam de Deo ignorare, aut imperfecte attingere: quia cum Deus ex effectibus cognoscatur ignoratis præcipuis effectibus, necessarium esset etiam ipsius Dei cognitionem esse diminutam. Et propter hanc causam merito Aristoteles, non partem Metaphysicæ, sed totam illam appellauit sapientiam simpliciter, quam dixit esse vnam tantum 6. Ethic. cap. 7. & Diuus Thomas 1. 2. quæst. 57. articulo secundo.

Secundam conditionem sapientiæ in Metaphysica reperiri probat Aristoteles, quia tractat de rebus maxime vniuersalibus, & à sensu remotissimis: hæc autem sunt nobis cognitu difficillima: nam cum nostra cognitio à sensu oriatur, quod à sensu longissime abest, difficile in nostram intelligentiam cadit. Hinc vero occasione sumpta, solent hoc disputare interpretes, an intellectus noster in hoc statu directe cognoscat singularia, vel vniuersalia tantum; & an inter ipsa vniuersalia facilius cognoscat ea quæ minus communia sunt, ut species vltima, & ideo verum sit quod hoc loco ait Aristoteles: *Vniuersalissima est cognitio difficillima*. Veruntamen prior ex his quæstionibus omnino aliena est à præfati instituto: quid enim refert ad dignitatem Metaphysicæ scientiæ declarandam, aut ad prædictum Aristotelis textum intelligendum, quod singulare directe cognoscatur ab intellectu, nec ne? hæc ergo quæstio omnino est à nobis in proprium locum, hoc est, in scientiam de anima, remittenda: Speramus enim fore ut, adiuuante Deo, illius etiam scientiæ disputationes pro viribus elaboratas aliquando tradamus. Quod si id assequi non potuerimus

XVI.

erimus, sufficient quæ à grauiſſimis autoribus de prædicta quæſtione hætenus tradita ſunt: ſtatui enim de nullare extra proprium locum, aut omnino extra methodum diſſerere: etiam ſi omittenda prorsus talis diſputatio ſit: minoris enim incommodi eſſe cenſeo aliquid facere, quam importunè peregrinis quæſtionibus aliunde vocatis, lucidam ac diſtinctam methodum obſcurare & confundere.

Atque eadem ferè ratio eſt de poſteriori quæſtione, quam idcirco etiam omittam, attingendo tantum id quod neceſſe eſt, vt ſenſus Ariſtotelis in citato loco intelligatur, ne ſibi ipſi repugnare videatur. Etenim libr. 1. Phyiſicorum ſtatim in initio ait, in ſcientia progrediendum eſſe ab vniuerſalioribus ad particularia, quia incipiendum eſt à notioribus nobis, & vniuerſaliora, notiora nobis ſunt: hic verò ait hanc ſcientiam eſſe de rebus diſſicillimis, eo quod ſit de vniuerſaliſſimis, quæ ſunt hominibus cogniti diſſicillima. Quam apparentem contradictionem ita D. Thom. 1. Metaphyſ. cap. 2. ſect. 2. conciliat vt intelligamus Ariſtotelem 1. Phyiſ. locutum fuiſſe de ſimplici tantum apprehenſione, & imperfecta cognitione rerum vniuerſalium, hic vero de ſcientifica cognitione, & complexa, qua proprias rationes vniuerſalium diſtinctè cognoscimus, eorumque proprietates de illis demonſtramus. Non enim ſemper ea, quæ facilius in mentem veniunt per ſimplicem apprehenſionem, facilius etiam intimè penetrantur & cognoscuntur: quid enim facilius apprehendimus quam tempus, motum, & ſimilia? Quid vero diſſicilius inquiritur quoad exactam cognitionem, tam rationis formalis, ſeu entitatis, quæ proprietatum talium rerum? Sic ergo vniuerſaliora dicuntur notiora nobis quoad ſimplicem & imperfectam apprehenſionem, quoad autem ſt. (vt ſic dicam) quis enim non facilius concipiat hanc eſſe arborem, quam ſitne pyrus, aut ficus? Ad hos enim vniuerſaliores conceptus conſuſos, & imperfectos paucioribus indigemus, & ideo facilius illos formamus. Dum tamen illorum exactam cognitionem inquirimus, diſſicilius eam aſſequimur, eo quod ſint à ſenſibus remotiores, vt hic dixit Ariſtoteles.

Huic autem expoſitioni ſolum obſtare video, quod Ariſtoteles 1. Phyiſ. non videtur tantum loqui de rudi illa & imperfecta vniuerſalium apprehenſione, ſed de ſcientifica cognitione: nam ex ea facilitate cognoscendi vniuerſaliora colligit ordinem in ſcientia ſeruandum: ſcientia autè non debet procedere à notioribus, quoad apprehenſionem, ſed quoad eam cognitionem quæ per ſcientiam haberi poteſt: nam ſi ſcientifica cognitio diſſicilior eſt, nihil ferè conferet quod ſimplex apprehenſio faciliſ ſit, vt iuxta conuenientem methodum ab huiusmodi rebus ſit incipiendum. Adde ipſa experientia conſtare etiam in cognitione ſcientifica faciliſ cognoscirationes communes, quàm proprias, vt ens mobile aut naturale, quàm cælum, vel hominem: & rationem entis, quàm rationem ſubſtantiz, vel accidentis. Et ratio etiam id ſuadet, nam in ſcientia per ſe & directè intenditur diſtincta cognitio tam eſſentiz, quam proprietatum vniuerſaliſſ rei, vel rationis formalis: & vniuerſalia ipſa non tractantur aut ſciuntur, per ſe loquendo, vt tota vniuerſalia ſeu potentialia ſunt, ſub qua ratione iſporum diſtincta cognitio pendet ex cognitione rerum inferiorum: hæc enim eſt veluti reflexiua cognitio & dialectica, quia illa proprietas ſeu ratio totius potentialis per intellectum potius conuenit, quam re ipſa: ſciuntur enim huiusmodi vniuerſalia in ſcientiis propriis ac realibus ſecundum proprias actuales eſſentias, & proprietates illis conſentaneas, & ad quætas: ſic autem faciliſ ſciuntur vniuerſaliora, quia ab eis omnino pendet cognitio minus vniuerſalium: non vero è contra.

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

rio, quia vniuerſaliora ſunt de ratione inferioris, & non è conuerſo. Atque hæc obiectio non ſolum videtur concludere, Ariſtotelem in 1. Phyiſ. de ſcientifica cognitione vniuerſaliorum fuiſſe locutum, ſed etiam falſum eſſe hæc vniuerſaliora eſſe diſſiciliora cognitu.

Quapropter nonnulli volunt Ariſtotelem hoc loco non de vniuerſalibus rationibus, ſed de vniuerſalibus cauſis fuiſſe locutum, id eſt, non de vniuerſalibus quæ in prædicando vocant, de quibus in primo Phyiſicorum fuerat locutus, & de quibus procedit diſcurſus factus, ſed de vniuerſalibus in cauſando, vt ſunt Deus, & intelligentiæ. De quibus videtur etiam rectè intelligi ratio Ariſtotelis, ſcilicet quia vniuerſalia ſunt à ſenſibus remotiſſima: hoc enim eſt verum de vniuerſalibus in cauſando, de cæteris vero minime: nam cum hæc ſint etiam in ſingularibus materialibus, non videntur à ſenſu remota: nam hoc ens, vel hæc ſubſtantia obiectitur ſenſui, ſicut hoc animal vel hic homo, vnde vniuerſaliora prædicata faciliſ obiectuntur ſenſibus ratione ſuorum priorum ſingularium, quàm minus vniuerſalia, & ideo faciliſ cadit in intellectum noſtrum, ſaltem ex parte noſtra animal, quam homo, & ſubſtantia quàm animal, & ſic de aliis: quia, regulariter loquendo, & iuxta ordinem narium modum, quo nobis applicantur obiecta ſenſibilia, faciliſ imprimunt ſenſibus ſpecies ſeu phantaſmata horum ſingularium.

Nihilominus hæc expoſitio reiicitur communiter ab interpretibus Ariſtotelis, licet enim fateantur dictum Philoſophi eſſe verum etiam de vniuerſalibus cauſis: docent tamen eum propriè locutum fuiſſe de vniuerſalioribus prædicatis: tum quia hæc propriè & ſimpliciter dicuntur vniuerſalia: tum etiam quia reuera etiam ex ea parte qua Metaphyſica tractat de ente & ſubſtantia vt ſic, eſt diſſicilior cæteris ſcientiis. Et in hæc etiam prædicata cadit ratio Ariſtotelis, quod ſcilicet longius abſint à ſenſibus ſecundum ſuam abſtractionem & præciſam rationem: hæc namque communes rationes non habent propria ſingularia, ſed mediis rationibus minus vniuerſalibus ad ſingularia deſcendunt.

Alias reſponſiones aſſerunt expoſitores tam in hunc Metaphyſicæ locum, quàm in illum Phyiſicor. & ſuper 1. lib. Poſter. capit. 2. & lib. 2. capit. 15. & 18. vbi etiam Ariſtoteles ait vniuerſalia eſſe naturæ notiora, ſingularia nobis. Quibus omiſſis in priorireſponſione perſiſtendum cenſeo, ſi paululum tamen explicetur. Dicendum ergo exiſtimo Ariſtotelem in libr. 1. Phyiſicorum locutum fuiſſe de ordine doctrinæ, in qua dicit eſſe incipiendum ab vniuerſalioribus, quia nobis ſunt notiora quoad ſimplicem & conſuſam cognitionem eorum, quatenus ſunt quædam tota potentialia & vniuerſalia. Nec reſert quod in ſcientiis non intendatur cognitio conſuſa, ſed diſtincta, quia Ariſtoteles non dicit vniuerſaliora eſſe notiora ea cognitione quæ per ſcientiam intenditur, ſed ea potius quæ imperfecta ſupponitur, vt per ſcientiam perficiatur. In hoc verò loco Metaphyſicæ non agit Ariſtoteles de ordine doctrinæ à nobis obſeruando, ſed de perfecta ſcientia iſporum obiectorum obtinenda, & hoc modo ait vniuerſaliora eſſe cognitu diſſiciliora. Quod tamen non aſſeruit ſimpliciter, ſed cum hac limitatione ſere: quia contingit interdum vniuerſaliora eſſe etiam quoad perfectam cognitionem nobis notiora: quia diſſicilatas, quæ ex parte abſtractionis in eis eſt, poteſt aliunde compenſari: quo modo ens naturale vt ſic, eſt nobis notius quam cælum, & ens quam angelus. Non obſtante autem ea limitatione, concludit Ariſtoteles hanc ſcientiam eſſe de rebus diſſicillimis, quia in ea tâta eſt abſtractio vt omnino præſcindat, à materia, & ab actionibus & proprietatibus ſenſi-

XIX.
Aliorum
conſultatio.

XX.
Reſutatur.

XXI.
Explicatur
ex approbatione
conſultationis
modum, ex
D. Thoma
adductum.

bilibus ut tales sunt, & ideo nihil in eius obiecto esse potest, unde difficultas ex tanta abstractione proveniens tollatur: atque hæc satis fuit de illa secunda conditione.

XXII.
Dub. um.

Circa tertiam conditionem sapientie merito dubitari potest, quomodo huic doctrinae conveniat, scilicet, esse certissimam. Et ratio difficultatis potissima oritur ex scientiis Mathematicis, quæ videntur multo certiores, cum ex principiis evidenteris, imò & sensu notissimis procedant. Unde idem Aristoteles lib. 2. Metaphys. cap. 3. text. 16. significat modum procedendi Mathematicæ esse accuratissimum, & certissimum, eo quod à materia & mutatione abstrahat, à qua non abstrahit Philosophia, & licet Metaphysica videatur abstrahere, si res de quibus tractat, considerentur, prout tamen in nobis est, non videtur abstrahere, quia non considerat de rebus illis, nisi ex effectibus sensibilibus qui in materia versantur. Unde idem Aristoteles lib. 2. text. 1. ait res notissimas naturæ suæ esse nobis ignotas, quia intellectus noster ita ad eas comparatur sicut vesperilionis visus ad lucem Solis. Et confirmatur, nam humana cognitio à sensu incipit, unde per sensum accipit claritatem & certitudinem: quo ergo fuerit cognitio de rebus à sensu remotior, eo erit minus certa: sicut ergo ex hoc principio colligit Aristoteles supra hanc scientiam esse difficillimam, ita colligere potuit esse incertissimam. Imo hæc duo videntur semper esse coniuncta, difficultas videlicet & incertitudo, aut minor certitudo: si ergo hæc scientia est maxime difficilis, erit consequenter minus certa.

XXIII.
Responsio.

Distinguendæ videntur duæ partes huius doctrinae: una est, quæ de ente ut ens est, eiusque principiis & proprietatibus differit. Altera est quæ tractat de aliquibus peculiaribus rationibus entium, præsertim de immaterialibus. Quoad priorem partem non dubium est, quin hæc doctrina sit omnium certissima, quod satis est ut hæc proprietas ipsi absolute & simpliciter tribuatur: nam quoties comparatio fit inter habitus secundum id quod in eis est optimum & maximum, fieri debet, ut sumitur ex 3. Topic. capit. 2. sic ergo Aristoteles in dicto proœmio absolute ait, hanc doctrinam esse certissimam, & videtur loqui de illa prout in nobis est. Et ratio eius est optima, & procedit de hac scientia quoad hanc partem, scilicet, quia ea scientia est certissima quæ circa prima principia maxime versatur, & quæ ex paucioribus rem consistit: ita vero se habet hæc scientia, quia talis scientia magis est independens, habetque principia notiora, ex quibus alia principia robur & certitudinem accipiunt, ut declaratum est: sic enim res illæ de quibus Mathematicæ tractant, includunt, communia & transcendente prædicata, de quibus Metaphysica differit: principia etiam Mathematica includunt Metaphysica, & ab illis pendunt.

XIV.

De altera vero parte huius scientiæ, quæ in determinatis rationibus entis versatur, distinguendum est: potest enim esse scientia certior, aut secundum se, aut quoad nos. Scientia igitur harum rerum ex se non dubium est quin sit certissima, & quod Mathematicas scientias antecellat. Nam certitudo scientiæ hoc modo pensanda est ex obiecto: huiusmodi autem res & substantiæ immateriales sunt ex se aptæ ad gignendam certissimam sui cognitionem, tum quia sicut sunt perfectiora entia, magisque necessaria simpliciaque, & abstracta, ita in eis maior est veritas, maiorque certitudo principiorum. At vero ex parte intellectus nostri est hæc scientia in nobis quoad hanc partem minus certa, ut experientia docet, & probant rationes dubij in principio positæ. Præsertim illa, quod cum nostra cognitio à sensu oriatur, obscurius & ex natura rei minus certo attingimus ea, quæ ab omni materia sensibili abstrahunt.

Dices primo: Ergo hæc scientia prout in nobis est, semper est minus certa in hac parte, quam Mathematica: ergo simpliciter est minus certa, quia Metaphysica de qua agimus, non est alia nisi humana: hæc autem tantum in nobis est, quid ergo refert ad nobilitatem Metaphysicæ, quod secundum se sit certior? illud enim erit verum de Metaphysica angelica, non de nostra. Unde tractando de nostra, videtur inuolui repugnantia in illa distinctione, secundum se, & prout in nobis: hæc enim distinctio accommodata obiectis seu rebus cognitis optime quadrat, & ita est illa vsus sæpe Aristoteles in primo Posteriorum, & in principio Physicæ & Metaphysicæ. At vero accommodata actibus vel habitibus nostris nullo modo videtur posse habere locum, propter rationem factam: hic autem non de obiectis, sed de re ipsa loquimur. Respondent aliqui satis esse quod Metaphysica in angelis sit certior, quia eiusdem rationis est cum nostra, quia sub eadem ratione seu abstractione de his entibus differit. Sed hoc non recte dicitur, quia illa scientia angelica est altioris rationis, primum quia illa vel est à priori & perfecta, scilicet, ut versatur circa res creatas, vel si est à posteriori ut de Deo, est per cognitionem perfectam nobiliorum effectuum. Deinde quia scientiæ differunt genere ex modo procedendi: modus autem intelligendi angelorum est altior, simplicior, & essentialiter perfectior.

XXV.
Dubia alia
quorū propo-
nuntur &
dissoluntur.
Primum.

Respondetur ergo primo fortasse in aliquo statu posse Metaphysicam humanam esse perfectiorem & certiorē quam sint Mathematicæ: nam licet, accedendo ad ordinario modo humano, non possit tam perfecte obtineri, si tamen noster intellectus iuuetur ab aliqua superiori causa in ipsomet discursu naturali, vel si ipsa scientia modo supernaturali fiat, licet res ipsa sit naturalis, potest forte esse tam clara & evidens ut Mathematicas superet. Quia vero hæc responsio magis est Theologica quam Philosophica, addo ulterius, quamvis Metaphysica in nobis semper sit quoad hanc partem inferior Mathematica in certitudine, nihilominus simpliciter & essentialiter esse nobiliorem: ad quod multum refert quod sit secundum se, & ex parte obiecti certior: nam dignitas obiecti maxime spectat ad dignitatem scientiæ, & illa est quæ per se redundat in scientiam: imperfectiones autem quæ ex parte nostra miscentur, sunt magis per accidens: & ad hoc tendit distinctio data, in quo sensu nullam inuoluit repugnantiam.

XXVI.
Collatio in
2. Metaphysicam,
et Mathematicas
in certitudine.

Dubitabit secundo aliquis, nam hinc sequitur, hanc scientiam Metaphysicæ, quatenus de Deo agit, minus certam esse quoad nos, quam ut tractat de intelligentiis, quod tamen non videtur verum. Sequela sic deducitur ex ratione facta, nam si hæc scientia est minus certa quoad nos, ut versatur circa res abstractas à materia, quia nostra cognitio à materialibus incipit: ergo quo res de qua tractat Metaphysica, magis elongata & remota fuerit ab hac materia, eo Metaphysica prout in illa versatur, erit minus certa: sed Deus summe distat à rebus materialibus & sensibilibus: ergo. Respondetur, negando sequelam, absolute loquendo. Duobus enim modis intelligi potest unam rem magis distare ab alia, scilicet perfectione seu entitate, & causalitate seu connexionē effectus & causæ. Priori modo magis distat Deus à materialibus rebus, quam spiritus creati: posteriori autem modo magis distant spiritus creati ab omnibus rebus creatis, quam Deus. Pendunt enim omnia essentialiter à Deo, non à ceteris spiritibus, & per se loquendo, omnia Deum imitantur, & aliquam eius similitudinem aut vestigiū gerunt. Quod vero inde resultet aliqua similitudo, vel convenientia cum angelis, est secundarium & accidentarium. Quia ergo non ex rebus sensibilibus non utrunque consideratis, sed ut effectibus, ascendimus ad substan-

XXVII.
2. Dubium.

stantias separatas contemplandas, inde sit ut naturaliter certius assequamur Dei cognitionem, quam angelorum, quod ipso usu & experientia constabit amplius ex dicendis.

XXVIII.
3. Dubium.

Tertio potest dubitari praesertim circa priorem partem positam, an haec scientia superet alias solum quoad principiorum certitudinem, vel etiam conclusionem. Nam ratio facta solum videtur procedere de principiis: at si hoc dicatur sequitur non haec scientiam, sed habitum principiorum, qui distinctus est, esse certiorum aliis scientiis. Vnde obiter etiam dubitari potest, an sit haec scientia certior habitu principiorum. Nam si hoc dicatur, facile expeditur posita difficultas, ut per se constat: at hoc ipsum videtur difficillimum: nam haec scientia nititur in ipsis primis principiis: quo modo ergo potest esse certior, quam illorum habitus, cum hic etiam verum sit axiomam illud, *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis*.

XXIX.

Ab hac posteriori parte incipiendo, D. Thom. 1. 2. quæst. 2. arti. 2. ad secundum significat sapientiam esse nobiliorem & certiorum etiam ipso habitu principiorum sic enim ait: *Scientia pendet ab intellectu, sicut à principali, & utrumque pendet à sapientia, sicut à primo principio, quia sub se continet & intellectum & scientiam*: sentit ergo Divus Thomas sapientiam esse intellectum seu habitum principiorum principalem & perfectiorem. Etrationem indicat, quia sapientia habet quiddam est perfectionis in habitu principiorum, & illud ipsum nobiliore modo, & praeterea aliquid amplius: est ergo perfectior. Antecedens declaratur, quia intellectus versatur circa prima principia iudicium de illis ferendo: sed hoc ipsum habet sapientia, ut supra ostensum est, & ultra hoc versatur circa plura alia, quæ ex principiis inferuntur, & circa res nobilissimas, & primas rerum causas, ut supra ostensum est. Rursus circa ipsam etiam prima principia versatur nobiliore modo sapientia, quia intellectus simplici tantum modo versatur, ferendo iudicium ex naturali & immediata efficacia naturalis luminis intellectus: sapientia vero, reflexionem faciens supra ipsummet lumen, & originem illius contemplans, qua ipsum habet totam certitudinem suam, illud assumit ut medium ad veritatem & certitudinem principiorum demonstrandam: hic autem modus iudicandi videtur altior, magisque comprehensivus: ergo habet sapientia plus perfectionis quam intellectus, & quiddam nobilitatis est in intellectu, id habet perfectiori modo. Vnde etiam videtur satisfieri difficultati in contrarium insinuatæ: nam licet sapientia in principio & quasi via generationis pendeat ab intellectu, quia necesse est ut supponat aliqua principia, tamen secundum se, si perfecta sit, non pendeat ab eo essentialiter, sed per se sufficit ad assentiendum principiis per propria media, & reflexionem supra ipsum lumen intellectuale, & fortasse ad eam perfectionem peruenire potest, ut iam sine vilo discursu formali principiis suis præbeat assensum. Atque eandem sententiam tenet Albertus lib. de apprehen. p. 5. habetque magnum fundamentum in Aristotele lib. 1. Poster. capit. 7. text. 23. vbi significat Metaphysicam esse omnium principum, eo quod sua principia demonstrat: & lib. 6. Ethic. cap. 7. vbi sic ait: *Sapientem non solum ea scire, quæ ex principiis cognoscuntur, sed etiam circa principia dicere vera oportet. Quare sapientia, & intellectus est & scientia, & (ut caput est) scientia rerum earum quæ summè efficiuntur honoribus*. Non potuit autem intelligere sapientiam esse aggregatum ex intellectu & scientia aliqua, cum hæc sigillatim distinctæ, ut virtutes diuersas: intelligit ergo esse intellectum & scientiam secundum quandam eminentem perfectionem, ut ibi etiam expostores intelligunt: & disputat Buridan. quæst. 12. qui hanc sententiam insinuat in quæst. ult. eiusdem lib. 6. Ethicorum.

XXX.

Nihilominus aliqui probabiliter existimant simi-
Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

tandam esse hanc sententiam, ut nimirum sapientia præferatur intellectui principiorum, ut versatur circa principia aliarum scientiarum, non vero ut versatur circa principia eiusdem Metaphysicæ. Quæ limitatio videtur sumi ex verbis quæ Divus Thomas supra subiungit, dicens, sapientiam esse principalissimam, continereque sub se intellectum & scientiam, *Ut de conclusionibus (ait) scientiarum diiudicans, & de principiis earundem*: vbi notandum est illud relationem earundem, refert enim alias scientias à sapientia distinctas: ergo solum comparatur sapientia ad intellectum, ut versatur circa principia aliarum scientiarum, & quia de illis diiudicat, & ideo nobilior esse dicitur. At vero secus videtur accidere in eadem sapientia comparata ad intellectum ut versatur circa principia ipsiusmet sapientie: nam ab illo ut à proximo fonte habet suam totam certitudinem. Item, ille habitus circa easdem res nobiliori modo versatur, quia ille habitus non sinit in primis principiis abstractissimis, pertinentibus ad ens ut sic, & ad alios terminos abstractos, ut est illud, *Quodlibet est, vel non est*, & similia, sed etiam versatur circa prima principia substantie ut sic, & Dei, & intelligentiarum ut sic: vnde ad illum proprie pertinet earum quidditates contemplari: nam quidditas rei per simplicem cognitionem intelligitur, vel ex ea immediatum principium constituitur, si à nobis per compositionem cognoscatur: ad sapientiam vero pertinebit, proprietates harum rerum ex quidditate demonstrare. Et quidem non videtur posse negari, quin cognitio illorum principiorum quibus hæc scientia nititur, certior simpliciter sit, quam sit ipsa scientia, quandoquidem ab illa pendet ut à propria causa, alterius & superioris rationis in modo assentiendi. Nec refert, quod Metaphysica in sua principia reflectatur ut ea demonstrat: semper enim necesse est, ut secundum propriam rationem suam per discursum procedat, & prioribus principiis nitatur, quæ ut notiora & certiora sumat: non enim dicendum est eundem habitum acquisitum, per discursum & sine discursu assentiri. Igitur absolute & vniuersim comparando principia Metaphysicæ ad ipsam scientiam, certior est illorum cognitio. Et hoc ipsum confirmat experientia, nihil enim demonstratur in Metaphysica, quod sub ea ratione tam certum sit, sicut hoc principium, *Quodlibet est, vel non est*, quatenus est per se notum.

Cum ergo sapientia præferatur omnibus aliis virtutibus intellectualibus, etiam intellectui principiorum, intelligi potest primo de sapientia ut includit sua principia, & comparatur ad alias scientias, ut sua etiam principia, & conclusiones includunt: ita enim solere scientias considerari sumitur ex Aristotele 3. Metaphysic. capit. 2. text. 5. vbi Fonseca id aduertit. Dicitur autem Metaphysica excedere alias scientias quoad certitudinem tam conclusionum, quam etiam principiorum, non solum comparando principia ad principia, & conclusiones ad conclusiones: sic enim non esset propria comparatio scientie ad intellectum, sed scientie ad scientiam, & intellectus ad intellectum: in quo sensu etiam una scientia particularis dici potest certior quam intellectus principiorum, quia potest habere certiora principia. Igitur intelligi debet, etiam comparando conclusiones Metaphysicæ ad principia propria aliarum scientiarum, hic Metaphysicam excedere in certitudine, quia discursus eius nititur principiis adeo notis & certis, ut possit generare assensum certiorum, quam sit simplex assensus aliquorum principiorum in alijs materijs: & propter alias rationes supra factas.

Vel secundo, & fortasse clarius, dici potest sapientia præferri intellectui principiorum nobilitate, & excellentia simpliciter, non vero semper certitudine aut euidencia, præsertim respectu nostri, seu prout in nobis est: non enim semper nobilitas habi-

XXXI.
Sapientia omnibus alijs intellectualibus habitibus quomodo excellentior.

XXXII.
Habitus in euidencior euidenciori potest esse

tus, seu ipsius dignitas, aut scientiæ, cum certitudine aut euidencia conuertitur: fides enim Christiana simpliciter in substantia aut specie sua est nobilior, quam naturalis Metaphysica, licet non sit ita clara & euidens: & naturalis Philosophia est nobilior, quam Mathematica, licet sit minus certa, propter obiecti nobilitatem, quæ ad dignitatem simpliciter intellectualis virtutis magis confert, vt significauit Dinus Thomas libr. 1. de anima capit. 1. & 1. part. quæst. 1. artic. 5. ad 1. vbi adducit illud Aristotelis libr. 1. de partibus animal. capitul. 5. Res superiores tametsi leuius attingere possimus, tamen ob eius cognoscendi generis excellentiam amplius oblectamur, quam cum hac nobis iuncta, omnia inuenimus. Et similem fere sententiam habet libr. 1. de celo, capitul. 12. Sapientia ergo siue Metaphysica etiam non sit certior in nobis quam intellectus, saltem quoad sua principia, est tamen simpliciter nobilior & altior, quia attingit nobiliora entia, & supremas causas entium, nempe Deum & intelligentias, quas intellectus principiorum secundum proprias rationes earum non attingit, sed solum secundum communem rationem entis, & substantiæ: nam licet de Deo & intelligentijs multa sint principia per se nota secundum se: tamen respectu nostri nihil est per se notum: nam, si Deum esse non est nobis per se notum, vt infra ostendemus, multo minus reliqua quæ de his rebus in Metaphysica demonstrantur. Atque ita fit, vt de his rebus nihil per intellectum principiorum immediate cognoscamus, sed solum per sapientiam, & ideo sapientia nobilior sit: esto, non sit certior suis principiis prout in nobis existit: quia ad maiorem nobilitatem satis est, quod sit de rebus simplicioribus & secundum se certioribus, cum ex certitudine & euidencia quæ per naturale lumen ingenij humani haberi potest. Vnde beatitudo naturalis hominis (quod hoc maxime confirmat) non in aliquo actu intellectus principiorum, sed in actu & contemplatione sapientiæ consistit, dicente Aristotele 6. Ethicor. capit. 12. quod sicut sanitas est quædam felicitas corporis, ita sapientia est felicitas animæ: & ideo ibidem præfert illam prudentiæ: nam prudentia ad sapientiam vt ad finem refertur: est namque (vt optime ait) sapientiæ procuratrix prudentia: ita enim animum regit, vt eum pacatum reddat, & a perturbatione liberum, quod ad contemplationem sapientiæ maxime necessarium est: idemque docet libr. 10. Ethic. ca. 7. & 8.

XXXIII.

Atque ex his constat etiam resolutio tertiæ dubitationis quoad priorem partem eius: dicendum est enim hanc doctrinam esse certiorē aliis scientiis, non solum quoad principia, sed etiam quoad conclusiones. Quod quidem si intelligatur proportionate, indubitatum est, vt dixit, scilicet quod principia huius scientiæ sunt certiora principiis aliarum scientiarum, & conclusiones huius, conclusionibus aliarum: hoc enim posterius ex priori sequitur: nam illæ conclusiones certiores sunt, quæ sequuntur ex certioribus principiis eodem genere illationis. Quod autem principia sint certiora, constat, quia sunt abstractiora & vniuersaliora, & omnium prima, vt infra videbimus: vnde deferuire possunt ad demonstrandum aliquo modo principia aliarum scientiarum, vt declaratum est. At vero si intelligatur illa comparatio absolute, & sine dicta proportionē, id est, quod hæc scientia secundum se totam, etiam secundum conclusiones suas, superet certitudine alias scientias, secundum totum quod in eis est, etiam quoad principia earum, sic comparatio est minus certa, & non necessaria ad nobilitatem & perfectionem sapientiæ. Nihilominus tamen probabilis est, si loquamur de principiis propriis & particularibus aliarum scientiarum, prout à nobis cognoscuntur: vix enim vnum reperies, quod ex sola terminorum cognitione tanta certitudine nobis in-

notescat, quanta potest ex principiis Metaphysicis manifestari.

Quomodo Metaphysica aptior ad docendum sit.

Quartam sapientiæ conditionem, quæ est esse aptiorem ad docendum, Aristoteles ita demonstrat, quia illa scientia aptior est ad docendum, quæ magis in causarum cognitione versatur: si enim docent qui causam cuiusque rei affertunt. Tacite autem subsumit hanc doctrinam maxime versari in causarum cognitione: & ita concludit esse aptissimam ad docendum, ideoque sapientiam esse. Hanc eandem conditionem declarauit Aristoteles fere toto capite primo huius procemij seu primi libri. Vt enim concludat ad sapientiam pertinere, rerum supremas causas inuestigare, longe petito principio ait homines naturaliter appetere scientiam: nam hæc maxime ratione sensus diligunt: & in cæteris quidem animalibus esse tantum cognitionem sensuum, & quædam eorum habere etiam memoriam, & innatam quandam prudentiam, vel potius naturalem instinctum & sagacitatem, & aliqua etiam participare quandam disciplinæ modum, nunquam tamen assequi perfectam experientiam: hominem autem per sensus cognoscere singulalia, quæ non solum memoria tener, sed etiam inter se confert, & ita paulatim acquirit experientiam, quæ solum circa singulalia versatur. Per experientiam vero ultra progreditur, & artem inquirat, quæ iam vniuersalia cognoscat, eorumque rationes & causas inquirat, & ideo qui artem assecutus est, sapientior censetur, quam solum expertus, quia non solum an res sit, sicut expertus: sed etiam propter quid, & causam rei cognoscit. Et ideo (inquit) in quacunque arte architectos nobiliores & sapientiores putamus eos, qui non tantum actiui sunt (quod suo modo commune est inanimatis) sed etiam causas rerum, rationesque cognoscunt. Et statim subiungit proprietatem in qua nos versamur, dicens: Et prorsus signum sapientiæ est posse docere: quod præstare potest qui causas rerum nouit, non vero qui solos effectus expertus est.

Circa hanc vero conditionem in primis dubitari potest, cur hæc scientia aptior ad docendum existimetur quam reliquæ: nam omnis scientia propria & à priori (inter has enim est facienda comparatio) demonstrat rem per suas causas: ergo tam apta est ad docendum vnaquæque scientia in sua materia, quam hæc in sua. Neque ad hoc refert quod hæc scientia de nobilioribus rebus tractet: nam hoc confert quidem vt ipsa sit nobilior, non vero vt ad docendum sit aptior: nam ad hoc magis confert proportio effectus ad causam, quam nobilitas vtriusque: tam accommodate enim docetur effectus inferior per suam propriam causam, quam superior per suam: hæc ergo conditio vel nulla est specialis in Metaphysica, vel non est distincta à nobilitate obiecti. Quod si alicui scientiæ hæc proprietas attribui potest, certe potius dialecticæ esset tribuenda: nam illa docet discere, & docet docere: ergo aptior illa est ad docendum quam omnis alia. Atque ita Plato hoc munus Dialecticæ accommodat in Dialogo de Ente, seu Sophista. & ideo ibidem, & 7. libr. de Repub. eam præfert omnibus scientiis.

Ad priorem difficultatem responderetur, licet aliz scientiæ demonstrent suas proprietates, vel effectus per proprias causas eis accommodatas, quia tamen illæ causæ non sunt primæ, nec inde pendentes, sed superioribus subordinatæ, ideo non sunt ita aptæ ad docendum aliz disciplinæ, ac Metaphysica, quæ primas rerum causas, & principia considerat. Itaque non solum excedit Metaphysica in obiecti nobi-

XXIV.

XXXV.
Dubium.

XXXVI.
Dubium solum.

nobilitate, sed etiam in causarum & principiorum independentia ac superioritate. Ex qua fit, ut hæc scientia per se sola & sine alterius adminiculo plene & exacte doceat omnia, quæ sub obiectum illius cadunt: aliz vero scientiæ in multis pendeant ab hac, ut exactam causarum cognitionem possint tradere, & ideo dicitur hæc scientia aptior ad docendum.

Ad confirmationem respondetur duo esse, quæ ad docendum iuvant, scilicet methodum & modum docendi, & rerum ac causarum comprehensionem. Quoad illud prius, ad Dialecticam pertinet docendi munus, & in eo sensu potest dici aptissima ad docendum, vel potius ad discendum, quoniam formæ & methodum docendi tradit. Quantum vero ad posterius attinet, Metaphysica est ad docendum aptissima, quoniam docet demonstrandi media altiora, & efficaciora, & maxime à priori. Quia ergo hoc est potissimum & difficillimum in scientia: & quia ipsa met Dialectica quatenus scientia est, & per causas demonstrat, in hoc pendet aliquo modo à Metaphysica, ideo simpliciter hæc est ad docendum aptissima. Nec aliud sentit Plato, qui Dialecticæ nomine Metaphysicam sæpe intelligit.

XXXVII.
Quomodo
Metaphysica
à priori
demonstrat.

Secundo circa eandem conditionem, seu probationem eius dubitari potest, quomodo hæc scientia per causas possit demonstrare, cum habeat simplicissimum obiectum, quod proprias causas habere non potest. Ens enim in quantum ens, nec secundum se, nec secundum nobilissimum obiectum sub eo communi contentum, proprias causas habere potest: ergo Metaphysica non potest per causas demonstrare, saltem in suprema sui parte, neque in ea quæ uniuersalissimas rationes ensis considerat. Antecedens constat, quia Deus non habet causas, & consequenter neque ens ut ens, quod Deum comprehendit. Respondetur duplices esse causas, alias proprias, & quæ re ipsa influunt in effectum, & alias latius dictas, quæ sunt potius causæ cognoscendi rem à priori, quam existendi, & propriæ dicuntur rationes attributorum seu proprietatum, quæ de subiecto demonstrantur. Loquendo igitur de subiecto huius scientiæ secundum abstractissimam rationem eius, abstractissimam (inquam) vel secundum rationem nostram, ut est ens in quantum ens: vel secundum rem ipsam, ut est ens primum seu ipsum esse per essentiam, sic verum est non habere hanc scientiam proprias rei causas, per quas aliquid de suo obiecto demonstrat, habet tamen rationes & media secundum modum concipiendi nostrum distincta ab extremis, quibus conficit demonstrationes à priori: nam ad huiusmodi demonstrationes cum modo humano conficiantur, sufficit distinctio conceptuum cum aliquo fundamento in re, & quod proprietas per unum conceptum cognita, sit ratio alterius attributi demonstrari: & hoc modo demonstramus Deum esse ens perfectum, quia est ens ab intrinseco necessarium, & unam proprietatem entis, vel substantiæ eodem modo demonstramus per aliam. Et hunc demonstrationis modum comprehendit Aristoteles, cum dicit hanc scientiam docere rerum causas, id est, principia & radices ac rationes rerum: siue sint propriæ causæ Physicæ, siue Metaphysicæ rationes, quæ solent etiam formales causæ late appellari. Et hoc modo exponit D. Tho. 6. libr. Metaphys. text. 1. quod ibi Aristoteles ait, nempe inquiri in hac scientia principia & causas entium in quantum sunt entia. At vero quoad alias partes seu entia, quæ Metaphysica comprehendit sub obiecto suo, ut sunt entia creata, intelligentia, &c. sic proprias habet causas reales seu in re ipsa vere influentes, per quas possit demonstrationes conficere, ut per se notum est.

(...)

Per quos causarum genera demonstrat
Metaphysica.

Occurrit autem statim tertia interrogatio, an hæc scientia ut versatur circa hæc entia, demonstrat XXXVIII.
Et in primis certum est sæpissime & maxime demonstrare per causam finalem, ut ex ipso vlu constat, & quia hæc est causarum prima & nobilissima, & quæ maxime conferre solet ad rerum naturas & proprietates, imo ad cæteras rei causas inuestigandas. Rursum etiam est certum demonstrare hanc scientiam per causam efficientem, nam considerat de primo ente, quod est cæterorum omnium potissima causa efficiens, à qua cætera omnia essentialiter pendunt. Et sub ea causa considerat etiam de intelligentiis, quæ aliquam habent causalitatem in hæc inferiora, & denique de aliis rerum causis, quatenus sub obiecto suo comprehendi possunt.

Per finales
demonstrat.

Per efficientem.

Dices, Causalitas causæ efficientis tota versatur XXXIX.
circa rerum existentiam, scientia vero abstrahit ab existentia: non ergo potest per efficientem causam quidquam demonstrare. Respondetur primo, licet actualis dependentia à causa efficiente quatenus in actu exercita (ut sic dicam) non cadat per se sub scientiam, quia non est simpliciter necessaria, sed contingens & libeta: habitudo tamen intrinseca ad causam efficientem, præsertim primam, est necessaria, & consideratur in scientia, multæque proprietates rerum ex illa colliguntur. Nam ex eo quod creatura habet essentialiam dependentiam à causa efficiente, colligitur non esse ens per essentiam, sed per participationem, & esse non esse de essentia eius, esseque ens finitum, & similia. Deinde dicitur, est, scientia non consideret existentiam rei in actu exercito, considerare tamen illam in actu signato, id est, quid sit ipsa existentia, & quomodo univocque rei conveniat, aut convenire possit, atque ad hoc maxime confert causæ efficientis consideratio. Unde etiam fit, ut de his rebus, quæ aliquo modo sunt entia necessaria, scientia contempletur ipsam existentiam actualem, & exercitam, quod maxime habet verum circa Deum, qui est simpliciter ens necessarium & actu existens, cuius existendi necessitas non per efficientem causam, sed per negationem efficientis causæ consideratur. De aliis vero rebus etiam inquiruntur in scientia an æternæ sint, & quomodo dimanent à sua efficiente causa. Multa ergo in Metaphysica per hanc causam demonstrantur.

Atque hinc etiam constat, posse hanc scientiam XL.
utriusque exemplari in demonstrationibus suis, licet tamen veritatem ac proprietatem ipsius exemplaris possit attingere in se, quod tamen rarum est, & in exemplaribus divinis, quæ ideas vocant, impossibile naturaliter, quia non possunt illa divina exemplaria in se conspici: nisi Deus in seipso videatur. Quæcunque tamen ratione exemplaris causa cognoscatur, optimum medium est demonstrandi, & Metaphysicæ maxime proprium, nam ex se abstrahit à materia, & in rebus spiritualibus & intellectuâlibus proprius reperitur, & est quodammodo ratio aut forma per quam agens operatur, & ita eadem est de illa ratio, quæ de efficiente causa.

Per exemplares.

De causa tandem materiali Soncinas 4. Metaphysic. quæst. 15. absolute negat Metaphysicam demonstrare quicquam per hanc causam. Ratio eius est, quia Metaphysica abstrahit ex parte obiecti à materia: ergo & principia Metaphysicæ abstrahunt à materia: ergo & demonstrationes. Sed hæc sententia limitatione indiget, nam causa materialis ut sic, & in tota sua latitudine sumpta, latius patet quam materia sensibilis, aut intelligibilis seu quantitativa à quibus abstrahit Metaphysicæ obiectum. Assum-

XLII.
Quomodo
per materia-
lia.

peum declaratur, nam in rebus spiritualibus vere datur occasio (vt sic dicam) materialis: substantia enim spiritualis creata, vere est causa materialis suorum accidentium, & multi arbitrantur essentiam esse causam materiale existentiz, & naturam personalitatis, & terminum actionis, quæ ad illum tendit. Quamquam ergo demus, Metaphysicam non vti materia propriissime dicta in demonstrationibus suis, negari tamen non potest, quin sæpe vtatur causa materiali, vel ad affirmandum, vel ad negandum aliquid. Priori modo demonstrat, verbi gratia, accidentia angelica esse immaterialia, indiuisibilia, & tota in toto, & tota in qualibet parte, quia sunt in subiecto spirituali, &c. Posteriori autem modo demonstrat, illa accidentia non creari, quia pendet à suo subiecto in fieri & conservari, & similiter ex propria definitione causæ materialis demonstrat, essentiam non posse comparari ad existentiam vt subiectum. Denique causalitas potentiz passivæ vt sic, materialis est, pertinet autem ad Metaphysicum considerare potentiam passivam, & per eam demonstrare ergo & per materiale causam. Adde vltimè ex supra dictis de obiecto huius doctrinæ, quod licet per se & ex primario instituto non tractet de materia physica, tractat tamen aliquo modo de illa, scilicet, quatenus necessarium est ad complendam sui obiecti tractationem, & considerationem, & ad distinguendum actum à potentia, & formam completam ab incompleta, & utramque à materia, ac denique ad collocandam materiam in eo gradu entis, in quo vere constituenda est: in hac vero tractatione multa potest ex ratione communi causæ materialis colligere ac demonstrare, vt per se notum videtur, & ex ipso usu constabit. Non est ergo omnino aliena ab hac scientia demonstratio per materiale causam, quamvis aliæ frequentius occurrant, magisque propriæ huius doctrinæ esse videantur.

XLII.

De quinta proprietate nihil occurrit addendum his, quæ in priori conclusionem, & in præcedente sectione dicta sunt. Ostensum est enim scientiam hanc esse maxime speculativam, & versari circa res propter se maxime expetendas ac cognoscendas: vnde evidentissimum est hanc scientiam appetendam & querendam esse propter seipsam. Item dictum est, naturalem felicitatem in aliquo actu huius scientiz positam esse: at felicitas maxime expetitur propter seipsam.

Metaphysica aliarum scientiarum facile princeps.

XLIII.

Atque ex hac conditione facile intelligitur, sextam etiam sapientiz conditionem in Metaphysicam perfectissime convenire: vnde Aristoteles in hunc modum eam demonstrat. Ea scientia maxime princeps est, ministrantique præponitur, quæ primas rerum causas considerat, præsertim finalem & vltimam, cuius gratia res sunt. hoc autem est Metaphysicæ munus: illa ergo est, quæ dominabitur reliquis disciplinis: ergo hoc etiam titulo ipsa est sapientia. At vero dicunt aliqui non hanc, sed moralem scientiam, præsertim politicam, habere hunc principatum, & quasi imperium in cæteris scientiis, vt doct. Fonseca ad hunc Aristotelis locum annotavit. Etenim præcipere ac dominari inter intellectuales virtutes practicas potius quam speculativis tribuendum est: præcipere enim practicus actus est, & Philosophia moralis, practica est, & in ea præcipua est politia, quæ in ordine ad commune Reipublicæ bonum cuncta præcipit: ergo. Et confirmatur, nam iuxta debitum rationis ordinem non boni mores ad scientiam, sed scientia ad bonos mores referenda est: scientia ergo illa, quæ bonos mores procurat, ei imperare debet, quæ in sola rerum speculatione sistit. Sed hæ rationes si quid probant, potius

de prudentia, quam de morali Philosophia procedunt, nam præcipere ad prudentiam pertinet, non ad Philosophiam: intendere autem bonos mores nec Philosophiæ, nec prudentiæ proprie convenit, sed voluntati, & virtutibus eius. Deinde probant quidem illæ rationes prudentiam esse perfectiorem in ratione virtutis moralis, & sub ea ratione practice imperare, & consequenter dare etiam gratis possumus in ordine ad bonos mores aliquo modo præire cæteris scientiis speculativis moralem philosophiā: non autem probant rationes illæ, vel absolute & simpliciter esse perfectiorem prudentiam Metaphysicam, vel in genere virtutis intellectualis philosophiam moralem habere primatum.

XLIV.

Oportet ergo in scientiis duo distinguere, scilicet veritatis contemplationem seu iudicium & infallibilem vim seu rectitudinem attingendi illam, & bonum usum talis scientiz & actuum eius, quatenus liberi sunt, & bene vel male, & propter honestum finem, & cum debitis circumstantiis possunt fieri aut non fieri. Prior ratio est essentialis scientiz, vt sic, imò in vniuersum omni virtuti intellectuali hoc per se primo convenit, quamvis practica virtus vltimè ipsam veritatis cognitionem & iudicium ordinet ad opus: quod non pertinet ad maiorem perfectionem scientiz vt sic, sed potius est indicium minoris perfectionis, vt hic Aristoteles docuit in procemio Metaphysicæ, & fortasse inferius id attingimus, tractando de qualitatibus & habitibus mentis. Posterior ratio, scilicet vsus scientiz, quod nimirum sit honestus, vel Reipublicæ utilis, vel ad alios fines, est accidentalis scientiz vt sic, licet sit maxime necessaria homini. Imperare igitur scientiz vsus hoc posteriori modo proxime spectat ad virtutes aliquas & ad prudentiam, & ad idem imperium magis conferunt scientiz morales, quam Metaphysica, & hoc proprie vocatur imperium practicum, quia respicit opus scientiz, magis vt est opus voluntatis, quam intellectus: vsus enim est actiue in voluntate, quamvis interdum executio sit in intellectu. At vero dirigere scientias sub priori ratione scilicet, ad veri cognitionem, per se primo ac maxime pertinet ad Metaphysicam, à quo quodammodo accipiunt principia, & terminorum cognitionem: & obiecta, seu quidditates suorum obiectorum, iuxta ea quæ in superioribus declarata sunt. Et ratione huius directionis & independentiz dici potest Metaphysica imperare aliis, imperio potius speculativo, quam practico: ratione cuius ipsa simpliciter eminet in ratione scientiz & sapientiz. Adde denique si Metaphysica consideretur quatenus in perfectissimo actu eius naturalis beatitudo hominis consistit, sic ad illam vt ad finem ordinari non solum alias scientias, sed etiam morales virtutes & prudentiam: nam hæc omnia ad felicitatem hominis ordinantur, & actiones omnes ad hunc finem optime referuntur, vt scilicet hominem disponant, aptumque reddant ad divinam contemplationem, quæ formaliter seu elicitive ad hanc scientiam pertinet, licet habere debeat coniunctum amorem, qui ex tali contemplatione solet nasci. Atque hac etiam ratione concludit Aristoteles scientiam hanc omnibus imperare, quia contemplatur summum bonum & vltimum finem simpliciter: sicut enim in artibus quæ ad aliquem finem subordinantur, illa architectonica est, aliisque imperat, quæ supremum finem in illo ordine considerat: ita Metaphysica, quæ absolute contemplatur vltimum finem scientiarum, artiumque omnium, totiusque humanæ vitæ, dicitur imperare omnibus, esseque omnium princeps, non quia proprie & practice imperet, sed quasi virtute & eminenter. Non enim procedit Metaphysica, practice ostendendo quomodo ille finis obtinendus sit, aut alia in eum dirigenda, & ideo non proprie & formaliter imperat: ostendit tamen finem, in quem omnia

omnia dirigenda, eumque finem vltimum rerum omnium esse ostendit: & ideo ex parte rei cognita, virtute & eminenter, quantum est ex se, omnibus imperat, omniaque in eum finem ac summum bonum dirigit.

Expeditur dubium de subalternatione aliarum scientiarum ad Metaphysicam.

XLV.
Aliquorum optimo.

Hic vero dubium occurrit circa conditionem hanc, an hoc imperium, vel directio Metaphysica in alias scientias, tale sit, vt dicenda sint omnes scientiae ratione illius subalternari Metaphysicæ. Non enim desuere, qui ita de hoc imperio Metaphysicæ existimauerint, vt ratione illius omnes scientias subalternatas, solam vero Metaphysicam simpliciter, aut tantum subalternantem esse dixerint. Quam sententiam aliqui tribuunt Aristoteli, 1. Physicor. cap. 2 & lib. 1. Posteriorum cap. 7. & Platoni, lib. 7. de Repub. vbi de Metaphysica nomine Dialecticæ disputat. Eamque insinuat D. Thom. opusculo de natura generis, c. 14. Alij vero simpliciter negant hanc subalternationem: & hæc est communis & recepta sententia, vt videre licet in lauello, 1. Metaphysic. quæst. 2. Soncinæ, lib. 4. quæst. 9. Soto, 1. Physic. quæst. 11. Alij denique distinctione vtuntur, & sub vna ratione seu vsu vocis, *subalternatione*, docent posse Metaphysicam dici subalternantem, saltem aliquo modo, simpliciter vero negant. Lege Fonssecam, libr. 4. cap. 1. quæst. 1.

XLVI.
Quæ sit subalternatio scientia.

Ne vero in nominum ambiguitate versetur, supponamus, proprie scientiam illam dici subalternatam alteri, quæ essentialiter seu necessario ex natura rei ab illa pedit in esse scientiæ, ita vt esse scientia non possit, nisi scientiæ subalternandi coniungatur, & ab illa sumat euidetiam principiorum. Ratio autem huius est, quia scientia subalternata non habet principia per se nota & immediata, sed conclusiones demonstrabiles in superiori scientia, & ideo sicut omnis scientia ab habitu principiorum essentialiter pendet: ita subalternata à subalternante proprie dicta: quia vtraque sumit à superiori virtute euidetiam principiorum. Dices: Vnde constat subalternatam scientiam non posse habere principia per se nota, sed conclusiones alibi demonstrabiles, illi esse principia? Respondetur, hoc non posse nisi ad significationem vocis pertinere: nam in re constat esse aliquas scientias, quæ huiusmodi vtuntur principijs, vt Medicina, Musica, &c. has ergo dicimus subalternatarum nomine significari. Nam illæ, quæ principia habent immediata, proxime ac per se subordinantur habitui principiorum, & ideo non est cur respectu alterius scientiæ subordinationem habere dicantur, cum ab illa per se non pendeant: hæc ergo dependentia vnius scientiæ ab alia, nomine subalternationis significatur.

XLVII.
Quæ conditiones ad subalternationem requirantur.

Ex quo fit, vt subalternatio vera non sit, nisi inter scientias diuersas: nam etsi in eadem scientia sit dependentia vnius conclusionis ab altera vsq; ad principia prima, non tamen ideo scientia dici potest, vel in totum, vel in partem subalternata, cum absolute tota scientia non alteri scientiæ priori, sed immediate habitui principiorum subordinetur, sed ad summum dici potest vna conclusio subordinata, vel subalternata demonstrationi alterius. Oportet ergo vt scientiæ distinctæ sint, & quod inter se habeant prædictam dependentiam, & subordinationem. Contingit vero interdum scientiam aliquam non in omnibus suis principijs, neque in omnium conclusionum demonstrationibus, sed in quibusdam habere dictam dependentiam à scientia superiori: & tunc dicitur illi subalternata, non in totum, sed ex parte, seu partiali subordinatione, non totali: quo modo Geometria dicitur subalternari naturali Philosophiæ, quia, licet vtatur multis principijs in de-

monstrabilibus, aliqua tamen habet, quæ in Philosophia demonstrantur, vt illud: *A quolibet puncto in quolibet punctum lineam ducit*: quod in Physica demonstratur, quia nulla indiuisibilia sunt immediata, eo quod ex indiuisibilibus componi non possit continua quantitas.

Oriri autem solet hæc dependentia vnius scientiæ ab alia ex subordinatione obiectorum: nam sicut esse scientiæ consistit in ordine ad obiectum, ita & principia sunt proportionata illi. Quapropter si obiecta duarum scientiarum non sunt inter se subordinata, vt potest fieri genera vel species omnino coniuuæ, inter illas scientias non potest esse subalternatio. Oportet ergo vt hæc subalternatio in obiectis fundetur, nimirum in eo, quod obiectum vnius est idem cum obiecto alterius, adiuncta aliqua differentia accidentalit, quæ in esse entis fit per accidens, in esse autem scibilibus fit aliquo modo per se, & constituat speciale obiectum scibile. Quando enim duo obiecta scientiæ per se subordinantur, etiam in esse rei, scilicet vt genus & species: vel vt superius & inferius essentialiter, scientiæ de illis obiectis non possunt esse subalternatæ, saltem totaliter, quia, vt pertinet ad eandem scientiam, si in eadem omnino sint abstractione, vel certe, si scientiæ diuersæ sint, erit vtraque subalternans, quia vtraque habere potest propria principia sumpta ex propria differentia obiecti, quod considerat, vel ex prima passione, & per illa poterit demonstrare reliquas conclusiones, quæ de posterioribus passionibus conficiuntur. Nam scientia de homine non confideat, quæ conueniunt homini vt animal est, sed tantum vt rationalis est, & in illis non subalternatur scientiæ de animali, quia elicit rationale immediate conuenit homini, & ex hoc principio oriuntur alie passionis hominis vt homo est. Quod si aliqua est, quæ pendeat ex gradu sensitui vt sic, aliquo modo, aut ex speciali coniunctione sensibilis cum rationali, quantum ad id subalternabitur partialiter scientia de homine scientiæ de animali, non tamen omnino & totaliter.

XLVIII.
Vnde nascitur scientia vnius ad alteram subalternatio.

Ad subalternationem ergo absolutam & totalem necesse est, vt subiectum subalternatæ scientiæ addat accidentalem differentiam subiecto scientiæ subalternantis, vt linea visualis addit lineæ, numerus sonorus numero, humanum corpus sanabile humano corpori: nam ex hac coniunctione procedit, tum vt scientia, quæ specialiter considerat proprietates ex illo coniuncto vt sic, manantes, sit diuersa à scientia, quæ abstrahit ab illa compositione, & subiectum secundum se considerat: tum etiam, vt principia talis scientiæ sint conclusiones superioris scientiæ, quia nimirum proprietates talis compositi oriuntur ex ipsis componentibus, & ex proprietatibus, quas secundum se habent, & in superiori scientia demonstrantur. De quibus omnibus in lib. 1. Posterior. cap. 11. latius differitur: hic vero solum insinuat, & quasi delibata sunt, vt breuiter explicemus, quomodo Metaphysica sit affecta ad alias scientias, etiam quoad hanc proprietatem.

XLIX.

Ex dictis igitur non obscure colligitur nullâ proprietatem scientiæ proprie subalternantis conuenire Metaphysicæ respectu aliarum scientiarum. Primum subalternantis proprietates n. non pendent omnino alia scientiæ in esse scientiæ à Metaphysica, quia non pendent in omni euidetia & certitudine suorum principiorum. Habent n. sua principia immediata, & indemonstrabilia ostensiuæ & directe: quod satis est vt possint habere euidetiam eorum immediate ab habitu principiorum, quæ sufficit ad generandam scientiam. Etenim, licet Metaphysica demonstrare possit aliquo modo illa principia, illa tamen demonstratio non est simpliciter necessaria ad iudicium euidens talium principiorum, cum ex terminis possint euidenter cognosci, & illa demonstratio non sit proprie à priori, sed per deductionem ad impossibile, vel ad summum per aliquam

L.
Scientia subalternantis proprietates n. non inest Metaphysicæ.

quam extrinsecam causam. Metaphysica ergo non est simpliciter necessaria ad euidētiā horum principiorum: ergo neque ut habitus ex eis genitus sit vera scientia: ergo talis habitus non est scientia subalternata Metaphysicæ. Rursus obiecta inferiorum scientiarum non sunt per accidens subordinata enti, aut substantiæ, sed per se & essentialiter, ut patet in ente naturali, quod est obiectum Philosophiæ, & de quantitate, quæ est obiectum Mathematicæ. Et ratio est, quia sub ente nihil continetur per accidens, sed per se: quod si sit aliqua scientia, quæ agit de aliquo ente rationis, illa nullo modo subordinatur Metaphysicæ quatenus agit de ente reali, quia ens rationis ut sic, non continetur sub ente reali, sed est primo diuersum: quatenus vero Metaphysica agit de ente rationis, sic quodlibet ens rationis, non per accidens, sed per se continetur sub ente rationis ut sic, quod Metaphysicus considerat: non ergo intercedit propria & totalis subalternatio. Quod ipse etiam usus docet, alias esset Metaphysica ante omnes scientias acquirenda, quoniam sine illa nulla scientia esse posset: oppositum autem habet usus propter causas supra tactas, & nihilominus veræ demonstrationes sunt ex principiis per se notis sine Metaphysica, & præsertim in Mathematicis: non intercedit ergo vera subalternatio. Quod autem in vna vel altera conclusione intercedat interdum, id non repugnat, ut ex principiis positis facile intelligi potest.

L.I.

Quod si extenso vocabulo quis velit subalternationem vocare illam excellentiam, & quasi imperiū quod Metaphysica habet in aliis scientiis, quatenus earum principia potest aliquo modo stabilire, & confirmare, & quatenus magnam lucem omnibus affert, vel quatenus attingit vltimum finem, vel felicitatem hominis, non est cum eo contendendum, cum de nomine disceptatio sit, præsertim cum graues authores interdum eo genere locutionis vrantur, ut videre licet in Simplicio lib. 1. Phyl. tex. 3. & Themist. in Paraph. ad 1. lib. Poster. cap. 2. Aristoteles vero nunquam est usus illo loquendi modo, neque illam proprietatem ad rationem sapientiæ requisit, sed solum ut aliis scientiis quodammodo dominetur, quod longe diuersum est, ut ex dictis constat.

L.II.

Interrogationi respondetur.

Haftenus ergo satis probata est secunda assertio, Metaphysicam scilicet esse veram sapientiam. Interrogabit vero aliquis quo modo prior & posterior assertio cohæreant: nam Aristoteles in Ethicis scientiam & sapientiam ponit species condistinctas sub genere virtutis intellectualis: nos vero doctrinam hanc simul facimus scientiam & sapientiam. Hoc autem facili negotio expeditur, si dicamus cum D. Th. 1. 2. quæst. 17. art. 2. ad primum. Sapientiam condistingui à scientia, non quia scientia non sit, sed quia in latitudine scientiæ habeat specialem gradum & dignitatem. Vnde fit scientiam dupliciter sumi, vno modo generice ut dicitur habitum per demonstrationem acquisitum, ut in primo Poster. capit. 2. definitur, ubi hac ratione nulla mentio fit sapientiæ in particulari, quia solum agitur de scientia sub illa generali ratione sub qua sapientiam complectitur, & sic procedit prior assertio à nobis posita. Alio modo accipitur scientia magis stricte, prout dicitur habitum, qui solum versatur circa conclusiones demonstrabiles, & non circa ipsa principia, id est, pro habitu, qui solum scientia est, & nullo modo intellectus, ad eum utique sensum, quo Aristoteles dixit sapientiam esse intellectum & scientiam: & in hoc sensu scientia distinguitur à sapientia, & sic dicimus

Metaphysicam non esse scientiam
huiusmodi, sed sapientiam.

SECTIO VI.

Utrum inter omnes scientias Metaphysica
maxime ab homine appetatur
petitu naturali.

Anc quæstionem præcipue propono propter Aristotelem in præmio Metaphysicæ, ut occasione illius nonnulla declarem, quæ ex illo præmio declaranda supersunt, ne aut ea omnino prætereamus, aut necessarium nobis sit ad ea iterum redire. Conferet etiam huius dubitationis expositio ad dignitatem huius doctrinæ amplius commendandam, ex eo quod naturæ hominis ut rationalis est, maxime est conformis, vel potius summa naturalis eius perfectio.

Aristoteles ergo lib. 1. Metaphysicæ capit. 1. & 2. videtur directe intendere partem affirmantem huius dubii, nimirum naturalem hominis appetitum maxime ad Metaphysicam attrahi. Quod ut persua-deat, præmittit axioma illud, *Omni homo naturaliter scire desiderat.*

Quæ sit sensus illius pronunciati, Omnis
homo naturaliter scire de-
siderat.

Circa quod in primis sensum Aristotelis exponere oportet, deinde propositionis veritatem. Tres ergo termini in illa propositione declarandi sunt: prior est appetere vel desiderare. Circa quem supponenda est primo vulgaris distinctio duplicis appetitus, innati, & elicitiui. Prior improprie ac metaphoricè dictus est appetitus: proprie vero nihil aliud est quam naturalis propensio, quam vnaquæque res habet in aliquod bonum, quæ inclinatio in potentis passivis nihil aliud est quam naturalis capacitas, & proportio cum sua perfectione: in actiuis vero est ipsa naturalis facultas agendi. Itaque in his omnibus appetitus non addit aliquid ultra ipsam rei naturam, vel proximam facultatem, ratione cuius conuenit rei talis appetitus. Neque in hoc appetitu distingui potest actus primus & secundus, quia hoc modo appetere non est agere aliquid, sed solum habere innatam talem propensionem, qualem habet grauitas ad centrum, etiam si nihil agat. Appetitus elicitiuus est proprie appetitus, quia fertur in bonum ut bonum, illudque per proprium actum potest appetere. Vnde duo sunt in hoc appetitu (loquimur in creaturis) vnum est facultas appetendi, aliud appetitio ipsa. Primum retinuit iam nomen appetitus, qui in sensitiuum & rationalem diuiditur: & hic appetitus ut sic, etiam est innatus, si generatim de innato loquamur, quia cum ipsa natura datus est, & habet naturalem propensionem ad suum obiectum, & ad suum actum. Quia vero ita est innatus, ut sit etiam elicitiuus actualis appetitionis, quæ tendit in bonum formaliter, & quatenus bonum est, atque ita sit propriissime appetitus, ideo condistinguitur ab appetitu pure innato & metaphorico: sic enim prior diuisio accipienda est. Secundum, id est, actus appetendi, qui proprie dicitur appetitio, vel appetitus elicitus, nihil aliud est, quam actus elicitus ab appetitu eliciente, quo amat, vel desiderat bonum: & hic appetitus nunquam est innatus, saltem in nobis, de quibus in præfati agimus: interdum vero est naturalis, ut inferius ex professo magis declarabo.

Alter igitur terminus exponendus, erat natura-
liter: appetitus enim naturalis multipliciter dicitur, dicitur na-
interdum enim naturale dicitur, quod ab ipsa natura
ra da-

I. Ratio proponendi quæstionem.

II.

III.

Quæ sit appetitio innata.

Quæ elicitiuus.

IV.

ra datum est, neque est effectum per propriam ipsius hominis, verbi gratia, actionem, seu effectiorem. Et hoc modo omnis appetitus innatus, naturalis est, & ipse etiam appetitus elicitiuus: non tamen appetitus seu actus elicitus, vt ex data terminorum expositione satis constat. Aliquando vero dicitur naturale quod necessario fit ex intrinseca propensione naturæ, etiam si absolute & in se non fit à natura datum, sed ab appetente factum: & hoc modo est homini naturalis appetitus qui est fames, aut sitis, quando deficit cibus, aut potus: qua ratione appetitus elicitus, naturalis esse potest, & in appetitu sensitiuo ex se semper talis est: in voluntate vero licet interdum talis appetitus fit naturalis, non tamen semper, quia libera est. Omitto, interdum sumi naturale vt à supernaturali distinguitur, quo sensu apud naturales Philosophos, seu procedendo ex solo lumine naturæ, vt nunc loquimur, omnis appetitus naturalis est, nam supernaturalis appetendi modus, qui per gratiam fit, non potest naturali ratione inuestigari. Aliquando etiam sumitur naturale vt violento opponitur, vt est frequens in Philosophia. Atque his etiam duobus modis appetitus elicitus etiam si liber fit, naturalis tamen esse potest, vt per se constat. Imò interdum dicitur naturalis appetitus elicitus, hoc ipso quod est naturæ consentaneus, & opponitur ei quod est præternaturale tanquam naturæ dissonum, etiam si violentum non fit: quo modo appetitus virtutis, naturalis est, vitij autem minime. Quo tandem fit vt multo magis naturalis dicatur appetitus ille ad quem ipsa naturæ propensio necessitatem infert: & ideo appetitus necessarius, tamen si elicitus, naturalis merito vocari potest.

V. Duplex autem necessitas huius appetitus distingui solet, scilicet, quoad exercitium, & quoad specificationem. Prior est quando appetitus vitalis ex necessitate elicit seu exercet actum appetendi: quæ necessitas in appetitu sensitiuo facile reperitur: in rationali vero non inuenitur in hac vita, sed solum in beata & supernaturali, quæ ad nostram considerationem non spectat. Posterior in hoc consistit quod licet voluntas non exerceat actum appetendi ex necessitate, tamen si exercet, necessario appetit, & non refugit tale obiectum, & talis actus vocatur necessarius quoad speciem, non quoad exercitium: & secundum eam necessitatem dicitur naturalis, & recedit ab actu omni ex parte libero, quoad exercitium sc. & specificationem, quomodo voluntas appetit bonum in communi. Ex his ergo satis clara manet illius vocis ambiguitas.

VI. Scientia quorū modis dicatur.

Tertia vox est *scientia*, seu *scire*, quæ ab Aristotele indefinite sumitur: & potest generatim sumi pro quacunq; cognitione seu intelligentia veritatis, sed præsertim pro illa quæ perfecta est, & propriam rationem scientiæ habet, prout scire dicitur esse, rem per causam cognoscere cum euidencia, & certitudine. Et de scientiâ etiam hoc modo sumpta loqui possumus, vel indefinite, vel abstractè, vel distributiue de omnibus scientijs, vel singulariter de aliqua, qui modi loquendi de scientiâ non parum inter se discrepant.

VII. Omnes scientiæ appetitui sunt.

Incipiendo ergo ab hoc ultimo termino, certum est Aristotelem in illo generali dogmate non loqui de aliqua singulari scientiâ, vt patet, tum ex verbis eius, tum ex probatione, quæ generalis est, tum deniq; ex intentione: assumit enim hoc generale principium, vt inde ad hanc scientiam in particulari descendat. Atq; hæc ratio vterius concludit, quod licet Aristotelis verba indefinita sint, tamen cum sint doctrinalia, æquivalent vniuersalibus: ita vt sensus sit omnes homines naturaliter appetere quancunq; scientiam: tum quia non ex peculiari ratione alicuius scientiæ vt talis est, oritur hic appetitus, sed ex ratione scientiæ vt sic, tum etiam quia alias non satis

efficaciter procederetur in eo discursu ab indefinito sermone ad singularem. Hæc est ergo mens Aristotelis: eamque sententiam in eo sensu veram esse patebit facile ex diuersis.

Rursum existimant multi expositores hic, præsertim Scotus & sequaces, Aristotelem loqui de appetitu innato: nec D. Thom. ab ea sententia abhorret, vnde illam sequuntur Iauellus & Flandria. Neque est dubium quin eo sensu verissima sit propositio, quam varijs rationibus Diuus Thomas confirmat. Summa earum est, quia omnis res naturaliter appetit suam perfectionem, operationem, & felicitatem: sed omnibus his modis comparatur scientia ad hominem: est enim magna perfectio eius, & operatio ipsius, & in ea eius felicitas consistit. In qua ratione duo priora membra communia sunt omnibus scientijs, tertium verò est huius proprium, vt dicemus. Vnde etiam existimo Aristotelem non exclusisse hunc sensum, sed supposuisse potius. Quod autem in illo solo locutus fuerit, nec necessarium videtur, nec verum. Quod ex proprietate verborum eius colligi potest, nam ex sensuum dilectione & amore colligit scientiæ appetitum: loquitur autem aperte de amore sensuum per actum elicitem: id enim proprie amor significat, & inferius similiter ait, quod sensum visus ceteris anteponimus, nimirum in elicito amore. Et quanquam dici posset verum esse Aristotelem in ea ratione loqui de actu elicito, & ex illò colligere appetitum naturalem, certe ea collectio bona non esset, nisi supponeret illum elicitem amorem esse etiam aliquo modo naturalem: quia non ex quodlibet appetitu elicito colligi potest appetitus naturalis, nam interdum appetimus actu voluntatis quæ ipsi naturæ repugnant, vt mortem verbi gratia, ergo si ex appetitu elicito colligit Aristoteles naturalem, supponit ipsum elicitem esse etiam naturalem: quod si amor elicitus sensuum, est naturalis, multo magis amor scientiæ.

IX. Dicendum est ergo hominem appetitu etiam elicito scientiam amare. Hoc probant rationes innuatae ex D. Thoma: illæ enim æque procedunt de appetitu elicito: & de pondere naturæ: quia etiâ homo hoc appetitum appetit naturaliter suam perfectionem, operationem, & felicitatem: sed scientia est perfectissima hominis operatio, & vel est felicitas ipsa, vel ad felicitatem, & commodum huius vitæ maxime necessaria. Nam si sit contemplatiua scientia, in perfectissima eius operatione felicitas consistit, vt dicitur lib. 10. Ethic. cap. 6. aliæ vero scientiæ speculatiuæ illi superiori deferuntur, & in omnibus est magna quedam iucunditas: nam contemplari optimum est 12. Metaphysicorum, text. trigesimo nono. Præterea verò scientiæ ad commoda etiam huius vitæ necessaria sunt, vel valde viles.

Exponitur doctrina Aristotelis de visus, aliorumque sensuum dilectione.

Præterea discursus Aristotelis ex dilectione sensuum, & præsertim visus, desumptus, optimus est ad idem confirmandum. Duo autem sumit Aristoteles in eo discursu: primum est quod dilectione sensuum visum anteponimus: secundum est causam huius esse quia ad scientiam maxime deferuit. Ex quibus infert tertium, scilicet amorem scientiæ esse maiorem magisque naturalem, quam ipsius visus, aliorumque sensuum. Quæ consecutio videtur per se euidens, & fundata in eo principio, propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Prima autem propositio assumpta, in primis intelligenda est cum præcisione, vt rectè fiat comparatio: tactus enim inueniri potest sine visu, non vero è contrario, quia tactus est omnium sensuum primus, aliorumque fundamentum. Vnde destructo tactu, non

VIII. Appetitus innatus.

IX. Appetitus elicito.

X.

non potest naturaliter visus manere: quia nec vita sine tactu conservatur, 3. de anim. capit. 12. & libro 13. de sensu, & sensibus, capit. 1. Quatenus ergo visus quodammodo includit tactum, appetibilior erit visus quam solus tactus: & in contrario sensu quatenus amissio tactus includit amissionem visus, & non e converso, praefertur tactus visui, quia potius eligeret homo conservationem tactus quam visus, si ad amissionem tactus visus necessario amittendus est. Hæc vero comparatio sic intellecta nullius momenti est, quia non comparantur singuli sensus inter se, sed duo ad unum qui in eis includitur: est ergo comparatio præcisè facienda in eo quod singuli per se conferunt.

XI.

Deinde est observandum Aristotelem hic duplicem amorem sensuum indicare. Vnus est ob utilitatem: alter verò propter cognitionem. Prior est per se notissimus: & sub utilitate comprehendi potest omnis commoditas corporis, pertinet vel ad conservationem eius, vel ad delectationem, vel ad alias operationes humanæ vitæ. Posterior amor est maxime proprius hominis, & in ordine ad hunc amorem præcipue comparatur hic visus cum alijs sensibus, eisque præfertur. Quod experimento probat Aristoteles, quia nihil (inquit) actum ipsum visum alijs anteponimus. Rationem autem à priori, & quæ ad rem præsentem maxime spectat, reddit in altera propositione. Circa quam est tertio notandum, duos esse modos acquirendi scientiam, scilicet disciplinam, & inventionem. Ad priorem modum utilissimus est auditus, ut per se constat, quia voces sunt signa conceptuum, solus autem auditus voces percipit, & quamvis ipse non percipiat earum significationem, sed mens, satis est quod sit organum proprium, quo mediante tale signum ad mentem pervenit. Hic tamen excessus, & est per accidens, & minimus. Per accidens quidem, quia modus acquirendi scientiam per disciplinam, est quasi per accidens: nam & supponit alium, loquendo secundum naturas rerum, & solum est ad supplendam imperfectionem, vel negligentiam hominum in vacando scientijs inveniendis. Minimum autem excessum appello, quia etiam visus plurimum deferuit ad disciplinam: nam etiam scripturæ sunt signa conceptuum, & illa percipiuntur visu: unde multo plura videntur addisci lectione, quæ visu fit, quam auditione. Est tamen discrimen, quod tota fere utilitas scripturæ potest etiam auditu percipi, non tamen e converso: ea enim energia, vis, ac claritas, quæ est in voce ad exprimendos proprios conceptus, non potest scriptura sola aut visu suppleri: unde legimus nonnullos carentes visu, fuisse doctissimos, partim auditis solis scriptis aliorum, partim etiam explicationibus seu doctrinis viva voce sibi propositis: quod vero aliquis omnino surdus evaserit doctissimus, me legisse non memini & vix id fieri posse existimo. Non igitur comparatur hic ab Aristotele hic sensus quoad hoc munus, sed quoad modum acquirendi scientiam per inventionem. In quo dubium non est quin visus, & tactus, tam auditum, quam alios sensus superent, quod ad eo notum est, ut non egeat probatione: solum de comparatione visus & tactus inter se, breuiter dicendum superest.

XII.

Comparatio
visus cum
tactu.

Est igitur advertendum quarto, aliud esse loqui de signo (ut ita dicam) melioris facultatis, maiorisque aptitudinis ad scientiam acquirendam, aliud de aptiori instrumento inveniendæ scientiæ: tactus enim priori ratione visum superat, quia tactus est universalis sensus ex parte subiecti: nam est per totum corpus diffusus, & est signum optimæ, & temperatæ complexionis: unde est illud, *Molles carnes apia sunt ingenio*, de quo latius in 2. de anima textu 24. At visus per se, & ut instrumentum ad scientiam, multis modis tactum superat. Primo in latitudine obiecti, plures enim differentias percipit, ut hic dixit Ari-

stoteles, & circa cælestia & terrestria vagatur, & rerum motus, actiones, & figuras perspicacius cognoscit, quam ullus alius sensus: sunt autem hæc veluti prima signa, & indicia, quibus ad res cognoscendas utimur. Secundo citius quam alij sensus percipit, cum tamen ad res etiam distantissimas sese extendat, & causa est quod puriori & immaterialiori modo, & absque alternatione materiali operationem suam perficit. Tertio vehementius imprimit phantasiæ quæ percipit, quod experimento constat: nam tenacius inhaerent memoriæ, & facilius postea occurrunt. Causa autem esse videtur, quod eius operatio sicut spiritualior est, ita maiori vi animæ & conatu, & cooperatione etiam maiori ipsius phantasiæ fit. Quarto, experimentum visus certius esse videtur experimento tactus, per se loquendo: etsi enim Aristoteles, libro primo de histor. animal. capit. 15. dicat tactum in homine esse exquisitissimum, ibi tamen non comparat sensus hominis inter se, & respectu ipsius hominis, sed cum sensibus aliorum animalium: & hoc modo ait hominem superare alia animalia in tactu & gustu, cum tamen in alijs sensibus superetur à multis, saltem in multis conditionibus sentiendi, ut ab aquila in perspicacia & fortitudine visus: non tamen ait tactum hominis superare visum in certitudine. Quin potius Sectione 31. Proble. quæstione decima octava, inquit, tactum amulari visum. Itaque quilibet horum sensuum habet suam certitudinem in ordine ad proprium adequatum obiectum: interdum verò deficit circa communia sensibilia ex insufficiente applicatione: & fortasse, quia visus eminus sentit, & non tactus: ideo facilius contingit obiectum visus indebite applicari, ac visum decipi: si tamen cætera sint paria quoad applicationem obiecti, & dispositionem potentiae, non magis accidit deceptio in visu, quam in tactu. Et aliunde visus ob suam immaterialitatem percipit acutius obiectum, & ex hac parte certior est: ideoque frequentius adhiberi solet ad certitudinem de rebus sensibilibus accipiendam. His ergo de causis visus est simpliciter utilior ad scientias, eamque ad rem naturaliter magis diligitur: signum ergo est, ut Aristoteles concludit, quod & ipsa scientia naturaliter ab homine diligitur.

De appetitu elicitio scientiæ.

SEd quo sensu intelligendum sit hominem appetere naturaliter scientiam appetitu elicitio, explicandum superest. Non enim in eo sensu hoc accipi potest, quod homo aut ex necessitate semper exerceat amorem vel desiderium scientiæ, quoties de illa cogitat: neque quod illam spernere non possit, eamque inquirere nolle: utrumque enim contra experientiam est: non ergo potest hic appetitus elicitus esse naturalis tanquam necessarius omnino, vel quoad exercitium, vel quoad specificationem. Primum ergo certum est hunc appetitum recte dici naturalem, quod sit valde consentaneus naturæ hominis, eiusque naturali inclinationi, quatenus homo est. Unde rectè Cicer. 2. de Finib. *Natura* (inquit) *ingeniis hominibus cupiditatem veri inveniendi*. Secundo dicitur naturalis, quia est aliquo modo necessarius quoad specificationem: tum quia, licet homo possit negligere scientiam, vel nolle illam quoad appetitum efficacem querendi illam: id tamen solum accidere potest propter extrinsecas causas seu impedimenta, quæ ex accidente adiunguntur scientiæ, nimirum propter laborem & difficultatem quam habet scientiæ studium, aut quia impedit aliarum rerum inquisitionem, quibus homo vel indiget, vel affectus est, vel ob alias similes causas: unde rudiores ingenio minus videntur scientiam appetere ob difficultatem, quam etiam impos-

XIII.

impossibilitatem vocauit Aristotel. 6. Politicor. cap. ultim. At vero per sese scientia non potest displicere: atque ita seclusis impedimentis, necessitate quadam amatur, saltem quoad specificationem. Atque hoc quidem maximè verum habet in scientia in communi quatenus scientia est, tamen etiam est suo modo verum de qualibet scientia in particulari, si in ea veritatis cognitio in tali materia per se spectetur: semper enim est illa perfectio per se expetibilis homini. Quod si contingit hominem vnam scientiam non amare vt alteri intendat, hoc etiam reducitur ad extrinseca impedimenta, de quibus diximus: nam quia homo non potest vtramque scientiam acquirere, & vnus studio ab alterius perfectia inquisitione impediretur, ideo illam omittit, vt hanc obtineat. Atque hoc modo quidam homines ex indiuiduali & propria complexione, ad vnam scientiam magis afficiuntur, quam ad aliam: per se tamen ac seclusis impedimentis, vel (quod idem est) si vna alteram non impediret, omnes scientias naturaliter appetere, nec ratione vnus alteram despicere.

XIV.
Mistio.

Atque hinc facile etiam constat, quid sit hic appetitus in homine: si enim sit sermo de appetitu elicito, constare esse actum voluntatis, vel efficacem, vel saltem inefficacem & per simplicem complacentiam, quæ maximè naturalis est, & manet etiam in his qui efficaciter non intendunt seu eligunt scientia vacare. Si vero sit sermo de pondere naturali, illud potest considerari vt immediate terminatum ad ipsam scientiam, & sic non est aliud quam intellectus ipse & capacitas eius qua scientiam respicit vt propriam perfectionem. Sicut enim in materia prima appetitus ad formam non est aliud ab ipsa materia, & naturali eius capacitate: & similiter in omni alia potentia appetitus ad suum actum non est aliquid additum ipsi potentia, sed naturalis constitutio & aptitudo, ita in intellectu se habet appetitus ad scientiam. At si consideretur pondus naturæ vt terminatur ad scientiam medio appetitu elicito, nõ est aliud quam voluntas hominis, quæ hoc modo naturaliter propensa est ad omnes hominis perfectiones: non enim appetit voluntas habere scientiam, appetit tamè naturaliter velle scientiam homini seu intellectui: & hoc modo dicimus hoc pondus voluntatis terminari ad scientiam medio actu elicito.

Appetitus naturalem sciendi ad speculatiuas scientias esse maximum.

XV.

Ex his ergo satis explicatū relinquitur axioma illud generale, homini innatum esse appetitum naturalem ad scientiam: sub hoc autem principio sumendum est hunc appetitum maximum esse ad scientias speculatiuas, quæ veritatis cognoscendæ gratia tantum quaruntur. Hoc tacite videtur intendisse Aristoteles toto discursu illius capitis primi huius proœmij. Ad quod explicandum distinguit hæc omnia, & ordinem eorum inter se, sensum scilicet, memoriam, experimentum, artem, scientiam, quam tacite distinguit in eam quæ propter opus seu vtilitatem, & eam quæ propter se ipsam queritur, & vltimo loco adiungit sapientiam.

XVI.

Aliquot Aristoteles dicit in proœmio explicatur.

Dicit ergo in primis sensum à natura datum esse cunctis animantibus: non verò explicat quid sit, quia hoc non spectat ad præsens: nec etiam dicit omnem sensum communicatum esse omnibus animalibus, sed sensum indefinite: solumque intendit supponere, hunc esse imperfectissimum gradum cognitionis. Secundo addit bruta animalia interdum præter sensum habere memoriam, & quandam veluti prudentiam naturalem: & aliqua ad hoc extendi vt sint etiam disciplinabilia, parum autem vel nihil experientia participare. Vbi aduerte, nomine

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

sensus intelligere Aristotelem etiam cognitionem sensitivam, quæ solum in præsentia obiecti sit, siue per internos sensus, siue per internam sensum communem seu phantasiam fiat: quidquid enim ad sentiendum in præsentia obiecti necessarium est, sub nomine sensus comprehendit: est autem in omnibus necessarium aliquid phantasie seu imaginationis ad sentiendum etiam exterius: & ideo sicut sentire, ita etiam imaginatione vt omnibus brutis commune est. Memoria autem addit vim internam conseruandi species & vtendi illis in absentia obiectorum, vt hoc modo recordari possit quis earum rerum quas sensu percepit, etiam cum illas præsentis non habet secundum externos sensus. Hanc ergo facultatē ait Aristoteles habere animalia quædam, non vero omnia: non tamen declarat quænam hæc vel illa sint.

XVII.

Communiter tamen censentur habere memoriam quæ proprie ac perfecte moueri possunt de loco ad locum distantem, siue progressiuo motu per terram, siue volando per aerem, siue in aqua natando: nam memoria in hunc finem data videtur animalibus, vt ad distantem locum moueri possint, vel fugiendo nocua, vel quærendo vtilia, quæ aliquo modo experta sunt. Nec refert quod interdum potest brutum ad locum distantem moueri non ex aliqua memoria, vt in recens satis constat: quia vel tunc mouetur ab obiecto aliquantulum distant, vel oberrat, & quasi casu vagatur. Quod vero de muscis ait hic Aristoteles non habere memoriam, etiam si ad loca distantia moueantur, satis incertum est: nam signum quo mouetur Aristoteles ad id asserendum, scilicet quia percussæ muscæ, & loco pulse, statim redeunt importune, insufficiens est, cum potius id possit accidere ex memoria delectationis quam ibi capiunt, & ex vehementi appetitu, vel quia obiectum illud semper est aliquo modo præsens per visum aut olfactum, & ideo vehementius mouet. De solis ergo illis animalibus imperfectis quæ solo sensu tactus, aut etiam gustus potiuntur, certo affirmari potest carere memoria, quia nullum illius signum, aut effectum habent, nec vtilitatem.

Muscæ an habeant memoriam.

XVIII.

Quod vero Aristoteles ait, bruta quædam cum memoria habere prudentiam, non proprie, sed per translationem intelligendum est: non enim vtuntur discursu, nec habitum acquirunt quo de agendis iudicet: sed quia naturali instinctu ita sæpè operantur, vt tali naturæ expedit hic & nunc, & ita prouidet de futuris, ac si vere ratiocinarentur, ideo per metaphoram prudentia appellantur. Dices: Ergo hæc prudentia brutorum nihil est aliud quam instinctus naturæ: sed hunc instinctum sibi accommodatum omnia animalia habent, etiam illa quæ memoria carent; cur ergo Aristoteles hoc tribuit peculiariter quibusdam brutis? Ad hoc Iauell. lib. 1. q. 7. videtur nihil distinguere inter naturalem instinctum, & prudentiam brutorum, & concedere totum quod ratio facta probare videtur, esse scilicet in omnibus brutis hanc prudentiam, eamque opinionem D. Thomæ ascribit. Sed licet fortasse sit quæstio de nomine, ille tamen modus loquendi alienus est à mente Aristotelis, vt ratio facta ostendit: estq; præter rationem metaphore: nam quædā sunt animalia ita stolidi, vt nec per metaphoram possint prudentia appellari: non solum ex his omnibus quæ memoria carent, sed etiam ex his fortasse quæ memoria prædita sunt. Vnde Aristoteles non omnia, sed quædam dixit cum memoria habere prudentiam. Alij nimio rigore accipientes hanc metaphoram, dicunt illa tantum animalia appellari prudentia, quæ operantur ex memoria præteriti, vel ad futura prouidenda, vel quasi ad eligendū aliquod medium. Ita tenet Fonseca hic referens alios. Sed nimia videtur hæc limitatio: nõ est enim necessaria in metaphoris tanta proprietas. Cum enim Christus dixit, *Estote prudentes sicut serpentes*, non ob operationem

Qualis in brutis prudentia.

D

peratio-

perationem cum memoria preteriti, sed ob naturalem sagacitatem, qua serpens caput custodit, id dixit, ut Sancti exponit. Et formica prudens censetur cum grana in hyemem congregat, etiam si sine memoria id faciat, ut cum primo ita operatur. Igitur prudentia hec brutorum, specialis sagacitas quorundam est, quæ naturæ instinctu ita reguntur ut rationem & prudentiam hominis imitari videantur, ut in genere dixit Aristoteles. lib. 1. de hist. anim. ca. 5. & in particulari de multis lib. 9. ca. 6. & seq. & in 7. ait hoc prudentia gentis frequentius in minori animalium genere, quam in maiori reperiri: & ibi multa commemorat, quæ ad hanc prudentiam pertinere dicit: non quia ex memoria præteritorum, sed quia ex quodam quasi naturali ingenio, quo rationem hominis imitantur, profisciscuntur. Atque in hunc modum hæc prudentia naturalis non in omnibus reperitur: quæ tamen bruta prædicta sunt illa, semper etiam memoriam habent, non quia hæc prudentia semper in memoria fundetur, sed quia hæc animalia semper sunt ita perfectæ, ut memoria participent. Addere etiam possumus hæc ipsa animalia natura sua prudentia, memoria rerum quas experta sunt, prudentiora fieri. Atque hoc modo dici posset in fauorem secundæ sententiæ, quod ipsa naturalis sagacitas tunc maximè prudentiæ nomen meretur, quando rerum memoria quasi exulta est & perfectæ: sed de usu vocis hæc sunt satis dicta.

XIV.
Quæ animalia disciplinabilia,

Apes an audiant.

Subiungit Aristoteles quædam animalia non solum memoriam habere, sed etiam esse disciplinabilia, alia vero minima. Huius posterioris generis esse dicit, quæ cum memoriam habeant, auditu carent, quia auditus est sensus disciplinæ: & quamvis visus etiam ad disciplinam iuuat, & interdum videamus bruta quædam, ut catulos, signis etiam quibusdam externis doceri & instrui, tamen hoc nunquam fit sine aliqua cooperatione auditus, quo excitantur & vocantur, ut signa percipiant. Ponit autem Aristoteles exemplum in apibus, de quibus tamen magna controuersia est an audiant, ut ipsæmet Aristoteles docet libro nono de histor. animal. cap. 40. & Plinius lib. 11. c. 20. affirmat eas audire: quod absolute videtur probabilius, consideratis signis & experientis, quas ipsi authores referunt. Docent enim, apes quibusdam sonis demulceri & attrahi. Item inter se se quosdam sonos edere, quando aut fugam volunt arripere, aut à somno excitantur, aut ad dormiendum conuocantur. Vnde Albertus hic distinctionem quandam auditus probabilem adhibet: est enim auditus soni ut sic, vel vocis ut dearticulatus, sonus est: atque apes habere priori modo auditum, non tamen posteriori: hunc autem modum posteriorem, esse ad disciplinam necessarium.

XX.

De priori genere animalium, scilicet disciplinabilem, nihil notandum occurrit, nisi disciplinam hanc etiam esse metaphorice intelligendam sicut prudentia: dicitur enim disciplinæ capacia illa animalia quæ usu quodam assuescunt, vel accedere cum vocantur certo nomine, vel congregari cum talem sonum aut vocem audiunt, aut fugere cum aliud signum percipiunt. Vnde quædam docentur more humano saltare, alia loqui, & similia. Quæ omnia sunt ab his solo naturali instinctu supposita memoria & experientia talis signi aut vocis. Ait vero Aristoteles omnia animalia, quæ auditum habent, disciplinabilia esse. Quod fortasse verum est, difficile tamen fuerit creditu in omnibus animalibus id experientia constare: sine experimento vero non video quomodo de omnibus: tam volatilibus, quam aquatilibus id affirmari possit. Facilius dici potest omnia animalia, quæ disciplinabilia sunt, auditum habere, & fortasse etiam visum, memoriam, ac metaphoricam prudentiam seu sagacitatem.

XXI.

Concludit igitur Aristoteles bruta imaginationibus, memoriaque vivere, parumque experien-

tia participare: indicans tres gradus, quorum posterior priorè includit, vnde priores cum exclusione posteriorum intelliguntur. Animalia enim imperfecta, viuunt tantum imaginatione imperfecta, quam simul cum sensu tactus, vel etiam gustus habent: alia vero perfectiora cum imaginatione habent solum memoriam: alia vero quæ his sunt disciplinæ capaciora, imperfectam quandam experientiam participare dicuntur, quæ usu & consuetudine assuescunt, quasi experimento quodam: cur autem illa experientia imperfecta dicatur, statim amplius declarabim⁹. Homines vero ait arte & ratione viuere, quod in reliqua parte capituli declarat, ut ad institutum perueniat. Merito autem illas duas coniungit, quia neutra videtur sine altera sufficere, saltem ad perfectum hominis regimen: nam ratio, quæ naturalis est, non sufficit, nisi arte excolatur: ars vero semper indiget rationis usu, & attenta consideratione, ut ad opus applicetur.

XXII.

Tertiò igitur ait in hominibus generari experientiam ex memoria. Nam multe (inquit) eiusdem rei recordationes vnius experientia vim perficiunt. Quo loco offerebat se occasio declarandi fuisse quid experientia sit, & an ad sensum pertineat, vel ad intellectum: item sit ne habitus iudicatiuus, an apprehensiuius, & quomodo gignatur, vel ad quid inclinet. Sed quia hæc magis pertinent ad scientiam de anima, & obiter tantum hic ab Aristotele attinguntur, breuiter aduertendum est Aristotelem hic plane docere experientiam non versari circa vniuersale, sed circa singulare: sic enim ait, *Comperitū haberi; Callia hoc morbo laboranti hoc profuisse, itemque Socrati, atque eodem modo pluribus singulariter, experientia esse, profuisse autem his omnibus, qui certo morbo laborant, id iam artem esse:* & infra probat vtiliorem esse ad actiones experientiam, quàm solum scientiam, vel artem, quia actiones circa singularem versantur. Non ergo pertinet ad experimentum collectio vniuersalis ex singularibus: multoque minus assensus vniuersalis, sed solum firmum promptumque iudicium circa singularem. Potest enim experientia late sumpta dici de quacunque perceptione vnius singularis, quomodo dici potest, quis esse expertus vinum inebriare, etiam si semel tantum id passus sit, vel in alio viderit: quia vero, ut Hippocrates dixit, experimentum fallax est, proprie non accipitur pro vnius tantum singularis cognitione, sed plurium singularium, ut dixit Aristoteles. Imo nec satis est ad propriam experientiam & perfectam, sæpius eundem effectum experiri: hoc enim etiam bruta animalia possunt, de quibus Aristoteles dixit parum experientia participare, quia solum habent simplicem memoriam eorum singularium, quæ sensu perceperunt: sed ad perfectam experientiam ulterius requiritur collatio quædam eorumdem singularium inter se, quæ propria est hominis, & ideo dixit Aristoteles ex memoria fieri homini experientiam: quia multe eiusdem rei recordationes experientiam perficiunt. *Eiusdem rei* dicit, non indiuiduæ & singularis, ita ut ad experientiam sufficiat sæpius recordari vnius & eiusdem singularis effectus sensu percepti: hæc enim repetitio efficit promptiorem memoriam talis effectus, non vero experientiam. Intelligit ergo eiusdem secundum similitudinem, & conuenientiam circumstantiarum: & ad hoc requiritur collatio singularium per recordationem. scilicet, quod tale medicamentum profuit Petro laboranti hoc morbo, & Paulo similiter: nam si non sit similitudo sufficiens, sæpe videbitur esse experientia, & reuera non erit. Vnde prouenit, ut sæpe sit experimentum fallax. Hoc igitur modo propria est hominis experientia, quæ licet sensu inchoetur, mente tamen & ratione perficitur, ut declaratum est. Vnde non consistit in notitia apprehensiuâ, sed in iudicatiua, ex qua generatur habitus quædam, quæ homo promptus redditur ad iudicandum hunc

Experientia solum circa singularem versatur.

Experientia proprie dicta homini per hanc.

hunc effectum solere à tali causa prodire, quæ habitas fortasse, nihil aliud est, quam memoria talium effectuum singularium, non vteunque, sed vt inter se collati sunt, & similes inuenti, & cum eis circumstantiis ab eadem seu simili causa manasse dignoscuntur. Atque hæc nunc pro huius loci opportunitate de experientia sufficit.

*Experientia quantum arti, ac scientia
deseruiat.*

XXIII. Quartò addit Aristoteles artem per experientiam generari, perfectioremque cognitionem asserere quam experientiam, etiam si ad actionem sine experientia minus sufficiens sit. Vbi primo aduertere oportet, Aristotelem hic indifferenter vti nomine scientiæ & artis, vt ex contextu constat: & quia, licet alias distinctæ virtutes sint, tamen secundum quandam rationem, ars quædam scientia est, vel saltem, quod ad rem præsentem attinet, eadem ratio est de illa & de scientia. Deinde oportet aduertere scientiam vel artem duplicem esse: alteram vocant, quæ solum demonstrat hoc ita esse: alteram propter quid, quæ reddit causam. De priori facile intelligitur, quod per experientiam generetur, quia solum ex effectibus experimento perceptis colligit rem talem esse, vel habere talem proprietatem. Sed Aristoteles hic non de hæc scientia, sed de perfecta, & propter quid loquitur, vt manifeste patet: nam cum artifices sapientiores esse dixisset iis, qui experientia rerum valent, rationem reddit, *Quia illi causam sciunt, hinc item*: ergo per artem & scientiam intelligit illam quæ rei causam attingit, & docet. Cumque pluribus verbis & signis declararet artifices præferri operantibus ex sola consuetudine, aut ex experientia: omnia tamen hæc tendunt, quod artifices cognoscunt propter quid & causam rei. Cum ergo ait artem experientia generari, de arte architectonica & propter quid intelligit.

XXIV. Quod tamen difficile est, quia humanum experimentum est fallax, vt ex Hippocrate dixi, & quamuis demus interdum esse certum certitudine sensus: illa tamen certitudo minor videtur quam ea quæ ad scientiam requiritur: maxime, quia experimentum non est vniuersale, seu de omnibus omnino singularibus: scientia autem est vniuersalis simpliciter, & cõplectitur ea etiam singularia quæ sub experientiam non ceciderunt. Et quamuis interdum liceat ex his quæ experimur, idem colligere de singularibus, quæ sub experientiam non ceciderunt: hæc autem collectio videtur valde infirma, & ad summum sufficere ad scientiam quia, non vero propter quid. Rursus occurrebat hic difficultas an propositio illa Aristotelis, artem ab experientia generari, indefinita tantum sit, vt sonat, an vero sumenda sit vt doctrinalis, & vniuersalis, ita vt nunquam contineat scientiam aut artem in nobis aliter generari.

XXV. Ad priorem partem respondetur, argumentum concludere experientiam esse non posse propriam, & per se causam artis, seu scientiæ à priori, sed esse occasionem vel conditionem quandam necessariam, qua paratur via ad scientiam acquirendam. Quod intelligitur facile, aduertendo in scientia duo per se requiri, scilicet veritatem, quæ scitur ac demonstratur, quæ conclusio dicitur: & principia, per quæ scitur, ac demonstratur. Scientia ergo conclusionis per se tantum pendet ex principiis: nam, cum sit scientia à priori, vt diximus, medium ex quo per se deducitur, non est experientia, sed causa ipsius effectus quem experimur, vnde si principia quæ causam conclusionis continent, sciri possent vel intelligi clare sine experientia, nullo modo scientia conclusionis ab experientia penderet. Principiorum autem co-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

gnitio euident, quæ propria illorum est, non ex aliquo medio, sed ex ipso naturali lumine immediate nascitur, cognita extremorum significatione seu ratione. Agimus autem de principiis, primis, & immediatis, nam si sint mediata, erunt conclusiones demonstratæ, de quibus eadem erit ratio, quæ de omnibus aliis veritatibus, quæ à priori sciuntur. Igitur nec immediata principia per se cognoscuntur per experientiam tanquam per proprium medium: hoc enim modo non cognoscuntur vt principia, sed vt conclusiones à posteriori demonstratæ, & scitæ per scientiam quia: vt si autem, non possent esse sufficientia ad generandam scientiam propter quid conclusionis, quia non potest causa nobiliorem effectum producere quam ipsa sit. Relinquitur ergo experientiam solum requiri ad scientiam vt intellectus noster manu ducatur per eam ad intelligendas exacte rationes terminorum simplicium, quibus intellectus ipse naturali lumine suo videt clare immediatam connexionem eorum inter se, quæ est prima & vnica non assentiendi illis.

Altera pars difficultatis fusior est, sed proprium habet locum in lib. 1. Poster. cap. 14. & 18. & ideo breuiter quod sentio, proferam. Quidam enim absolute, & sine vlla restrictione aut distinctione putant experientiam propriissime sumptam esse necessariam ad scientiam vel artem ex parte iudicii principiorum, ita vt nunquam sufficiat vnus vel alterius singularis cognitio experimentalis, sed necessarium sit multa experiri, & inter se conferre, & omnia vniuersalia & sine discrimine reperire. Nam antequam intellectus omnem hanc diligentiam adhibeat, non potest omni certitudine naturali assentire, prout in primis principiis necessarium est: quia cum ipsum lumen intellectus nostri sit infirmum, & imperfectum, nisi inueteretur experientia, facile hallucinari potest: sicut è conuerso ipsa etiam experientia per se fallax est, nisi intellectus suo lumine inuigilet ad rationes rerum, & connexionem terminorum in se ipsa intueandam. Putaturque hæc sententia esse Aristotelis variis in locis, scilicet libro 1. Prior. c. 31. & lib. 2. c. 23. & libro 1. Poster. cap. 14. & 2. Poster. cap. vltim. vbi interpretes antiqui ita sentire videntur. Nihilominus si de experientia proprie dicta sit sermo, mihi videtur distinctione, vtendum, tam in principiis ipsis, quam in modo acquirendi scientiam. Dixi, si de experientia propria sit sermo, quia si generatim agatur de quacunque sensibili cognitione necessaria ad terminorum apprehensionem & intelligentiam, clarum est hanc esse necessariam ad cognitionem principiorum, quia omnis nostra cognitio à sensu incipit: hæc autem non est proprie experientia, quæ, vt ex dictis constat, in iudicio, seu habitu iudicatio consistit: & de hac siue dubio locutus est Aristoteles. De hac ergo loquendo, distinctione vtendum est: principia enim non omnia æqualia sunt. Est namque in primis vnum vel alterum generalissimum & notissimum, scilicet, *Quodlibet est, vel non est. Impossibile est idem simul esse & non esse*: & ad hæc cognoscenda nulla requiritur experientia, sed sola terminorum apprehensio, intelligentia seu explicatio: imo vix possunt illa principia ad positivam experientiam reduci: nam licet de quocunque singulari possimus experiri quod sit: tamen quòd tunc non careat existentia, non possumus positivè experiri distincto experimento ab eo quo videtur illud esse, sed sola intelligentia id percipitur explicatis terminis. Et hoc videtur adeo per se notum, vt alia probatione non indigeat. Possumus tamen ad maiorem explicationem exemplum adhibere: nam si hominem rusticum qui ob ignorantiam terminorum nescit assentiri illis principiis, velimus inducere ad eorum assensum, nulla certe noua experientia vtemur, sed solum conabimur ita terminos explicare, vt intelligat, rem, quam videt esse, non posse absolute non esse.

XXVI.

An sine experientia generari possit.
Fonseca lib. 1. c. 1. q. 4.

D 2 Præter

Præter hæc vero principia notissima, de quibus vix potest (vtopinor) esse controuersia, quin propriam experientiam non requirant, sunt alia etiam valde vniuersalia, & communia ferè omnibus scientiis, vt, *Quæcunque sunt eadem vniuerso, sunt eadem inter se, & Omne totum est maius sua parte: & Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia.* Et de his distinguere oportet, quando talium principiorum notitia inuentione acquiratur, vel disciplina. Nam in hoc posteriori modo existimo non esse necessariam experientiam proprie sumptam, sed supposita illa quæ ad distinctam notitiam terminorum satis sit, & explicatis sufficienter per doctrinam rationibus terminorum, absque alia experientia posse intellectum assentiri suo lumine cum sufficiente euidencia & certitudine. Et ratio est, quia hæc quæ requiruntur ad huiusmodi assensum euidenter, siue sit experientia, siue quæcunque alia terminorum declaratio, non requiruntur vt formalis ratio assentiendi, neque etiam vt principium per se efficiens, seu eliciens actum assentiendi, sed vt sufficiens applicatio obiecti, vt priori parte difficultatis declaratum est. Sed nulla est sufficiens ratio quæ suadeat experientiam rigoro sumptam, prout includit multorum singularium intuitionem, & collationem, ac inductionem, esse necessariam ad sufficientem applicationem horum principiorum, per sufficientem apprehensionem terminorum, earumque rationum intelligentiam aptamque compositionem. Cur enim non potest hoc per doctrinam suppleri, adhibito ad summum vno vel altero exemplo sensibili, quo satis penetrato per intellectum, statim apparet per se euidens veritas principij? Atque hoc ipsum confirmat experientia: ad admittenda enim hæc principia in doctrinis, nullus expectat plurium singularium inductionem, nullus expectat plurium singularium inductionem, vel experimentalem cognitionem, sed facillimo negotio rationes terminorum quisque intelligit, & statim illorum veritatem mente intuetur, præceptoris mediocri diligentia adhibita.

XXVIII. At vero qui sola inuentione scientias acquirunt, indigent experientia ad horum principiorum cognitionem: quia sine illa, & sine exteriori adiutorio præceptoris & doctrinæ, non possunt hæc principia satis proponi, aut rationes terminorum satis cognoscere, vt illis euidens præbeatur assensus. Atque hoc confirmant testimonia Aristotelis, & vsus ipse satis id ipsum docet. Ratio autem est, quia nostra intellectiua cognitio valde limitata est, & imperfecta, nimiumque à sensu pendet, & ideo sine sufficiente adminiculo eius non potest cum sufficiente certitudine & firmitate procedere, & inde accidit sæpe, vt qui multum de intellectu confidunt, sensum deferentes, facile in rebus naturalibus errent, vt annotauit Aristoteles 8. Physicorum capite 3. Oportet autem hic limitationem adhibere, nimirum regulariter intelligendum esse: nam adeo posset aliquis possidere ingenio, & tam attente ac considerare rationem totius & partis, verbi gratia, in vno tantum singulari perpendere, vt veritatem totius principij inde statim eliceret: sicut dicunt Theologi animam Christi ex sola efficacia naturalis ingenij, sine speciali adminiculo supernaturali, ex vno phantasmate eluisse multas veritates vel principia. Quia medium experientiæ non est tam per se necessarium, quin possit aliunde suppleri.

XXIX. Alia denique sunt principia particularia & propria singularium scientiarum: & de his verisimile est necessariam esse experientiam & collationem multorum singularium ad firmum & euidenter assensum eorum, non tantum via inuentionis, quod est notissimum, sed etiam via disciplinæ: quia rationes terminorum in his principiis non sunt ita notæ ac faciles, vt sufficiat quælibet propositio eorum, nisi is qui addidit, eas conferat cum singula-

ribus quæ nouit, & videat, cum illis, & cum omnibus quæ de talibus rebus expertus est, recte consentire: nunquam item talia principia, instantiam (vt dicunt) passa esse. Denique in his tanta fere semper est difficultas, vt vix perueniatur ad assensum proprium principiorum, seu per se notum de illis habendum, sed Inductione, & notitia à posteriori sistatur: ergo signum est ad obtinendum assensum euidenter ex ipsorum terminorum rationibus probe cognitis multam esse necessariam experientiam: maiorem quidem via inuentionis, aliquam vero via disciplinæ: quamuis pro ingeniorum diuersitate, maior etiam, vel minor sufficiat.

Quinto loco proponit tacite Aristoteles diuisionem artis seu scientiæ (iam enim notauimus hæc nomina indifferenter hic sumi) in scientiam practicam, & speculatiuam, quas in eo distinguit, quod practica ad vitæ vsum, & commoditatem: speculatiua solum ad veritatis cognitionem referatur. Practicas etiam subdividit tacite: nam aliz ad vitæ necessarias, aliz vero ad voluptatem (vtique sensibilem) conferunt. Prioris generis sunt vel mechanicæ artes, vt sutoria, &c. vel medicina & similes: posterioris autem generis esse videntur artes quæ vocantur liberales, vt musica, ars etiam pingendi, omnes denique quæ ad oblectandos sensus pertinent. Ab his ergo omnibus, separat scientiam speculatiuam, quæ in contemplatione veritatis sistit, & propter eam solum est, adeo vt licet ad illam maxima voluptas cōsequatur, tamen secundum rectum & optimum naturæ ordinem illa non propter voluptatem quærat, sed propter se: voluptas autem solum vt iuuat ad fruendum ipsa veritatis consideratione & contemplatione maiori quiete ac perseverantia. Ex quo recte colligit hoc genus scientiæ alteri præferri: eo quod sapientiores haberi, qui contemplationem veritatis propter se ipsam intendunt. Nobilior enim est id quod est propter se, quam quod propter aliud: Item quia optimum in homine est veritatis contemplatio: hæc autem eo excellentior est, quo est de rebus altioribus, & quæ ad operationem non ordinantur. Hæcenus Aristoteles.

Ex quibus tacite, vt dixi, concludere visus est illud appetitum quem natura homini ad sciendum dedit, maxime propendere in contemplationem veritatis propter se ipsam: quia hæc est suprema hominis operatio. Et consequenter hinc concluditur quod propositum est, hunc scilicet appetitum esse magis inclinari ad speculatiuas scientias, quam ad alias, quia illæ ordinantur ad veritatem contemplandam propter se ipsam. Vnde non excluditur, quin appetitu sciendi, ad practicas scientias feramur, sed quod vehementius ad speculatiuas.

Sed quæres, an practica scientiæ possint etiam appeti propter veritatis cognitionem in ea sistendo, absque vsu utilitate. Quidam enim generatim negare videntur homines posse appetere scientias practicas tantum sciendi causa, sed solum propter opus. Veruntamen licet scientia practica hoc differat ab speculatiua, quod per se ordinatur ad opus, illa vero minimè, vt suo loco dicitur: hoc tamen non excludit quin practica scientia proxime & immediate conferat alicuius veritatis cognitionem, imo id necessarium est: alioqui scientia non esset. Omnis autem cognitio veritatis est per se amabilis, etiam si aliam utilitatem non afferat: nam per se est magna perfectio naturæ intellectualis. Vnde angeli has artes norunt, etiam si ad suum vsum illis non seruiant. Et ideo scientiæ practicae etiam sunt appetibiles propter cognitionem veritatis, etiam si in ea sistatur, & ad vsum non ordinetur. Et confirmatur, quia alias reuera non appeterentur ex vi appetitus sciendi, quia appeterentur tantum vt media, medium autem vt medium non appetitur, nisi ex vi propensionis ad finem: & ita Musica non appetetur

XXX.
Scientia quæ
via paritio-
nes.

Præferuntur
practicae spe-
culatiuae.

XXXI.
Conclusio
omnibus A-
ristotelis di-
uisi iam ab-
plicatis.

XXXII.
Practica sci-
entia propter
solum verita-
tis cognitio-
nem appeti
possunt.

tur, nisi ex vi appetitus voluptatis, vel lucris: & sic de aliis, non autem ex vi appetitus scientiæ: ut sic, cum sint veræ, & in suo genere perfectæ scientiæ. Quod etiam experientia docet: multi enim in harum scientiarum exercitio recreantur, non propter vsum, vel utilitatem, sed solum ut scient. Regulariter autem solum propter utilitatem aliquam humanam quærentur: quia hoc est magis conforme institutioni & fini talium artium: & quia sensibilia commoda vel necessitates aut voluptates frequentius plus movent: & quia si scientia propter solam veritatem quærenda esset, in aliis scientiis nobilioribus, quæreretur, præsertim cum non possit homo omnibus simul vacare. Si igitur prædictæ scientiæ appetibiles quidem sunt, multo tamen magis speculatiuæ, si appetitus hominis, ut homo est, spectetur, & aliis humanis commodis, aut necessitatibus non impediatur.

Totius questionis resolutio.

Vltimo cõcluditur ex dictis omnibus assertio intentæ, Metaphysicæ esse maximè appetibilem ab homine ut homo est, tam appetitu naturali, quam rationabili optime ordinato. Probat ut tacite ab Aristotele in fine eiusdem capituli: quia inter omnes speculativas scientias, hæc maximè nomen sapientiæ meretur: cum versetur circa primas causas, omniumque principia, quod à nobis superiori sectione satis declaratum est: si ergo scientiæ speculatiuæ inter omnes maximè appetuntur, inter quas hæc est suprema: erit utique ex se maximè appetibilis. Tandem maximus hominis appetitus est ad suam naturalem felicitatem: hæc autem per hanc scientiam comparatur, vel potius in ipsius perfectæ assecutione consistit. Nam ut traditur lib. 10. Ethicor. hæc felicitas in contemplatione Dei & substantiarum separatarum posita est: hæc autem contemplatio proprius actus est, & præcipuus finis huius scientiæ: ergo & felicitas naturalis in actu huius scientiæ consistit: est ergo hic appetitus maximè consentaneus, tam nature, quam rectæ rationi. Superest ergo ut omni diligentia & studio hanc perfectissimam scientiam inuestigamus.

DISPUTATIO II.

De ratione essentiali seu conceptu entis.

Is suppositis, quæ de obiecto seu subiecto huius scientiæ tradidimus, necessarium in primis est, eius propriam, & adequatam rationem, ac deinde proprietates eius, & causas exponere, & hæc erit prior principalis pars huius operis. In posteriori præcipuam eius partitionem proponemus, atque ita res omnes, quæ sub ente continentur, & illius rationem includunt, ut sub obiectiva ratione huius scientiæ cadunt, & à materia in suo esse abstractunt, quantum ratione naturali attingi possunt, inuestigabimus, & explanabimus. Ut enim maiori compendio ac brevitate utamur, & conveniente methodo universa tractemus, à textus Aristotelici proluxa explicatione abstinendum duximus, resque ipsas, in quibus hæc sapientia versatur, eo doctrinæ ordine ac dicendi ratione, quæ ipsis magis consentanea sit, contemplari. Nam, quod spectat ad Philosophi textum in his Metaphysicæ libris, nonnullæ partes eius parum habent utilitatis, vel quod varias questionēs ac dubitationes proponat, easque insolutas relinquat, ut in toto tertio libro, vel quod in antiquorum placitis referendis, & refutandis immoretur: ut ex primo fere libro, & ex magna parte aliorum constare facile potest: vel denique quod eadem, quæ in prioribus libris dicta fuerant, vel re-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

petat, vel in summam redigat, ut patet ex libro undecimo, & aliis. Quæ vero utilia sunt, scituque digna, & necessaria, insudarunt satis in eis explicandis, prout in litera Aristotelis continentur, varii expostitores Græci, Arabes, & Latini, ex quibus nos præcipue utemur Alexand. Aphrodisæi, Auerrois, & maximè omnium Divi Thomæ expositione. Rerum verò ipsarum examinationem in sequentibus disputationibus trademus, simulque curabimus Aristot. mentem ac sensum, & singula testimonia, in quibus fere quæstiones omnes fundari solent, accuratius declarare. Ut verò Aristotelis studiosis omni ex parte satisfaciamus, in fine huius operis indicem quæstionum omnium, quæ circa textum Aristotelis, & servato eius ordine tractari solent, vel nobis occurrerunt, posuimus, & loca, in quibus nos eos disputamus, designavimus. Quod si fortasse sententiæ aliquæ Aristot. quarum cognitio ad alias scientias utilis est, in his libris occurrant, quæ in nostris disputationibus, servato doctrinæ ordine, quem instituvimus, tractari non possunt, in eodem indice breves circa textum Aristot. annotationes tradimus, in quibus, quidquid in disputationibus tactum non est, & aliquid difficultatis, vel utilitatis habet, declaramus. In præsentem ergo disputationem explicanda nobis est quæstio, quid sit ens in quantum ens: nam, quod ens sit, ita per se notum est, ut nulla declaratione indigeat. Post quæstionem autem, an sit, quæstio quid res sit, est prima omnium, quam in initio cuiuscunque scientiæ de subiecto eius præsupponi, aut declarare, necesse est. Hæc autem scientia, cum sit omnium naturalium prima atque suprema, non potest ab alia sumere, vel probatam, vel declaratam subiecti sui rationem, & quidditatem: & ideo ipsam statim in initio tradere, & declarare oportet.

SECTIO I.

Utrum ens in quantum ens, habeat in mente nostra unum conceptum formalem omnibus entibus communem.

Supponenda in primis est vulgaris distinctio conceptus formalis, & obiectivi: conceptus formalis dicitur actus ipse, seu (quod idem est) verbum, quo intellectus rem aliquam seu communem rationem concipit, qui dicitur conceptus, quia est veluti proles mentis, formalis autem appellatur, vel quia est ultima forma mentis, vel quia formaliter representat menti rem cognitam: vel quia reuera est intrinsecus & formalis terminus conceptionis mentalis, in quo differt à conceptu obiectivo, ut ita dicam. Conceptus obiectivus dicitur res illa, vel illa, quæ proprie & immediatè per conceptum formalem cognoscitur seu representatur, ut verbi gratia, cum hominem concipimus, ille actus, quem in mente efficitur ad concipiendum hominem, vocatur conceptus formalis, homo autem cognitus, & representatus illo actu dicitur conceptus obiectivus: conceptus quidem per denominationem extrinsecam à conceptu formali, per quem obiectum eius concipi dicitur, & ideo rectè dicitur obiectivus: quia non est conceptus, ut forma intrinsece terminans conceptionem, sed ut obiectum & materia circa quam versatur formalis conceptio, & ad quam mentis acies directe tendit, propter quod ab aliquibus ex Auerroë intentio intellectus appellatur: ab aliis dicitur ratio obiectiva. Unde colligitur differentia inter conceptum formalem, & obiectivum, quod formalis semper est vera ac positiua res & in creaturis qualitas menti inherens, obiectivus vero non semper est vera res po-

I.
Conceptus
formalis, &
obiectivus
quid sint, &
in quo differant.

Ordo ratio
que doctrina
in hoc opere
servanda.

D 3 titiva,